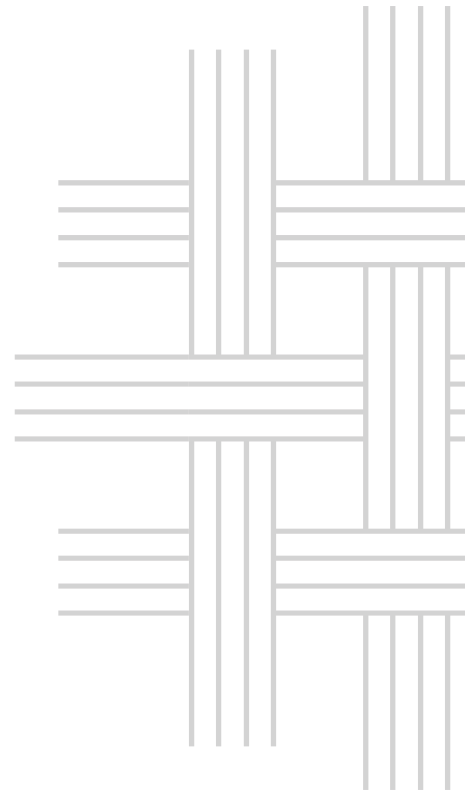

Høgskolen
i Innlandet

Fakultet for helse- og sosialvitenskap

Lene Nygaard Solli

Familieråd som mildt maktuttrykk

**En Foucault-inspirert studie av samhandling
mellom familier og ansatte i barnevernet**

Ph.d. i barn og unges oppvekst og kompetanseutvikling
2024

Lene Nygaard Solli

Familieråd som mildt maktuttrykk

En Foucault-inspirert studie av samhandling mellom familier og ansatte i
barnevernet

Ph.d.-avhandling

2024

Fakultet for helse- og sosialvitenskap

Trykk: Flisa Trykkeri A/S

Utgivelsessted: Elverum

© Lene Nygaard Solli (2024)

Det må ikke kopieres fra publikasjonen i strid med Åndsverkloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med Kopinor.

Denne avhandlingen ble skrevet før Høgskolen i Innlandet ble akkreditert som universitet fra 8. november 2024. Den er derfor publisert i høgskolens publikasjonsserie, til tross for at doktorandens disputas holdes ved Universitetet i Innlandet.

Ph.d.-avhandling i Barn og unges deltakelse og kompetanseutvikling nr. 34

ISBN trykt utgave: 978-82-8380-507-9

ISBN digital utgave: 978-82-8380-508-6

ISSN trykt utgave: 2535-7433

ISSN digital utgave: 2535-7441

Sammendrag

I løpet av de siste tiårene har det skjedd store endringer når det gjelder relasjonen mellom brukere, profesjonelle og systemer. I barnevernet har barn og foreldres rettigheter til medvirkning blitt styrket i den nye barnevernloven. Barnevernets rutiner og praksiser har også endret seg i retning av å løfte frem brukernes stemmer. *Familierådsmodellen* er et eksempel på et tiltak som er ment å imøtekomme denne utviklingen. Denne avhandlingen undersøker ikke om familieråd er et egnet tiltak i barnevernet. Interessen rettes mot *hvordan* makt fungerer i familierådene. Inspirert av Michel Foucaults perspektiv på makt som produktiv, utforskes en form for makt som er vanskelig å gripe dersom man legger en mer tradisjonell forståelse av makt til grunn.

I avhandlingen undersøkes følgende problemstilling: Hvordan kommer produktiv makt til uttrykk som handlinger i familierådene? Følgende forskningsspørsmål stilles:

1. Hva skjer i samhandlingen mellom aktørene i familierådene, og hvordan kommer motstand til uttrykk?
2. Hvordan kommer produktiv makt til uttrykk gjennom de ansatte i barnevernet og koordinatorenes tale- og væremåter?
3. Hvordan kommer produktiv makt til uttrykk gjennom familierådsmodellens prosedyrer?

I studien ble det gjort deltakende observasjon av tre ulike familieråd, inkludert familierådets «private del» der ingen offentlig ansatte var til stede. I etterkant av familierådene ble mødrene, familierådskoordinatorene og ansatte i barnevernet intervjuet. Erfaringene som kom frem, var tvetydige. For å *forstå* det som skjedde, ble oppmerksomheten rettet mot motstandspunkter i relasjonen, og hvordan disse ble håndtert. I analysen kommer det frem at deltakerne gir uttrykk for sine viljer, at de har en posisjon som autonome, og at familierådene bærer preg av å være et sårbart rom. Dette tolkes som motstandspunkter som blir møtt med kreative, vennlige og finstemte handlinger. Handlingene tolkes som produktive makt-teknikker som bidrar til å bevege familierådene i retning av målene som var satt. Tolkningene synliggjør på denne måten en annen form for makt enn det vi vanligvis tenker på som makt. Avhandlingen illustrerer behovet for et bredt spekter av ulike metoder og teoretiske perspektiver i forståelsen av et komplekst og tvetydig felt.

Abstract

Over the past few decades, there have been major changes in the relationship between users, professionals and systems. In the child welfare service, children and parents' rights to participation have been strengthened in the new Child Welfare Act. The child welfare service's routines and practices have also changed in the direction of emphasize the users' voices. *Family Group Conference* (FGC) is an example of a model that is intended to meet this development. This thesis does not examine whether FGC are a suitable measure in the child welfare service. The interest is directed towards *how* power works in FGCs. Inspired by Michel Foucault's perspective on power as productive, the thesis explores a form of power that is difficult to grasp if one takes a more traditional understanding of power as a basis. The thesis examines the following research question: How is productive power expressed as actions in Family Group Conferences?

1. What happens in the interaction between the actors in the FGCs, and how is resistance expressed?
2. How is productive power expressed through the employees in the child welfare service and the coordinators' ways of speaking and behaving?
3. How is productive power expressed through the procedures of the FGC model?

In the study, participant observations were carried out in three FGC cases, including the meetings "private part" where no public employees were present. After the FGC, the mothers, FGC coordinators and employees in the child welfare service were interviewed. The experiences that emerged were ambiguous. To *understand* what was happening, attention was focused on points of resistance, and how these were dealt with. The analysis shows that the participants express their wishes, that they have a position as autonomous, and that the FGCs are characterized by being a vulnerable space. This is interpreted as points of resistance that are met with creative, friendly and fine-tuned actions. The actions are interpreted as productive power techniques that help move the FGCs in the direction of the goals that were set. The interpretations highlight a different form of power than what we usually think of as power. The dissertation illustrates the need for a wide range of different methods and theoretical perspectives in the understanding of a complex and ambiguous field.

Forord

Det å få anledning til å jobbe som stipendiat for barnevernprosjektet ved Høgskolen i Innlandet har gitt meg en unik mulighet til å fordype meg i et praksisfelt, teoretiske perspektiver og i egen utvikling. Takk til Høgskolen i Innlandet, Ph.d.- programmet Barn og unges deltakelse og kompetanseutvikling og Norges Forskningsråd for at jeg fikk anledning til å jobbe med denne avhandlingen.

Takk til veileder Astrid Halså for at du utfordret meg til å være tydelig, og for at du har vært tålmodig med min prosess. Takk til veileder Anne Bregnballe for at du oppfordret meg til å søke på stillingen, og for at du gav meg konstruktiv motstand underveis. Takk til dere begge for at dere lyttet og var der for meg, også når livet bød på andre utfordringer enn avhandlingsarbeid.

Takk til alle som lot meg være med inn i familierådene, og til mødrene som delte sine erfaringer med meg. Dere har gitt meg uvurderlig innsikt og erfaring. Takk til ansatte i barnverntjenesten og koordinatorene for at dere gav av deres tid og delte erfaringene deres med meg. Takk til fagpersoner som gav meg verdifull tilgang til praksisfeltet.

Takk til kollegaer ved barnevernprosjektet og HSV. Spesielt takk til Halvor Nordby for din interesse, åpenhet og faglige innspill til mine tekster. Takk til Grethe Netland, Marit Godeseth og Liv Altmann for faglige råd og støtte i arbeidet.

Takk til tidligere instituttleder Erik Hagaseth Haug og seksjonsleder Heidi Linnerud for verdifull tilrettelegging av arbeidssituasjonen. Takk til Ane-Gunhild Amirnejad for administrativ støtte og trygghet gjennom hele ph.d.-løpet. Takk til ansatte ved høgskolebiblioteket ved Lillehammer for deres hjelpsomhet.

Takk til stipendiatkollegaer ved ph.d.-programmet BUK. Selv om vi har vært spredt, har møtepunktene våre vært av betydningsfulle. En spesielt stor takk til Erika E. M. Zacharoff. Du har blitt en god venn og fungert som min personlige mentor i slutfasen av arbeidet. Uten ditt engasjement for skriveprosessen og for min reise, tror jeg ikke at jeg hadde kommet i mål.

Sist, men ikke minst, takk til familie og venner. Dere har bidratt med samtaler og støtte på en lang reise. Takk til Bård for at du aldri tvilte på meg, og for omsorgen du gir til de tre fantastiske barna våre.

Folldal, juli 2024.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Avhandlingens tema.....	1
1.2	Spenninger på barnevernsfeltet.....	2
1.3	Familierådsmodellen i barnevernet.....	4
1.4	Utvikling av forskningsprosjektet.....	5
1.5	Et alternativt maktperspektiv.....	6
1.6	Problemstilling og forskningsspørsmål.....	6
1.7	Avhandlingens oppbygning.....	10
2	Bakgrunn.....	13
2.1	Familierådsmodellen: opprinnelse og implementering.....	13
2.2	Familierådsprosessen.....	16
2.3	Eksisterende forskning.....	19
2.3.1	Den tidlige familierådsforskningen – entusiasme og kritiske innspill.....	19
2.3.2	Diskusjoner om makt og medvirkning i forskning om familieråd og barnevern.....	22
2.3.3	En deskriptiv tilnærming til studier av makt.....	27
2.4	Avhandlingens plassering.....	28
3	Teoretisk perspektiv.....	31
3.1	Foucaults kritikk av tradisjonelle maktforståelser.....	32
3.2	Produktiv makt.....	34
3.3	Makt som handlinger som utøves i relasjoner.....	36
3.4	Ustabil makt.....	37
3.5	Teknikker.....	39
3.6	Effekter.....	41
3.7	Analytiske «knagger».....	42
3.7.1	Motstandspunkter.....	43
3.7.2	Relasjonelt og retorisk arbeid.....	46
3.7.3	Prosedyrer.....	48

4	Metode.....	51
4.1	Prosjektets utgangspunkt.....	51
4.2	Utvikling av prosjektet – om snillhet og makt.....	53
4.3	Metodologisk utgangspunkt.....	57
4.4	Presentasjon av undersøkelsen.....	61
4.4.1	Tilgang til feltet via familierådskoordinatorer.....	62
4.4.2	Rekruttering av familierådssaker.....	63
4.4.3	Observasjonene.....	67
4.4.4	Mødreintervjuene.....	69
4.4.5	Intervjuene med fagpersonene.....	70
4.5	Fremgangsmåte for analyse.....	72
4.6	Vurdering av forskningsprosessen.....	74
4.6.1	Generalisering.....	74
4.7	Etiske overveielser.....	79
4.7.1	Informert og frivillig samtykke.....	80
4.7.2	Konfidensialitet.....	81
5	Beskrivelse og innledende tolkning av familierådene.....	85
5.1	Familieråd A.....	85
5.2	Familieråd B.....	98
5.3	Familieråd C.....	113
6	Produktiv makt i familierådene.....	129
6.1	Hva skjer i samhandlingen mellom aktørene i familierådene, og hvordan kommer motstand til uttrykk?.....	129
6.1.1	Motstand kommer til uttrykk som ulike «viljer».....	130
6.1.2	Frivillighet, autonomi og skjør tillit som motstandspunkt.....	131
6.1.3	Ubehagelige erfaringer og foreldrenes sårbarhet som motstandspunkt.....	132
6.1.4	Motstandspunktene blir håndtert.....	133
6.2	Hvordan kommer produktiv makt til uttrykk gjennom de ansatte i barnevernet og koordinatorenes være - og talemåter?.....	134
6.2.1	Vennlighet og sensitivitet skaper smidig samhandling.....	134

6.2.2	Talemåter som nedtoner alvor og ansvar	135
6.2.3	Talemåter som definerer makt ut av samhandlingen	136
6.3	Hvordan kommer produktiv makt til uttrykk i praktiseringen av familierådsmodellens prosedyrer?.....	136
6.3.1	Koordinatorens kunnskap og tilstedeværelse skaper trygghet og tilslutning	137
6.3.2	Problemstillingene gjør at deltakerne holder seg til saken	138
6.3.3	«Privat del» bidrar til deltakernes selvledelse	138
6.3.4	Prosedyrene bidrar til nedtoning av maktrelasjoner	139
6.3.5	Kraften i barnas tilstedeværelse.....	140
6.3.6	De ansattes pragmatiske forhold til prosedyrene	141
7	Diskusjon.....	143
7.1	Frihet som «begrunnelse» for kreative makt-teknikker.....	144
7.2	Familieråd som intimt, privat og uavklart rom	147
7.3	Prosedyrer som makt-teknikker med et mildt uttrykk.....	151
7.3.1	Koordinatorrollen	151
7.3.2	Privat tid.....	154
7.3.3	Milde tale- og væremåter	155
8	Avsluttende refleksjoner	161
8.1	Styrker og svakheter ved analyser av mikronivået.....	161
8.2	Perspektivets kritiske potensiale	163
8.3	Naiv omtale av familierådsmodellen.....	164
8.4	En lite tilgjengelig teoretiker?.....	165
	Litteraturliste	167
	Vedlegg	173

1 Innledning

1.1 Avhandlingens tema

Avhandlingens overordnede tema er produktiv makt og familierådsmodellen i barnevernet. Familieråd er en modell som inkluderer den utvidede familien i beslutningsprosesser, og gjennomføring av løsninger (Havnen & Christiansen, 2014). Implementering av familierådsmodellen i Norge må forstås i sammenheng med en bredere profesjonskritikk innen sosialt arbeid fra slutten av 1980-tallet og utover 1990-tallet. Det dreier seg om et ønske om å bevege seg vekk fra paternalisme, til å inkludere berørte parter i beslutninger (Eide, 2013). Innenfor barnevernfeltet ble barnevernets normative karakter fremhevet i denne perioden. Flere argumenterte for prosedyrer som sikrer at berørte parter kan uttale seg, og at beslutningen man kommer frem til er et resultat av en prosess mellom partene (Eriksen, 2001; Skivenes, 2002). Familieråd ble i denne sammenhengen fremmet som eksempel på konkret metodeutvikling i barnevernet som utfordrer tradisjonelle tilnærminger (Eide, 2013).

Denne perioden kjennetegnes med andre ord av et sterkt ideal om maktutjevning, og omfattende endringer i feltet. Det meste av forskningslitteraturen om familieråd springer ut ifra den samme perioden, noe som kan bidra til å forklare at det finnes få forskningsbidrag som problematiserer det rådende idealet om maktutjevning. I denne avhandlingen utforsker jeg hvordan familieråd kan se ut dersom man studerer praktisering av modellen gjennom andre analytiske briller enn de som har maktutjevning som normativt utgangspunkt.

I avhandlingen utforsker jeg familieråd i barnevernet i lys av den franske filosofen Michel Foucaults perspektiv på makt. Utviklingen av Foucaults perspektiv på makt må forstås med bakgrunn i Foucaults misnøye med tradisjonelle maktforståelser i hans samtid (Lemke, 2019). Mens rådende forståelser av begrepet reduserte makt til å være en substans, og til å fokusere på maktens negative effekter, mente Foucault (1999) at denne forståelsen av makt ikke var dekkende for å forstå hvordan makt utspiller seg i

praksis i liberale, vestlige samfunn. Et sentralt mål med denne avhandlingen er derfor å bidra med en tolkning av familieråd som kan utfordre våre vante forestillinger om hva makt er.

1.2 Spenninger på barnevernsfeltet

Barnevernets formål er å være et sikkerhetsnett for barn som ikke får den omsorgen de trenger (Follesø, 2021, s. 7). Barnevernets mandat er ifølge barnevernloven paragraf 1.1 (2021) å «sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid». I hovedsak går barnevernets arbeid ut på å tilby hjelpetiltak i hjemmet til barn det er knyttet bekymring til. Det er frivillig å ta imot hjelpetiltak, og arbeidet baserer seg derfor på samarbeid mellom de som jobber i barnevernet og barnets foreldre. Som professor i sosialt arbeid, Reidun Follesø (2021), skriver, trenger derfor ikke barnevernsarbeid nødvendigvis være konfliktfylt. Samtidig har barnevernet myndighet til å gripe inn, uten foreldres samtykke, dersom de vurderer barnets omsorgssituasjon som skadelig. Follesø (2021, s. 7) beskriver ut ifra dette barnevernets virksomhet som et arbeid som befinner seg i «spenningsfelt mellom makt og hjelp».

Barnevernsfeltets tvetydige karakter har vært utgangspunkt for flere analyser og diskusjoner om barnevernet som maktapparat. Et sentralt bidrag i norsk kontekst er Kjersti Ericssons (1996) historisk-sosiologisk analyse av etterkrigstidens barnevern. I boken *Barnevern som samfunnsspeil* viser Ericsson hvordan opprettelsen av et offentlig barnevern bidro til frigjøring og vern av familiens svakeste medlemmer. Samtidig førte denne endringen i mange tilfeller til økt offentlig inngripen i familien. Barnevernets kontroll strekker seg langt inn i familien og privatlivet. Samtidig, som Ericsson (1996) poengterer, trenger vi barnevernet.

I takt med økt profesjonalisering og vitenskapliggjøring, samt økte offentlige bevilgninger til barnevernet utover 1900-tallet, ble også maktkritikken mot tjenesten skjerpet. På 1980-tallet var myndighetene opptatt av å begrense profesjonalisering fordi man var bekymret for profesjonenes makt (Messel, 2013, s. 286). Fra slutten av

1980-tallet ble det økt oppmerksomhet omkring brukernes rettssikkerhet (Messel, 2013, s. 287). På 1990-tallet ble det gjennom store oppslag i media rettet skarp kritikk mot maktmisbruk i barnevernet, og anklager om at barn ble kidnappet av et overivrig barnevern, og at foreldre var rettsløse i møte med barnevernet. Samtidig som barnevernet ble kritisert for å ty for raskt til omsorgsovertakelser, ble de også kritisert for å gripe for sent inn. Det var med andre ord grunnlag for kritikk uansett hva som ble gjort (Messel, 2013, s. 303).

I 2000 kom den offentlige utredningen *Barnevernet i Norge – Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer* (NOU 2000:12, 2000). Utvalget peker på barnevernets dobbeltrolle som hjelper og kontrollør som et stort dilemma i arbeidet. Samtidig som barnevernet har en plikt og mulighet til å foreslå tvangstiltak, skal barnevernet være en troverdig hjelper i det forebyggende arbeidet med barn og familier. Utvalget argumenter for at en forutsetning for barnevernets hjelpearbeid er tillit og trygghet til tjenesten (NOU 2000:12, 2000). NOU 2000:12 regnes som en toneangivende utredning innenfor barnevernfeltet (Kroken, 2016). Utredningen vektlegger blant annet et perspektivskifte fra det som omtales som et problemorientert barnevern, til et barnevern som i større grad retter seg mot forebygging og ressurser i barnets nære omgivelser.

Også internasjonalt preges feltet av endring. For eksempel argumenterer britiske forskere for behovet for en systematisk endring i tenkning om barnevern (Featherstone, Morris & White, 2014; Featherstone, White & Morris, 2014). Det vises til et system som i stor grad har satt søkelys på «barn i risiko», og behovet for et system som i mye større grad støtter og ivaretar behovene til barnas familier.

Med bakgrunn i barnevernets tillitsproblemer ble det i 2018 gjort endringer i barnevernloven som har styrket barnets rettigheter, og barnet og foreldrenes rettssikkerhet. Blant endringene finner vi § 1 – 7 som omhandler barnevernets plikt til å samarbeide med barn og foreldre. Som følge av disse endringene har modeller som familieråd blitt aktualisert.

1.3 Familierådsmodellen i barnevernet

Implementeringen av familieråd i Norge startet på slutten 1990-tallet. Familieråd er, som nevnt, et hjelpetiltak som går ut på å involvere barnets slekt og nettverk i beslutninger og omsorgen for barn som er i kontakt med barnevernet. Familierådsmodellen skiller seg fra andre nettverksorienterte modeller i barnevernet ved at den består av en privat del der møtedeltakerne fra familie og nettverk skal diskutere alene, uten offentlige ansatte til stede. Et annet kjennetegn er at det engasjeres en familierådskordinator som ikke er ansatt i barnevernet og som ikke kjenner til saken. Idealer som styrkede familierelasjoner, bedre samarbeid mellom familie og barnevern og økt medvirkning trekkes ofte frem som viktige målsetninger i arbeidet med familieråd (se for eksempel Slettebø et al., 2021). Verdiene og målsetningene som ligger til grunn for familieråd er med andre ord forenelige med en rekke faglige, etiske og sosialpolitiske målsetninger. Dette kan også forklare hvorfor modellen tidlig ble møtt med entusiasme i deler av fagmiljøet.

Noen få av de tidlige forskningsbidragene advarte imidlertid mot overdreven entusiasme når det gjaldt familierådsmodellen (Karpatschhof & Karpatschhof, 2004; Lupton & Nixon, 1999). Etter hvert har flere sett kritisk på om praktisering av familieråd lever opp til de demokratiske idealene modellen bygger på (Holland et al., 2005; Ney et al., 2013).

Forskningen om familieråd preges imidlertid av at de fleste studiene baserer seg på selvrapporing og deltakernes subjektive erfaringer. Det finnes noen få observasjonsstudier, men forskere har sjeldent deltatt i familierådene private del. Dette fører til en kunnskapssituasjon som i liten grad utforsker mindre åpenbare sider av familierådene enn de deltakerne selv setter ord på, og at viktige deler av familierådene er et lite belyst tema. Familierådsmodellen er dessuten i begrenset grad diskutert i lys av perspektiver som utfordrer de normative idealene om maktutjevning som preger feltet.

1.4 Utvikling av forskningsprosjektet

Avhandlingen springer ut ifra forskningsprosjektet *Beslutninger og begrunnelser i barnevernet* ved Høgskolen i Innlandet som er finansiert av Norges forskningsråd. Et mål med forskningsprosjektet var å undersøke hvordan prinsippet om brukermedvirkning blir forstått og anvendt i beslutningsprosesser i barnevernet. For å utforske dette ble det utviklet et delprosjekt om bruk av familierådsmodellen i barnevernet.

I begynnelsen av forskningsprosjektet rettet min forskningsinteresse seg mot hvordan familier opplevde familierådene. Jeg var opptatt av å undersøke vilkårene for å realisere prinsippet om medvirkning innenfor en barnevernfaglig kontekst. Min tilnærming sprang blant annet ut ifra en interesse for det diskursive og normative mulighetsrommet familienes medvirkning ble utøvet innenfor. Jeg hadde en antagelse om at dette mulighetsrommet var begrenset.

I løpet av feltarbeidet og arbeidet med analysene erfarte jeg imidlertid at familierådene bar preg av at det i stor grad ble lagt til rette for medvirkning. Det var lite som minnet om makt, begrensning eller kontroll i familierådene. De ansatte var vennlige, og familierådene bar preg av en positiv atmosfære. Samtidig var feltarbeidet preget av tvetydige erfaringer. Deltakerne virket noe «lunkne» til familierådene, og det var til tider ubehagelig å være til stede i rommet når deltakerne diskuterte.

Forskningsinteressen endret seg dermed til å undersøke hva denne tvetydigheten handlet om. Jeg utforsket derfor alternative perspektiver på makt, og ble særlig inspirert av forskningsbidrag som har sette nærmere på belyst maktspørsmål innenfor helse- og omsorgsfeltet (Juritzen, 2013; Sandvoll & Dale, 2015; Øye, 2015). Disse studiene ledet meg til deler av Foucaults arbeider som utforsker hvordan produktiv maktutøvelse kommer til uttrykk på mikronivå i kontekster som kjennetegnes av å befinne seg i skjæringspunkter mellom makt og omsorg, og mellom tvang og frihet.

1.5 Et alternativt maktperspektiv

Det er særlig tre elementer fra Foucaults perspektiv på makt som anvendes i denne avhandlingen. For det første dreier det seg om Foucaults (1999) påpekning av at våre forestillinger om makt henger igjen fra tidligere tiders herskermakt der makt kom til uttrykk som en synlig, sentralisert og avskrekkende kraft. Ifølge Foucault (1999) skiller moderne maktutøvelse seg fra denne maktformen ved at den er mer subtil, produktiv og ofte attraktiv i uttrykket. Foucault (1999) advarte mot å holde fast ved én type forståelse av makt, fordi det blir vanskelig å få øye på nyere maktformer. Det bringer oss over til det andre poenget, som dreier seg om at moderne maktutøvelse er mest effektiv nettopp når den ikke gjenkjennes som makt (Foucault, 1999). Det er derfor viktig å undersøke flere former for makt. For det tredje forstås makt som ustabil og i stadig endring. Det innebærer å se forbi et statisk asymmetri-perspektiv på maktrelasjoner, der makt antas å være knyttet til en av partene i en relasjon (Foucault, 1999; Juritzen & Heggen, 2009). I dette tilfellet dreier det seg om å forstå motstand og motmakt, som en integrert del av moderne maktutøvelse (Foucault, 1982).

1.6 Problemstilling og forskningsspørsmål

I avhandlingen undersøkes følgende problemstilling:

Hvordan kommer produktiv makt til uttrykk som handlinger i familierådene?

Med begrepet «produktiv makt» sikter jeg til Foucaults governmentality-begrep. Det viser til en maktform som går ut på å lede andre ved å strukturere feltet av mulige handlingsalternativer (Foucault, 1982, s. 790). Det er snakk om en maktform som virker indirekte, og som Foucault mente kjennetegnet maktutøvelse i vestlige, liberale stater.

Det er flere grunner til at jeg har valgt å bruke begrepet «produktiv makt» om denne maktformen. For det første er begrepet «governmentality» et fremmed begrep, som det ikke finnes gode norske oversettelser av. Det gjør at perspektivet blir abstrakt, og gjør forståelsen vanskeligere. For det andre er det et sentralt poeng ved avhandlingen å se nærmere på hvordan denne forståelsen av makt skiller seg fra en forståelse av makt som

en begrensende og undertrykkende kraft. Mens vi ofte tenker på makt som noe som bryter ned eller tar fra individet muligheter, viser «produktiv makt» til handlinger som kan beskrives som formende, skapende og retningsgivende – en kraft som *frembringer* handling.

Begrepet «produktiv» kan vekke positive assosiasjoner hos leseren. «Produktiv makt» brukes også i positiv betydning i litteraturen, for eksempel om maktutøvelse som skaper forandring som forskere finner positive for både ansatte og brukere (for eksempel Nissen et al., 2007). Det er derfor viktig å understreke at bruken av begrepet «produktiv» her, ikke dreier seg om en normativt sett «god» eller positiv kraft. Når jeg undersøker maktutøvelsen som produktiv, dreier det seg her om å undersøke handlingers formende og skapende virkninger. Slik jeg tolker Foucaults maktbegrep er poenget å synliggjøre at *også* handlinger som vurderes som positive, like fullt kan forstås som maktutøvelse. I denne avhandlingen undersøkes makt som handlinger som skaper noe, *uten* å gjøre slutninger om maktutøvelsen er negativ eller positiv. Som leseren vil oppdage, vil det ofte være snakk om handlinger som de fleste er enige om at er ønskelige, som for eksempel å oppnå samarbeid mellom familier og barnevern. Det kan også dreie seg om handlinger som bidrar til å nå sentrale målsetninger i barnevernet, som å knytte barnets slekt og nettverk nærmere. Foucault fremhevet likevel at selv om maktutøvelse kan ha positive virkninger, bærer all maktutøvelse i seg et potensiale for å skade, og derfor bør gjøres til gjenstand for analyse (Juritzen, 2013, s. 79).

Videre presiseres det i problemstillingen at produktiv makt undersøkes som *handling*. Med handlinger viser jeg til samhandling, væremåter, talehandling og praktiseringen av familierådsmodellens prosedyrer. Det er ikke den eneste måten å tilnærme seg en undersøkelse av produktiv maktutøvelse på. Ifølge Foucault må forholdet mellom konstituering av kunnskap, maktrelasjoner og subjektivitet forstås i relasjon til hverandre (Foucault, 1991b, s. 386). Det vil si at det som til enhver tid regnes som «sannhet» i den aktuelle konteksten vil være styrende, og dermed påvirke maktrelasjoner og hvilke subjektiviteter som er tilgjengelige. Videre betyr det at diskursive og normative forståelser av for eksempel et «normalt barn» eller en «normal familie», vil være sentrale elementer i maktutøvelse på barnevernsfeltet. En

undersøkelse av slike overordnede diskurser vil derfor kunne bidra til å forstå hvorfor praksiser utvikler seg som de gjør. I denne studien har interessen i større grad rettet seg mot handlinger. Det betyr ikke at forhold ved konteksten holdes utenfor, som for eksempel det rådende idealet om brukermedvirkning. Det betyr imidlertid at den analytiske interessen har vært fokusert mot handlingsnivået. Begrunnelsen for denne avgrensingen handler for det første om at det er på dette nivået maktutøvelsen blir konkret og håndgripelig (Juritzen, 2013). For det andre finnes det etter hvert en rekke forskningsbidrag som ser nærmere på det diskursive nivået på barnevernfeltet (Juul, 2010; Langsrud, 2020; Midjo, 2010; Picot, 2016; Vagli, 2009; Vindegg, 2011).

For å være i stand til å gripe hvordan produktiv makt kom til uttrykk som konkrete handlinger i familierådene hentet jeg inspirasjon fra empiriske studier som har sett på produktiv maktutøvelse i andre, men beslektede kontekster (Juritzen, 2013; Karlsen & Villadsen, 2008; Knudsen & Andersen, 2013; Lindwall, 2020; Sandvoll & Dale, 2015; Øye, 2015). Noen av studiene har en tydelig deskriptiv tilnærming og viser til konkrete handlinger. Jeg ble inspirert av disse studiene og ville undersøke om liknende mekanismer utspilte seg i familierådene, og i så fall hvordan de kom til uttrykk.

Disse forskningsbidragene dannet utgangspunkt for det jeg har trukket frem som tre analytiske «knagger»; *motstandspunkter, relasjonelt og retorisk arbeid*, og *prosedyrer*. Disse vil jeg gjøre rede for i kapittel tre. De analytiske knaggene gjenspeiles i avhandlingens forskningsspørsmål:

1. Hva skjer i samhandlingen mellom aktørene i familierådene, og hvordan kommer motstand til uttrykk?
2. Hvordan kommer produktiv makt til uttrykk gjennom de ansatte i barnevernets og koordinatorenes være- og talemåter?
3. Hvordan kommer produktiv makt til uttrykk i praktiseringen av familierådsmodellens prosedyrer?

For å svare på forskningsspørsmålene utforskes empiri fra deltakende observasjon av tre ulike familieråd, inkludert familierådets private del der ingen offentlig ansatte skal være til stede. I etterkant av familierådene ble mødrene, familieråds koordinatorene og de ansatte i barnevernet intervjuet om familierådet. Intervjuene gir supplerende

beskrivelser av hva som skjedde i forkant, og i tiden etter familierådene. Intervjuene åpner også for at deltakerne kan sette ord på sine erfaringer med familierådene. Ved bruk av deltakende observasjon vektlegges også mine observasjoner, inntrykk og følelser som oppstod i løpet av familierådene.

Den formen for makt som vies oppmerksomhet i denne avhandlingen betraktes som ustabil og i stadig endring. Analysen av familierådene har derfor vært innrettet mot å undersøke «motstandspunkter» i relasjonen mellom familiene og de ansatte i barnevernet og koordinatorene. Motstand undersøkes ikke først og fremst som høylytt protest, men som tegn på uvilje, ubehag, skepsis, tvil eller usikkerhet. Samtidig dreier det seg om å undersøke kjennetegn ved relasjonen som gjør arbeidet krevende for de ansatte i barnevernet og koordinatorene.

Det andre og tredje forskningsspørsmålet dreier seg om å undersøke hvordan de ansattes handlinger, og praktiseringen av prosedyrene, påvirker samhandlingen i en bestemt retning.

Foucault (1982) forstår den formen for makt som vies oppmerksomhet her, som handlinger som påvirker handlinger. Selv om aktører forstås som innvevd i strukturene i konteksten, legges det til grunn en forståelse av aktørene som aktive. Det legger til rette for et blikk på hvordan de ansatte forholder seg aktivt i samhandlingen. Inspirert av beslektede studier rettes oppmerksomheten mot det attraktive og milde i de ansattes språk og handlinger.

Prosedylene i familierådsmodellen antas å muliggjøre visse handlinger fremfor andre. Analysen retter seg mot å undersøke hvilke virkninger prosedyrene har på samhandlingen når de blir tatt i bruk i konkret praksis. Jeg undersøker også hvordan de ansatte i barnevernet og koordinatorene aktivt forholder seg til familierådsmodellens prosedyrer. Det dreier seg om hvilke elementer i modellen de er opptatt av å fremheve, eller tone ned.

Et analytisk verktøy som er styrende for analysen er å se forbi undertrykkende makt som skaper begrensninger i familienes handlingsrom. Den analytiske oppmerksomheten rettes mot virkemidler som fremstår som positive og tiltrekkende. Det kan være snakk

om handlinger som vi vanligvis ikke stiller spørsmålstegn ved fordi de er velmenende, og det man ofte ser på som selvfølgelig bestanddel av gode måter å jobbe på.

1.7 Avhandlingens oppbygning

Avhandlingen består av åtte kapitler. I det følgende vil jeg redegjøre for innholdet i de kommende kapitlene.

I neste kapittel vil jeg presentere et innblikk i familierådsmodellens opprinnelse og implementering i Norge. For at leseren skal få kjennskap til familierådsmodellens prosedyrer, redegjør jeg for prosessen slik den beskrives i Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) sin håndbok om familieråd for den kommunale barnevernstjenesten. Jeg gjør også rede for eksisterende forskning om familieråd, og om hvordan maktspørsmål er belyst i barnevernsforskning tidligere. Deretter vil jeg plassere denne avhandlingen i relasjon til eksisterende forskning og forklare hvordan den kan bidra med et utvidet blikk på feltet.

I kapittel tre gjør jeg rede for det teoretiske perspektivet som ligger til grunn for tolkningene av familierådene. Her presenteres leseren for Foucaults perspektiv på makt som produktiv. Fokuset i kapitlet er rettet mot å presentere elementer fra Foucaults tenkning som er anvendt i analysen og diskusjonen. I kapitlet trekker jeg også frem empiriske bidrag som er inspirert av Foucaults tenkning. De empiriske bidragene fungerer som illustrasjoner på de filosofiske begrepene til Foucault, og på hvordan produktiv makt utøves i beslektede kontekster. Elementer fra disse studiene danner utgangspunkt for de analytiske «knaggene» *motstandspunkter, relasjonelt og retorisk arbeid* og *prosedyrer*, som anvendes i tolkingen av familierådene.

I avhandlingens fjerde kapittel presenteres studiens metodologi. Målet med kapitlet er å gi leseren et innblikk i prosjektets utvikling, samt å reflektere over valgene som ble gjort underveis. I kapitlet diskuterer jeg avhandlingens teoretiske forankring i en konstruktivistisk vitenskapstradisjon. Deretter diskuteres valg av observasjon og intervju som metode, samt rekrutteringsprosess og gjennomføring av datainnsamling. Kapitlet består også av en redegjørelse for hvordan analysen konkret er gjennomført,

samt vurdering av forskningsprosessen, og hvilke etiske overveielser som er gjort underveis.

I kapittel fem presenteres beskrivelse og tolkning av de tre familierådene. Familierådene A, B og C presenteres hvert for seg. Presentasjonen er bygget opp som kronologiske narrativer av familierådenes handlingsforløp. Underveis gjør jeg rede for innledende tolkninger av hva som skjer i lys av det analytiske perspektivet på makt som produktiv.

I kapittel seks går jeg nærmere inn på avhandlingens problemstilling ved å oppsummere og utvikle de innledende tolkningene fra kapittel fem. Dette gjør jeg ved å besvare de tre forskningsspørsmålene som lå til grunn for undersøkelsen. Det dreier seg for det første om hvordan motstandspunkter konkret kom til uttrykk i observasjonene av familierådene og intervjuene. Deretter handler det om hvordan produktiv makt kommer til uttrykk i de ansattes være- og talemåter, og utøvelsen av familierådenes prosedyrer.

I kapittel syv tar jeg opp avhandlingens hovedproblemstilling ved å diskutere noen av forholdene som kommer frem i analysen i lys av en tradisjonell forståelse av makt som et stabilt og negativt fenomen. For det første diskuteres praksisen om at familieråd skal være et frivillig tiltak hvor familiene skal være i førersetet. For det andre vil jeg diskutere mine tolkninger av familierådene som et intimt rom. Når det gjelder familierådsmodellens prosedyrer vil jeg diskutere mine tolkninger av koordinatorrollen, og familierådenes private del som prosedyrer som bidrar til at praksisen får et mildt uttrykk. Til slutt i kapitlet diskuterer jeg tolkningene av de ansattes relasjonelle verktøy som uttrykk for produktiv maktutøvelse.

I avhandlingens avsluttende kapittel diskuterer jeg mulige innvendinger mot studiens tolkninger i lys av kritikk som er rettet mot Foucaults perspektiv på makt. Jeg diskuterer også perspektivets kritiske potensiale, og hvordan maktforståelsen kan bidra til å problematisere hvordan familierådsmodellen omtales.

2 Bakgrunn

2.1 Familierådsmodellen: opprinnelse og implementering

Familieråd er en beslutningsmodell hvor den utvidede familien blir invitert til å ta del i beslutninger om barnets omsorgssituasjon. Modellen kommer opprinnelig fra New Zealand, og er basert på Maorifolkets tradisjoner og praksiser knyttet til konflikthåndtering og beslutninger omkring barneoppdragelse. I Maorikulturen har den utvidede familien, bestående av medlemmer fra klan og stamme, en viktig rolle i beslutningstaking og ansvar for oppfostringen av barn. På 1980-tallet i New Zealand ønsket Maorifolket at familien skulle bli mer involverte i beslutninger i barnevernet. De kritiserte myndighetene for ikke å åpne opp for en bredere definisjon av familie (Thørnblad et al., 2016). Myndighetene ble kritisert for å ha en europeisk-inspirert tilnærming til problemene. I tillegg var det en overrepresentasjon av barn fra Maorikulturen blant barn som var plassert utenfor hjemmet. Som en respons på dette ble familierådsmodellen utviklet, og i 1989 ble familieråd lovfestet i alvorlige barnevernssaker, og i saker som handler om ungdomskriminalitet (Havnen & Christiansen, 2014; Thørnblad et al., 2016).

Senere har familierådsmodellen blitt overført til flere land, og har fått særlig fotfeste i Europa. I Nord-Amerika finnes det også en rekke modeller, men som i varierende grad skiller seg fra familierådsmodellen. Blant annet med at familien ikke har privat tid til å diskutere uten profesjonelle til stede (Havnen & Christiansen, 2014, s. 23). I Europa er det spesielt i Storbritannia, Nederland, Øst-Europa og i Skandinavia familierådsmodellen er utbredt (Thørnblad et al., 2016).

Gjennomføringen av familieråd varierer mellom ulike land, men i familierådslitteraturen beskrives modellen ofte ut ifra fire såkalte hjørnesteiner eller hovedprinsipper. De går ut på at (1) den utvidete familie og nettverk deltar i familierådet, (2) den utvidete familie har anledning til å drøfte oppdraget og utarbeide en handlingsplan uten profesjonelle til stede, (3) en nøytral koordinator som ikke arbeider i barnevernet, hjelper familien med å planlegge og gjennomføre familierådet, og (4) at planen familien kommer frem til skal

godkjennes av barnevernet så lenge de vurderer at barnets sikkerhet er ivaretatt (Faureholm & Brønholt, 2005, i Havnen & Christiansen, 2014, s. 13). Flere nordiske forskere (Heino, 2009; Horverak, 2006; Omre & Schjelderup, 2009; Strandbu, 2007) har problematisert barnets mulighet for deltakelse i familieråd, og argumentert for behovet for en femte hjørnestein som omhandler barneperspektivet.

Interessen for familierådsmodellen i Norge strekker seg tilbake til slutten av 1990-tallet. Inspirert av utprøvningsprosjekter i Storbritannia, Sverige, Finland og Danmark ble det i Norge satt i gang flere regionale utprøvningsprosjekter på slutten av 1990-tallet og begynnelsen av 2000-tallet (Strandbu, 2007, s. 14). Fra 2003–2006 ble det gjennomført et større nasjonalt utprøvnings- og evalueringsprosjekt som ble finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet (Falck, 2006). I 2007 ble det besluttet å videreføre satsningen på familieråd i Norge. Det er Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) som har ansvaret for opplæring, den faglige utviklingen og tilgang på familierådskoordinatorer.

Tall fra SSB viser at det har vært en jevn økning i bruk av familieråd siden implementeringen startet på begynnelsen av 2000-tallet¹. I forskningslitteraturen om familieråd pekes det likevel på at til tross for faglig og politisk entusiasme for familieråd, brukes tiltaket i begrenset grad (Havnen & Christiansen, 2014; Saus et al., 2017). Det pekes på regionale forskjeller i bruk av familieråd (Slettebø et al., 2021), og at sosialarbeideren kan fungere som portvakt når det gjelder hvilke familier som får tilbud om familieråd (Havnen & Christiansen, 2014).

Thørnblad og kolleger (2016, s. 995) knytter implementeringen av familieråd i Norden til aktuelle, og delvis motstridende, sosiopolitiske diskurser. På den ene siden finner vi fokus på demokratiske idealer og maktutjevning der medbestemmelse, barns deltakelse og brukermedvirkning står sentralt. På en annen side finner vi neo-liberale diskurser med oppmerksomhet på ressurser og individualisering der individet og familien får større ansvar for å håndtere utfordringer og dermed redusere offentlige kostnader. Implementering av familierådsmodellen kan med andre ord legitimeres ut ifra ulike politiske ståsteder. Fra et venstreorientert politisk ståsted bygger brukermedvirkning og samarbeid på verdier som solidaritet og frigjøring. Samtidig kan brukermedvirkning

¹ https://www2.bufdir.no/aktuelt/lovende_om_bruk_av_familierad_nar_det_haster_a_finne_en_losning/

forsvares ut ifra et økonomisk argument om å styrke brukernes autonomi og tilby løsninger som er bedre tilpasset den individuelle brukeren, og som dermed er mer effektive.

I den norske litteraturen om familieråd synes det å være bred enighet om at implementeringen av familieråd kan sees i lys av bredere endringer i utviklingen av velferdsstaten generelt, og til et perspektivskifte innen barnevernsfeltet. Det dreier seg om en dreining mot et mer demokratisk «sinnelag» i befolkningen, der brukerperspektivet styrkes og utfordrer ekspertmakta (Strandbu, 2007, s. 14). I barnevernet ser man på begynnelsen av 2000-tallet økt oppmerksomhet om familiers ressurser. Som Strandbu (2007, s. 15) skriver, hadde dette på den ene siden bakgrunn i forskning som fant at det ikke gikk særlig bra med barna som var under barnevernets omsorg. Samtidig ble skeptiske holdninger til bruk av slektsfosterhjem utfordret av forskning som viste at storfamilien kunne beskytte barna (Strandbu, 2007).

Strandbu (2007, s. 15) skriver videre at implementeringen av familieråd i Norge også hadde sin forankring i reaksjoner fra brukere i barnevernet der brukerundersøkelser viste at barnas familie etterlyste muligheter til å være med å utforme tiltak. Falck og kolleger (2006) nyanserer dette bildet og skriver at forankringen i kritiske røster fra barnevernets brukere var mer fremtredende i New Zealand og England enn her hjemme. «Utprøving av metoden i Skandinavia har ikke den samme tydelige tilknytningen til familier sitt krav om større medvirkning i alvorlige barnevernssaker, men synes mer å være et resultat av en generell «empowerment-tankegang» (Falck, 2006, s. 17–18). Forfatterne viser til NOU 2000:12, som vektla brukermedvirkning i alle faser av en barnevernssak. De skriver videre at initiativtakerne til familieråd i Norge var engasjerte fagpersoner som ønsket å prøve ut modellen i Norge basert på gode tilbakemeldinger fra prosjektene i New Zealand og England. Internasjonalt beskrives implementeringen i Norge som kjennetegnet av en «top-down»-prosess der myndighetene har gått sterkt inn for å fasilitere for bruk av modellen med ressurstilgang, kunnskap og opplæring (Straub, 2013, s. 30).

Barnevernstjenesten bruker i dag familieråd i ulike situasjoner. Det kan være saker der man forsøker å finne fosterhjem til barn i barnets slekt eller nettverk, i saker der barnet

eller ungdommen bor på institusjon, eller i akutte situasjoner. Det har vært gjennomført pilotprosjekter med bruk av familieråd i høykonflikt og voldssaker. Noen kommuner har utvidet bruken av familieråd, og tilbyr dette tiltaket i helsestasjon, familiens hus, barnehabilitering og ungdomsfengsel.

I familiene som samtykket til å delta i denne studien ble familieråd benyttet som et frivillig hjelpetiltak. Sakene som har blitt utforsket dreier seg dermed om bruk av familieråd som hjelpetiltak i saker der barna er hjemmeboende. Det dreier seg om saker der man forsøker å mobilisere personer fra barnets slekt og nettverk for å lage en plan for at barnets hjemmesituasjon kan bli bedre. Det kan for eksempel dreie seg om oppfølging av fritidsaktiviteter, kontakt med andre voksne barnet kjenner, eller avlastning i helger og ferier. Nedenfor følger en beskrivelse av hvordan familieråd gjennomføres i slike saker.

2.2 Familierådsprosessen

Selve prosessen med å arrangere familieråd i barnevernet starter vanligvis med at familiens kontaktperson i barnevernet foreslår, overfor barnet eller ungdommen og foreldrene, at familieråd kan være et aktuelt tiltak for familien. *Planleggingsfasen* går ut på at kontaktpersonen informerer og forbereder foreldrene og barnet på hva det innebærer å ha et familieråd. Som det kommer frem i Bufdir sin håndbok² om familieråd for den kommunale barnevernstjenesten, handler denne fasen om å motivere og informere familien. For å hjelpe fagfolk i denne fasen har Bufdir utarbeidet informasjonsmaterieill i form av brosjyrer og videoer på ulike språk. I håndboken kommer det frem at mange kvier seg for å involvere storfamilien. I håndboken oppfordres derfor fagfolk til å trene på å gi informasjon om modellen og gi familien god tid til å bestemme seg.

Familieråd er frivillig, og dersom familien takker ja skal det hentes inn skriftlig samtykke fra foreldrene og barn som har fylt 15 år. Videre starter arbeidet med å formulere en kortfattet situasjonsbeskrivelse som utgjør begrunnelsen for familierådet.

² <https://www.bufdir.no/fagstotte/produkter/familierad/>

I samarbeid med barnet og foreldrene har også kontaktpersonen i barnevernet ansvar for å utarbeide noen få, konkrete problemstillinger til familierådet. Problemstillingene skal ifølge håndboken ha barnet eller ungdommen i fokus, og være rettet mot å finne løsninger. De skal være åpne og konkrete, og det skal ikke være for mange (3–5 spørsmål). På denne måten skal familierådet bidra til å finne løsninger på noen få, konkrete utfordringer i barnets eller ungdommens hverdag, og ikke hele den totale omsorgssituasjonen.

Deretter engasjerer barnevernstjenesten en familierådskoordinator. Familierådskoordinatorene er ikke ansatt i barnevernstjenesten, men engasjeres som regel fra Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) sin «koordinatorbank»³. De ulike regionene i Bufetat har ansvar for rekruttering og opplæring av familieråds koordinatorene. Personer som blir ansatt som familieråds koordinatorene kan ha bakgrunn fra forskjellige yrker, men er ofte personer som ønsker å jobbe med mennesker. De trenger ikke å ha sosialfaglig bakgrunn, men må delta i opplæring og jevnlig fagsamlinger.

I den videre prosessen med å arrangere et familieråd inviterer barnevernstjenesten til et oppstartsmøte mellom koordinatoren, kontaktpersonen i barnevernet, foreldre og barnet/ungdommen (i de tilfellene det er aktuelt). Formålet med møtet er først og fremst at partene skal bli kjent. Videre i møtet har koordinatoren ansvar for å planlegge familierådet. Det dreier seg om å finne ut hvem foreldrene og barnet ønsker å invitere, tid og sted for familierådet og invitasjoner. I håndboken oppfordres koordinatorene til å lage invitasjonen til familierådet sammen med barnet. I oppstartsmøtet skal det også avklares om det er aktuelt å invitere fagfolk som kan holde ett faginnlegg i familierådets første del. Det kan for eksempel være helsepersonell som kjenner til forhold ved barnet, eller foreldrene som det er relevant å informere deltakerne i familierådet om.

Etter samarbeidsmøtet tar koordinatoren kontakt med alle som er invitert til familierådet. Koordinatoren informerer om hva familieråd er, om situasjonen og problemstillingene til familierådet. Koordinatoren skal også hjelpe til med å finne ut hvem som kan ta på

³ Noen kommuner ansetter egne familieråds koordinatorene som tar på seg oppdrag med å engasjere familieråd for flere av kommunens tjenester, som skole, eldreomsorg og psykisk helsevern.

seg rollen som barnets støtteperson, ordstyrer og sekretær i familierådet. Koordinatoren har ansvar for å finne egnede lokaler. I håndboken kommer det frem at barnevernstjenestens lokaler ikke anbefales, og det vises til at det ofte finnes egnede lokaler i kommunen, som for eksempel bygdehus, kantine eller frivillige organisasjoner. Det tar vanligvis fire til åtte uker fra det er bestemt at det skal holdes et familieråd til familierådet gjennomføres. I perioden mellom oppstartsmøtet og familierådet har kontaktpersonen i barnevernet ansvar for å formulere ett faginnlegg om familiens situasjon, og veilede eventuelle fagpersoner i å skrive faginnlegg. Ifølge håndboken skal faginnlegget være kort og konkret, omhandle familiens ressurser og risikomomenter, presenteres i en forståelig form og inneholde en faglig vurdering av barnets eller ungdommens situasjon. Deretter skal faginnleggene gjennomgås med barnet og foreldrene, slik at alle vet hva som blir sagt i møtet.

Selve familierådet er delt opp i tre deler. *Første del* av familierådet ledes av koordinatoren, og går ut på at kontaktpersonen i barnevernet og eventuelle fagfolk leser opp faginnlegget som de har forberedt på forhånd, og svarer på eventuelle oppfølgingsspørsmål.

I familierådet *andre del* går koordinatoren, kontaktpersonen i barnevernet og andre fagpersoner ut av rommet. Barnet eller ungdommen, foreldre og deltakerne fra barnets utvidede familie og nettverk skal diskutere seg frem til løsninger på spørsmålene alene. Vanligvis serveres det mat og drikke til deltakerne. Kontaktpersonen og koordinatoren oppholder seg på et rom i nærheten, og skal være tilgjengelige for å svare på eventuelle spørsmål underveis. Familien får mulighet til å diskutere så lenge de ønsker, og diskusjonen skal munne ut i en skriftlig plan. Den skal beskrive løsninger og hvem som har ansvar for ulike tiltak.

I familierådets *tredje del* kommer kontaktpersonen og koordinatoren inn igjen. Familien og nettverket presenterer deretter planen de har kommet frem til, og kontaktpersonen skal ta stilling til planen. I håndboken kommer det frem at kontaktpersonen i barnevernet har ansvar for at barnet og familien følges opp, og at det legges til rette for et oppfølgende familieråd. Kontaktpersonen skal snakke med barnet i etterkant av møtet. I tillegg skal kontaktpersonen lage en tiltaksplan som støtter opp familiens plan fra

familierådet, undersøke om det har kommet noen reaksjoner etter familierådet som det er nødvendig å snakke om, og oppfordre barnets støtteperson til å snakke med barnet. I det oppfølgende familierådet skal planen evalueres og eventuelt justeres dersom det er behov for det. Ifølge håndboken vil tidspunktet for oppfølgende familieråd variere fra sak til sak, og det er ingen regel for hvor mange oppfølgende familieråd man kan ha.

Videre vil jeg presentere et innblikk i den eksisterende forskningslitteraturen om familieråd.

2.3 Eksisterende forskning

2.3.1 Den tidlige familierådsforskningen – entusiasme og kritiske innspill

Den første norske forskningslitteraturen om familieråd kom på begynnelsen av 2000-tallet. I flere av de tidlige bidragene omtales familierådsmodellen ut ifra hvordan den skiller seg fra tradisjonell saksbehandling i barnevernet. Der tradisjonell saksgang blir beskrevet som en lukket prosess, hvor familien har ingen eller liten innflytelse på vedtakene som blir fattet, blir familieråd beskrevet som en tilnærming der det er den utvidede familien som tar beslutningene, og hvor dialog og argumentasjonsutveksling står i fokus (Einarsson, 2002, s. 15).

I en norsk kunnskapsstatus om familieråd (Havnen & Christiansen, 2014, s. 13) kommer det frem at ulike forfattere forankrer modellen i forskjellige teoretiske perspektiver, som; sosialøkologisk systemteori, sosial nettverksteori, empowerment og en oppgaveorientert tilnærming innen sosialt arbeid. Familierådsmodellen knyttes også av enkelte til «restorative justice»-teorier som handler om å overføre konflikten tilbake til familien (Falck et al., 2006; Horverak, 2006). Havnen og Christiansen (2014, s. 13) fremhever imidlertid at fremveksten av modellen først og fremst bør forstås ut ifra den sosialpolitiske konteksten med økt oppmerksomhet rundt individets rett til deltakelse. I litteraturen diskuteres derfor familierådsmodellen ofte i et demokratiperspektiv.

I norsk sammenheng har diskusjonen om familieråd som en demokratisk beslutningsmodell vært sentral. I 1998 ble det publisert en artikkel skrevet av Erik Oddvar Eriksen og Marit Skivenes (1998) som omhandlet legitimitetsproblemer i barnevernets beslutningsprosesser. Artikkelen skapte diskusjon om hvorvidt barnevernets prosedyrer for å fatte beslutninger var gode nok. Forfatterne av artikkelen argumenterte for at beslutninger i barnevernet er normative, og det derfor er nødvendig å presisere prosedyrene for beslutningstaking. De fremhevet at alle berørte parter bør inkluderes i prosessen, at det burde opprettes deliberative organer, og at man bør tilstrebe å utjevne makt og kompetanseulikhet. Forslagene bygger på diskursetisk tenkning om at løsninger på moralske spørsmål skapes gjennom dialogbasert drøfting. Diskursetikk bygger på en ide om at mennesker har en felles rasjonell evne til å forstå hva som er rett og galt i en situasjon (Nordby et al., 2013, s. 257). Ifølge diskursetikken er det noen viktige forutsetninger som må være til stede i dialogen for at normene man kommer frem til i dialogen skal kunne regnes som gyldige. Det dreier seg blant annet om at alle berørte parter skal være inkludert i dialogen, at man skal delta på lik linje, at man skal holde seg til det som er saken og at man snakker sant (Eide, 2013; Nordby et al., 2013). Flere forfattere argumenterer for at familierådsmodellen kan bidra til å tilfredsstille de prosedurale kravene i diskursetikken (Eide, 2013; Einarsson, 2002; Strandbu, 2007).

Som det kommer frem er verdiene og målsetningene i familierådsmodellen forenelig med en rekke faglige, etiske og sosialpolitiske mål. Som flere peker på kan dette bidra til å forklare entusiasmen modellen har blitt møtt med i deler av fagmiljøet og i forvaltningen (Strandbu, 2007; Thørnblad et al., 2016). Samtidig kom det tidlig frem kritiske røster som etterlyste en mer nyansert og edruelig diskusjon når det gjaldt forventningene til modellen. Som Karpatschof og Karpatschof (2004) påpeker gir den tilsynelatende uniforme tilslutningen til modellen, og den appellerende språkbruken som brukes av forkjemperen for modellen, grunn til å stille kritiske spørsmål. De etterlyser diskusjon omkring ulike politiske begrunnelser for bruk av modellen, og faktisk oppnåelse av målsetningene om å bedre situasjonen for utsatte barn og unge.

Denne retoriske og umiddelbart også innholdsmessige bredden i familierådsmetoden fremstår dermed umiddelbart som en sosialpolitisk mirakelkur. Som en syntese, som kan tilfredsstille alle og utgjøre de vises stein i arbeidet med barn i dysfunksjonelle familier. Men spørsmålet er om konsensus på tvers av det sosiale og politiske

spekteret er reell, og om syntesen er bærekraftig (Karpatschof & Karpatschof, 2004, s. 652–653, min oversettelse).

Basert på sin lesning av forskning om familierådsmodellen i 2004 advarer de danske forfatterne om faren for at den gode viljen står i veien for virkelige resultater. De viser på den ene siden til erfaring og kunnskap om de komplekse utfordringene som ofte preger familier som mottar hjelp fra barnevernet. På den andre siden viser de til den pressede arbeidssituasjonen til de ansatte i barnevernet, som nærmest blir skjelt ut fra foreldre, offentligheten, ulike interessegrupper og politikere, uansett hva de gjør. Det er i lys av denne konteksten Karpatschof & Karpatschof (2004) beskriver familierådsmodellen som en *deus ex machina*, noe som plutselig dukker opp fra en eksotisk stillehavsøy og som tilsynelatende skal løse komplekse problemer i vestlige velferdsstater. De skriver at selv om familieråd antagelig ikke er en dårlig ide, og at det kan betraktes som et beskjedent bidrag til empowerment og bedre samarbeid, risikerer modellen å bli et narkotikum, en eliksir, «som fjerner den sosiale arven til familier med komplekse problemer, og management-bølgens forverring, de-humanisering og proletarisering av sosialt arbeid» (Karpatschof & Karpatschof, 2004, s. 669). De avslutter artikkelen med å minne om at «Verden vil ikke bli bedre uten mobilisering av god vilje, men den gode vilje kommer ikke langt når den nekter å forholde seg til den gjenstridige virkeligheten» (Karpatschof & Karpatschof, 2004).

Som det kommer frem, ble familierådsmodellen møtt med stor entusiasme i den tidlige fasen. I min lesning av denne forskningen var jeg spesielt inspirert av bidragene som argumenterte for familieråd som et deliberativt organ. Jeg var opptatt av hvordan bruk av familieråd kunne bidra til å inkludere familiene i beslutningsprosessen. Samtidig, som Karpatschof og Karpatschofs artikkel viser, var familierådslitteraturen preget av en relativt ukritisk tilnærming til det som syntes å bli fremstilt som en «sosialpolitisk mirakelkur». Denne kritikken sluttet jeg meg til. I likhet med Karpatschof og Karpatschof fikk jeg inntrykk av at det var knyttet svært ambisiøse målsetninger til familierådsmodellen, og at det manglet kritiske bidrag.

Siden Karpatschof og Karpatschof skrev sin kritiske artikkel har det imidlertid blitt forsket mye på familierådsmodellen. Som Karpatschof og Karpatschof etterlyste, dreier det seg blant annet om studier som har hatt som mål å si noe om effekten av familieråd

(Corwin et al., 2020; Dijkstra et al., 2019; Dijkstra et al., 2016; Havnen & Christiansen, 2014; Hollinshead et al., 2017). Siden familieråd gjennomføres på ulike måter, og ulike undersøkelser bruker forskjellige utfallsmål (Slettebø et al., 2021), er det imidlertid utfordrende å si noe sikkert om effekt av familierådsmodellen.

Som også Karpatschhof og Karpatschhof var inne på, har det imidlertid blitt økt oppmerksomhet omkring spørsmål om hvilke ambisjoner det er rimelig å ha på vegne av familierådsmodellen, og derav hvilke utfallsmål det er relevant å undersøke (Havnen & Christiansen, 2014; Slettebø et al., 2021). For eksempel stiller Slettebø og kollegaer spørsmålsteget ved at et sentralt mål med familieråd i mange land er at familien skal klare seg selv, uten at det offentlige skal behøve å gripe inn. Basert på deres egen undersøkelse av bruk av familieråd i akutte saker, fant de at flere av barna og foreldrene hadde behov for hjelp av barnevernet også etter familierådet. Forfatterne argumenterer for at «sentrale mål med familieråd like gjerne kan være barns og foreldres medvirkning, skånsom håndtering av akutsituasjoner, kontinuitet i relasjoner med videre» (Slettebø et al., 2021, s. 5).

Ut ifra min lesning av nyere familierådsforskning kan det se ut til at de ambisiøse målsetningene som preget feltet i starten, har blitt mer nyansert. Familieråd foreslås med andre ord ikke lenger som en «mirakelkur» som skal bidra til at familier klarer seg uten hjelp fra barnevernet. Samtidig knyttes det slik jeg forstår det fremdeles optimisme til at bruk av familieråd er viktig når det gjelder arbeidet med å utjevne maktulikheter mellom familier og barnevernet. Mye av forskningen om familieråd har også dreid seg om hvorvidt bruk av familieråd fører til økt medvirkning fra barn og familier.

2.3.2 Diskusjoner om makt og medvirkning i forskning om familieråd og barnevern

Som beskrevet innledningsvis har det også skjedd en stor utvikling i barnevernfeltet når det gjelder oppmerksomhet omkring makt og familiers medvirkning i barnevernet. I takt med denne utviklingen har det vokst frem et omfattende forskningsfelt som ser nærmere på spørsmål knyttet til makt og medvirkning i barnevernet. I det følgende vil jeg presentere noen bidrag fra familierådslitteraturen, samtidig som jeg vil knytte

familierådsforskningen til mer generell barnevernsforskning som berører spørsmål om makt og medvirkning. Denne forskningen har jeg kategorisert innenfor to ulike forskningstradisjoner; en fenomenologisk og hermeneutisk orientert tradisjon, og en interaksjonistisk og konstruktivistisk tilnærming⁴. Målet med fremstillingen er å gi leseren innblikk i min egen bevegelse i denne forskningen, og deretter avhandlingens plassering i relasjon til disse tilnærmingene.

En fenomenologisk og hermeneutisk inspirert tilnærming til studier av makt og medvirkning

Havnen og Christiansens (2014) litteraturgjennomgang har sett på studier som har etterspurt deltakernes erfaringer med familieråd ved hjelp av spørreundersøkelser eller intervjuer i etterkant av familierådene. Litteraturgjennomgangen viser, i likhet med andre oversiktsstudier, at et stort flertall av foreldre formidler positive erfaringer med familierådsmodellen. Et overveiende flertall opplevde at de hadde økt innflytelse på beslutninger, en redusert opplevelse av avmakt og at de ble behandlet med respekt (Havnen & Christiansen, 2014, s. 71).

Forskning på deltakernes erfaring med familierådsmodellen kan sees i lys av en bredere forskningstradisjon innen barnevernsfeltet som undersøker praktikers perspektiver på det å jobbe i partnerskap med familier, og brukernes opplevelser i møter med barnevernet (for eksempel Havnen et al., 2020; Kildedal et al., 2011; Slettebø, 2008; Toros et al., 2018).

En litteraturgjennomgang av studier som har undersøkt foreldre, barn og praktikers erfaringer, finner at selv om de fleste barnevernsarbeidere er opptatt av medvirkning,

⁴ Denne inndelingen er inspirert av skillelinjer i utviklingen av kvalitative metoder i samfunnsvitenskapen. Skillet går mellom klassiske analytiske tilnærminger som er inspirert av fenomenologi og hermeneutikk som har blitt utfordret av konstruktivistiske og interaksjonistiske tilnærminger til kvalitativ forskning. Det er ikke et tydelig skille. Som Järvinen og Mik-Meyer (2005) skriver, er skillet tydeligst når det gjelder oppfatningen mellom selve analyseobjektet: om man antar at analyseobjektet har en mer eller mindre stabil størrelse, eller om det er mer ustabil, bevegelig og skapes i møtet med forskeren.

har barn og foreldre dårlige erfaringer med medvirkning, og at det fortsatt er en vei å gå når det gjelder å realisere disse idealene i praksis (Toros et al., 2018).

Denne tilnærmingen til maktspørsmål i barnevernet tilhører en fenomenologisk orientert tradisjon som etterspør deltakernes subjektive erfaringer. Målet med å utforske deltakernes erfaringer og perspektiver er blant annet å frembringe kunnskap om hva som fungerer bra og hva som står i veien for å realisere idealene i praksis (Toros et al., 2018). I utformingen av undersøkelsen som ligger til grunn for denne avhandlingen, var jeg også inspirert av denne tilnærmingen til temaet i begynnelsen. Det å hente inn familienes egne erfaringer med deltakelse i familieråd ble ansett som relevant for å kunne si noe om hvordan deltakerne opplevde at idealene om medvirkning ble realisert i praksis. Selv om forfattere innen denne tradisjonen definerer medvirkning noe ulikt, og forstår konseptet som mangfoldig, er tilnærmingen til analyseobjektet preget av en antagelse om makt og medvirkning som mer eller mindre stabile fenomener som man kan få «tak i» ved å hente inn kunnskap om erfaringer.

Samtidig er en begrensning ved denne tilnærmingen til kvalitativ forskning at man kun får innblikk i deltakernes perspektiv på det som har skjedd. Det er en tilnærming som ikke egner seg like godt til å fange opp mindre åpenbare sider ved feltet (Fangen, 2004, s. 15). En fenomenologisk orientert tilnærming til studier av maktspørsmål har blitt utfordret av forskning som er inspirert av en interaksjonistisk og konstruktivistisk vitenskapstradisjon (Järvinen & Mik-Meyer, 2005). Innenfor denne tilnærmingen utfordres antagelser om at fenomener som makt og medvirkning er entydige og stabile.

En interaksjonistisk og konstruktivistisk tilnærming til studier av makt og medvirkning

Interaksjonistisk og konstruktivistisk inspirert forskning legger til grunn en forståelse av analyseobjektet som noe som må sees i relasjon til konteksten fenomenet forstås innenfor, og hvordan fenomenet kommer til uttrykk i den sosiale interaksjonen. Eksempler på familierådslitteratur som er inspirert av denne tilnærmingen er blant annet en studie fra Canada som undersøker vilkårene for å realisere idealet om medvirkning i

lys av rådende diskurser i institusjonen. Forskerne finner at deltakernes stemmer ble marginalisert i møte med juridiske, byråkratiske og nyliberale diskurser i barnevernet (Ney et al., 2013). Forfatterne konkluderer med at «dominerende diskurser (måten barnevernssystemet «tenker på»), og institusjonelle ordninger (måten barnevernssystemet «fungerer») påvirker hvordan familieråd blir gjennomført» (Ney et al., 2013, s. 199, min oversettelse).

Også Natland og Malmberg-Heimonen (2016) diskuterer vilkårene for at familierådsmodellen skal kunne leve opp til sine demokratiske idealer. Deres analyse av foreliggende forskning viser motsetninger mellom teori og praksis. På en side viser forskningen at sosialarbeiderrollen er av stor betydning når det gjelder å igangsette og understøtte demokratiserende prosesser. Samtidig finner de i forskningen at sosialarbeidernes holdninger til modellen, brukere og deres nettverk er et hinder for realiseringen av demokratiske idealer. Videre peker de på at sosialarbeidere befinner seg innenfor en struktur der makten ikke alltid ligger hos sosialarbeiderne, men skjer ovenfra og ned. I likhet med studien til Ney og kollegaer (2013), peker de på organisatoriske og byråkratiske diskurser som kan komme i konflikt med familierådsmodellens ideologi (Natland & Malmberg-Heimonen, 2016, s. 57).

Som disse bidragene er et eksempel på, dreier det seg om en tilnærming som diskuterer hvordan makt utspiller seg på mer subtile måter i institusjonelle praksiser. Det er etter hvert mange bidrag innen barnevernsfeltet som er inspirert av denne tilnærmingen til å forstå maktutøvelse. Spesielt har danske forskere latt seg inspirere av teoretikere som Michel Foucault, Pierre Bourdieu og Erving Goffman (se for eksempel Järvinen et al., 2002; Järvinen & Mik-Meyer, 2003). Forfatterne peker på hvordan sosialarbeidere, i møte med brukere av tjenesten forvalter en bestemt form for viten, og sosialpolitiske målsetninger som er innebygd i tjenesten og som på den måten utgjør premisser for å motta hjelp. Samtidig er det snakk om en form for makt som ofte utgir seg for noe annet en makt, som for eksempel omsorg, hjelp eller støtte (Järvinen og Mortensen, 2002, s. 17).

I Norge har det de siste 15 årene blitt publisert flere doktorgradsavhandlinger som på ulike måter viser hvordan mer skjulte og bakenforliggende maktmekanismer påvirker

og begrenser familiens handlingsrom i barnevernet (Juul, 2010; Langsrud, 2020; Midjo, 2010; Picot, 2016; Vagli, 2009; Vindegg, 2011). For eksempel behandler Åse Vagli (Vagli, 2009) sin avhandling barnevernets grunnleggende og skjulte kunnskapspremisser. Vagli (2009) viser hvordan normative tenkemåter fra middelklassen om barneoppdragelse, moderskap og livsførsel ligger til grunn for vurdering av klientene.

En kritikk som springer ut av denne forskningen er at tjenestene er individfokuserte og tilslører strukturelle forhold i samfunnet (Järvinen & Mik-Meyer, 2003). Inspirert av Foucaults forståelse av makt og styring har spesielt Hennum sett på hvordan metoder som brukes i barnevernstjenesten bidrar til å reproducere bestemte forståelser av barndom, voksenhet og normalitet (Hennum, 2010, 2011, 2015). Spesielt peker Hennum (2010, 2016) på hvordan kunnskapsproduksjon om barn ikke tar hensyn til strukturelle forhold som klasse, etnisitet og kjønn.

Som nevnt innledningsvis var jeg også inspirert av denne forskningen i min tilnærming til maktspørsmål i familierådene. Ut ifra lesning av denne forskningen vurderte jeg det som relevant å gjennomføre deltakende observasjon i familierådene for å kunne studere samhandlingssituasjoner mer i detalj, og rette oppmerksomheten mot det flere forskere trekker frem som skjulte maktmekanismer i barnevernet. Min forskningsinteresse var med andre ord inspirert av bidrag som ser kritisk på de institusjonelle vilkårene for å realisere de demokratiske idealene familierådsmodellen bygger på.

I løpet av arbeidet med analysene erfarte jeg imidlertid at denne tilnærmingen ikke var dekkende for det som utspilte seg, og for det jeg hadde blitt opptatt av i familierådene. Det som skjedde, kunne ikke utelukkende favnes av diskursive og institusjonelle forhold, som disiplinerte og begrenset familienes handlingsrom. Jeg hadde blitt mer opptatt av det som fremstod som vennlighet, inkludering og fleksibilitet. Det som skjedde i familierådene, bar preg av at det i stor grad ble lagt til rette for medvirkning og valgfrihet. Det var vanskelig å forstå det som skjedde som undertrykkende disiplinering og kontroll av familiene.

Som flere forskere har pekt på vil ikke sosialt arbeid være mulig dersom man ikke kan påvirke brukerne. Kritikere av blant annet Jarvinen og Mik Meyer påpeker at

maktutøvelse kan være positivt og produsere ønskede endringer for barn og familier som er i kontakt med hjelpetjenestene (Nissen et al., 2007). Dette perspektivet, som fremhever at maktutøvelse kan ha produktive effekter, og det som kan sies å være frigjørende effekter, var på mange måter mer dekkende for det som skjedde i familierådene.

2.3.3 En deskriptiv tilnærming til studier av makt

Et trekk ved litteraturen om makt og medvirkning i barnevernet er imidlertid at diskusjonen har en tendens til å dreie seg om normative vurderinger av maktutøvelsen. For eksempel ønsker Nissen og kollegaer (2007, s. 138) å bidra til en diskusjon om hvordan «makt kan være produktiv». Slik jeg tolker deres forståelse av produktiv makt viser de til en makt som er nødvendig og ønskelig dersom sosialarbeidere skal kunne bidra til forandring, inkludering og frigjøring. Deres prosjekt er slik jeg forstår det å vise at makt ikke utelukkende er begrensende og negativ, men også nødvendig og positiv.

I mitt forsøk på å forstå tvetydigheten i familierådene erfarte jeg imidlertid at dette implisitte «kravet» om å vurdere om det som skjedde var positivt eller negativt, stod i veien for å forstå hva som skjedde. I min leting etter relevante perspektiver søkte jeg derfor etter hvert etter bidrag utenfor barnevernsfeltet.

Det var særlig Juritzens (2013) analyse av omsorgsmakt i sykehjem som introduserte meg for en mer deskriptiv tilnærming til å forstå denne formen for maktutøvelse. Studien viste at det kan være interessant å undersøke hvordan språk og handlinger kan være virkningsfulle, retningsgivende, og dermed maktefulle – uten *samtidig* å ta stilling til handlingenes legitimitet.

Som flere av forskningsbidragene jeg har pekt på over, er også Juritzens analyse inspirert av Foucaults perspektiv på makt som relasjonell og produktiv. Studien har imidlertid en mer deskriptiv tilnærming, og retter oppmerksomheten mot mikronivået.

Det medisinske tidsskriftet *Michael* gav i 2015 ut temanummeret *Makt og omsorg*. Her presenteres flere studier som kjennetegnes av å ha et eksplisitt prosjekt om å studere *hvordan* makt fungerer og er virksom i hverdagslige praksiser og situasjoner vi sjelden

stiller spørsmålstegn ved (Frich, 2015). Et fellestrekk ved flere av studiene er at de har en undrende og analyserende holdning til maktspørsmål, uten å trekke normative slutninger om makten er legitim eller ikke (Frich, 2015).

En nærmere beskrivelse av studiene som har inspirert avhandlingens analyser, presenteres i neste kapittel.

2.4 Avhandlingens plassering

Analysene i denne avhandlingen bygger til en viss grad på kunnskap om erfaringer fra å delta i familieråd, men plasserer seg først og fremst i en tilnærming som søker forbi informantenes subjektive erfaringer for å forstå hva som skjer i familierådene. Ved å supplere intervjuer med observasjon av familierådene har målet vært å bidra med rike beskrivelser og innsikt i familierådene, inkludert familierådernes private del. Dette er et lite utforsket område. Blant de observasjonsstudiene som er gjort, har forskerne rettet oppmerksomheten mot barnas deltakelse i familieråd. I denne avhandlingen er det de voksne familiemedlemmenes samhandling med de ansatte som er i fokus. Avhandlingens plassering kan sees i sammenheng med interaksjonistisk og konstruktivistisk tilnærming til feltet. Samtidig rettes oppmerksomheten i større grad mot samhandlingen på mikronivå, enn omkringliggende diskurser.

Avhandlingen er et bidrag til maktanalyser på barnevernsfeltet som er inspirert av Foucaults tenkning om makt. Mens mange av disse bidragene har vært opptatt av å diskutere de institusjonelle sidene ved maktutøvelse, er denne avhandlingen et bidrag til å se nærmere på de sidene av praksisen hvor maktutøvelse blir konkret og nær.

Mye av familierådslitteraturen og barnevernsforskningen springer ut ifra en periode hvor idealer om maktutjevning har stått sterkt. Det er i senere tid blitt økt oppmerksomhet om dilemmaer som oppstår når idealene søkes realisert i konkret praksisutøvelse. Inspirert av forskning fra andre, beslektede felt, er avhandlingen dermed et bidrag til å utfordre tradisjonelle maktforståelser, rådende idealer og eksisterende tolkninger av familierådspraksisen.

Foucaults perspektiv og begreper er abstrakte, og kan kritiseres for å være fremstilt i et språk og en form som oppleves utilgjengelig. Avhandlingen er dermed et bidrag til å illustrere og «fargelegge» noen av de teoretiske konseptene ved hjelp av empiriske analyser av konkret praksisutøvelse.

3 Teoretisk perspektiv

Som nevnt innledningsvis utviklet prosjektet seg fra å være en undersøkelse av hvordan familier opplevde familieråd og vilkårene for medvirkning, til å undersøke de tvetydige erfaringene som kom frem.

Michel Foucaults perspektiv på makt har vist seg å fungere som en kritisk tilnærming til moderne sosialt arbeid og praksiser som fremhever empowerment og brukermedvirkning (Cruikshank, 1999; Dean, 2006; Rose, 2006; Villadsen, 2005). Den analytiske tilnærmingen utfordrer forestillinger om makt slik vi vanligvis forstår fenomenet, og ble derfor vurdert som aktuell for å bidra med et nytt perspektiv på familierådsmodellen.

Foucaults arbeider, og spesielt hans maktanalyse, har blitt møtt med kritikk og opphetede diskusjoner (Lemke, 2019). Lemke (2019, s. 1) registrerer at Foucault, antagelig mer enn noen annen teoretiker, har en polariserende effekt på sine lesere.

Lemke (2019) argumenterer for at Foucaults maktperspektiv ikke kan forstås uavhengig av den konteksten arbeidet ble utviklet innenfor, og hans misnøye med tradisjonelle forståelser av makt. Et hovedprosjekt i Foucaults arbeider, og et sentralt omdreiningspunkt for denne avhandlingen, er å utforske en alternativ forståelse enn det vi vanligvis forbinder med makt. Jeg vil derfor innlede dette kapittelet med å vise til noen av Foucaults overordnede innvendinger mot tradisjonelle maktførståelser. Deretter vil jeg redegjøre for Foucaults forståelse av makt som produktiv.

Dette kapittelet avsluttes med å redegjøre for noen utvalgte empiriske forskningsbidrag som har vært inspirert av Foucaults maktperspektiv. Disse studiene har inspirert analysene i denne avhandlingen og danner grunnlag for det jeg omtaler som «analytiske knagger». I avhandlingens avslutningskapittel diskuterer jeg noen innvendinger mot Foucaults maktperspektiv.

3.1 Foucaults kritikk av tradisjonelle maktforståelser

Foucaults maktforståelse beskrives som et radikalt brudd med andre forståelser av maktbegrepet (Gjerde, 2019). Det dreier seg for det første om Foucaults skepsis til at forståelsen av makt begrenses til de negative funksjonene av maktutøvelse. I tradisjonelle forståelser blir makt, ifølge Foucault (1999, s. 96) en anti-energi – noe som hindrer eller begrenser. Det er en makt som ikke «makter» noe annet enn å si nei. Det er en makt som sier «kom ikke nærmere, ikke rør, ikke nyt, ikke vis glede, ikke snakk» (...) (Foucault, 1999, s. 94).

For det andre var Foucault kritisk til en forståelse av makt som en substans som noen kan inneha, eller besitte; «Makten er ikke en institusjon og den er ikke en struktur, den er ikke en bestemt styrke som bestemte personer skulle være utstyrt med: Det er navnet man setter på en kompleks strategisk situasjon i et gitt samfunn» (Foucault, 1999, s. 104).

For å forstå hvorfor Foucault mente tradisjonelle maktforståelser ikke var dekkende, er det nyttig å betrakte hans forskningsstrategi. Som Espen Shaanning oppfordrer leseren til i etterordet til *Seksualitetens Historie 1* (Foucault, 1999), kan det å få klarhet i Foucaults forskningsstrategi bidra til å tydeliggjøre hva han mener. Et av kjennetegnene ved Foucaults forskning er at han gikk historisk til verks. Han undersøkte blant annet samfunnsutviklingen fra 1600–1700-tallets styreformers frem til utviklingen av liberale styreformers som kjennetegner moderne vestlige samfunn. Et viktig poeng i disse arbeidene er at maktutøvelse har endret karakter i takt med at samfunnet har utviklet seg.

Foucault skilte mellom tre former for makt: suverenitet, disiplin og «governmentality» (Foucault, 1991c). Suverenitet handler om statens eksklusive rett til å styre ved hjelp av lover og regelverk, og retten til å utøve tvangsmakt. Disiplin viser til institusjoner som observerer, sosialiserer og kontrollerer enkeltindividens kropp og sinn (Bregnballe, 2005, s. 302). «Governmentality» viser til en kompleks maktform som har utviklet seg gjennom Vestens historie, som dreier seg om å styre på avstand (Foucault, 1991c).

Foucault mente ikke at de to andre maktformene har blitt borte, men at den sistnevnte har blitt viktigere enn de to andre maktformene i moderne stater.

Et hovedpoeng hos Foucault er nemlig at den maktformen han mener preger vår moderne tid, er svært forskjellig fra tidligere tiders herskermakt. Herskermakt, eller «suveren makt», viser til den dominerende maktformen i Europa på 1600–1700-tallet hvor makt var et høyst synlig fenomen, personifisert gjennom konger og keisere. Det var snakk om en makt som hadde mulighet til å gripe direkte inn i borgernes liv, og en det var risikofylt å opponere imot (Juritzen, 2013, s. 23). Foucault mente ikke at dette er en feil forståelse av makt, men at samfunnet og kulturen har endret seg, og at det derfor er behov for nye forståelser av makt. Dette argumentet er knyttet til et annet sentralt poeng hos Foucault: At med fremveksten av kapitalismen som system og liberalismen som styringsform blir herskermakten en lite økonomisk maktform (Gjerde, 2019). Styringen er ikke lenger rettet mot å erobre territorier, men mot å øke statens kapasitet (Foucault, 2002). I denne tenkningen er man avhengig av en arbeidende populasjon og hvert enkelt liv. Foucault introduserer ideen om «bio-politikk», hvor befolkningen sees på som en ressurs som må forvaltes. Maktutøvelse utspiller seg dermed som «teknikker for å maksimere livet» (Foucault, 1999, s. 136). Dette gir opphav til en forståelse av makt som produktiv, skapende og mulighetsgivende. Maktrelasjonene endrer seg også til det Foucault (2002) beskriver som «hyrdemakt». Det er snakk om en velmenende makt. Lederen, eller «hyrden», uttrykker omsorg for individets og flokkens ve og vel, samtidig som det kreves at individet er lydige og arbeider med å endre sine egne verdier og handlinger i tråd med det som defineres som «sannhet».

Foucault argumenterte som sagt for at tradisjonelle oppfatninger av makt ikke var dekkende for å forstå hvordan makt utspiller seg i liberale, vestlige samfunn. Slik jeg forstår det var ikke hans hovedpoeng å vise at tradisjonelle oppfatninger av makt var feil. Han var imidlertid opptatt av at vår *oppfatning* av makt fremdeles var preget av tidligere epokers herskermakt. Dette bildet av makt bidrar til å holde andre, nyere former for makt skjult for oss. Dermed blir det vanskelig å motsette seg maktutøvelse. Dersom man vil analysere makt i dens konkrete virkemåte, må man løsrive seg fra tradisjonelle

oppfatninger av makt (Foucault, 1999). Med denne bakgrunnen vil jeg redegjøre nærmere for Foucaults tilnærming til maktanalyse.

3.2 Produktiv makt

Foucault er kjent for sine studier av historiske diskurser. Spesielt gjelder dette den tidlige perioden av hans forfatterskap, i det som gjerne omtales som hans arkeologiske periode. Denne perioden dreide seg om å forstå praksiser (som for eksempel hospitalet og legevitenskapen) i lys av bestemte mønstre og systemer i kulturen som gjorde seg gjeldende i bestemte perioder (Dreyfus & Rabinow, 1982, s. 55). Senere økte Foucaults interesse for spørsmål knyttet til makt. Han introduserte genealogi som metode der målet var å spore utviklingen av ulike diskurser. I disse studiene ble oppmerksomheten endret fra å handle om teoretiske forklaringer, til å være rettet mot analyser av lokale praksiser (Dreyfus & Rabinow, 1982, s. 103). På denne måten retter perspektivet seg mot makt i små hverdagslige praksiser, slik de utspiller seg i relasjoner.

Ifølge Foucault (1991b, s. 386) må forholdet mellom konstituering av kunnskap, maktrelasjoner og subjektivitet forstås i relasjon til hverandre. Det betyr at det som til enhver tid regnes som «sannhet» er et resultat av maktrelasjoner i samfunnet. Det som regnes som sannhet danner grunnlag for vår subjektivitet – altså måter vi forstår oss selv og verden på. For eksempel har vitenskapen stor definisjonsmakt over hva som regnes som «sant» om barn og barns behov. Denne sannhetsproduksjonen om barn påvirker hvordan vi forstår barnet, hvordan barnet etter hvert forstår seg selv, og hvordan vi organiserer samfunnet rundt barn. Samtidig er ikke dette noe vi kan unnslippe. Vi kan ikke forstå oss selv, eller verdenen, uten kunnskap og det som til enhver tid anses som sant, eller ekte (Gjerde, 2019). Ut ifra dette fremholdt Foucault at makt er noe som alltid er til stede. Denne måten å forstå makt på bryter med forståelser av makt som noe man kan unnslippe, og dermed frigjøre seg fra.

Foucault er kjent for å kombinere mikro- og makroperspektiv. Det analytiske perspektivet åpner for å undersøke hvordan handlinger på mikronivå kan forstås i lys av bredere diskurser og strukturer. Som jeg vil gjøre tydeligere rede for nedenfor, har jeg i

denne avhandlingen latt meg inspirere av en tolkning av Foucault der aktørene og samhandlingen kommer i forgrunnen. Jeg har stilt den analytiske linsen inn mot mikronivået. Det betyr at analysen i mindre grad dreier seg om rådende «sannheter» om barn, foreldreskap, familier og organisering av samfunnet rundt barn. I den grad oppmerksomheten rettes mot makronivået, dreier det seg om å forstå handlingene i lys av idealet om autonomi og maktutjevning.

For å forstå hvordan makt utspiller seg i moderne samfunn, oppfordret Foucault som nevnt til ikke å bli fastlåst i en forståelse av makt som undertrykkende. Han fremholdt at makt må betraktes som *produktiv* (Alvesson & Sköldberg, 2018, s. 311; Foucault, 1999). Foucault oppfordrer med dette til å se forbi den tyngende makten som setter opp stengsler og forbud, og som begrenser individets frihet. Oppmerksomheten i analysen retter seg mot hvordan individets frihet *blir formet* på bestemte måter. Som Allen (2003, s. 75) skriver, handler maktutøvelsen Foucault omtaler som måter å forme individers og grupper handlinger på, eller om å «lokke frem» en bestemt type oppførsel fremfor andre. Det er med andre ord ikke snakk om synlige begrensninger eller forbud, men en maktutøvelse som fungerer indirekte på individets forståelse av seg selv.

Mot slutten av sin levetid rettet Foucault oppmerksomheten mot det han omtalte som *selv-praksiser*, eller selv-ledelse. Han var opptatt av hvordan det moderne subjektet konstituerer seg selv på en aktiv måte (Foucault, 1991a, s. 11). Ved hjelp av ulike teknikker oppfordres individet til å reflektere over sine behov og egenskaper, og arbeide for å utvikle seg selv. Det er snakk om praksiser hvor individet blir oppfordret til å styre seg selv mot «det gode» (Allen, 2003). Foucault sporet denne formen for makt tilbake til kristne tradisjoner, og praksiser som bekjennelse og skriftemålet. Maktutøvelsen har derimot endret seg fra den religiøse opprinnelsen, og opptrer som en sekulær utgave som har spredt seg til ulike velferdsprofesjoner og private aktører (Foucault, 1982). I denne typen maktrelasjoner blir individene oppfordret til å være aktiv i styringen av seg selv. På denne måten blir individet aktører som legitimerer og reproducerer maktutøvelsen (Foucault, 2002). Et viktig analytisk verktøy blir dermed at man retter oppmerksomheten mot hvordan aktører utøver makt over seg selv, uten at noen synlig, ytre styring skjer.

3.3 Makt som handlinger som utøves i relasjoner

Ifølge Foucault har ikke makt en essens, men eksisterer kun i relasjoner når den uttrykkes gjennom handling (Alvesson & Sköldberg, 2018, s. 307).

The exercise of power is not simply a relationship between partners, individual or collective; it is a way in which certain actions modify others. Which is to say, of course, that something called Power, with or without a capital letter, which is assumed to exist universally in a concentrated or diffused form, does not exist (Foucault, 1982, s. 788).

Foucault klargjør at det ikke finnes en makt med stor forbokstav. Makt er relasjonell. Det vil si at det ikke går an å besitte denne formen for makt, men det går an å *utøve* makt over andre i form av handlinger som påvirker andres handlinger (Foucault, 1982). Siden Foucault fremholdt at makt ikke har en essens, forsøker han som sagt heller ikke å fremme en teori om makt (Foucault, 1982). Det vil si at han ikke mener å gi en kontekstfri, ahistorisk, objektiv beskrivelse av makt. Han tilstreber derimot å finne en måte som gjør det mulig å analysere maktutøvelse på (Dreyfus & Rabinow, 1982).

If one tries to erect a theory of power one will be obliged to view it as emerging from a given place and time and hence to deduce it, to re-construct its genesis. But if power is in reality an open, more-or-less coordinated (in the event, no doubt, ill coordinated) cluster of relations, then the only problem is to provide oneself with a grid of analysis which makes possible an analytic of relations of power (Foucault, 1980, s. 199).

En viktig begrunnelse for valg av Foucaults maktperspektiv som utgangspunkt for analysen er å utforske hva som trer frem dersom man beveger seg ut over en tradisjonell forståelse av makt.

I sin tolkning av Foucault fremhever Juritzen (2013, s. 29) at fenomenet makt omtales ulikt på forskjellige språk. På fransk brukes to ulike ord for makt. Dette åpner for en nyansering i forståelsen av fenomenet. Ordet «puissance», som er et substantiv, viser til makt som en «kapasitet». Ordet «pouvoir» er derimot et verb, og kan oversettes som «to be able to» på engelsk (Elden 2001 og Allen, 2003, i Juritzen, 2013, s. 29). Foucault brukte i hovedsak verbformen «pouvoir». Med dette forsøker Foucault å fange de kreative og produktive aspektene ved makt, til forskjell fra det tvingende og

undertrykkende (Juritzen, 2013). Juritzen (2013, s. 30) foreslår å fange opp denne forståelsen av makt med det norske verbet «å makte» fordi verbformen gir en lettere tilgang til de produktive aspekter ved makt og maktpraksiser. I denne avhandlingen har jeg latt meg inspirere av dette perspektivet og rettet oppmerksomheten mot handlingsnivået. Hvordan makt *gjøres* av aktive aktører som reaksjoner på hverandres handlinger, og refleksjoner over seg selv, har vært fokus i analysen.

Kjennetegn ved produktiv makt er at det er en maktform som er vanskelig å få øye på. Mitt møte med familierådene i denne studien var på mange måter kjennetegnet ved at det ikke var noen tydelig maktbruk å feste seg ved. For å forstå hvordan Foucault mente denne maktformen utspilte seg, vil jeg utdype begrepene «ustabil makt», «teknikker» og «effekter».

3.4 Ustabil makt

I perspektivet på makt som produktiv betraktes maktrelasjoner som ustabile. Det er med andre ord ikke snakk om en stabil, hierarkisk relasjon, slik vi ofte tenker på maktrelasjoner. Et sentralt poeng i Foucaults perspektiv er nemlig at en maktrelasjon forutsetter frihet. Det vil si at den personen makten utøves over, er en *handlende* person. Dette skiller seg fra en relasjon preget av dominans som er en relasjon der det ikke er mulig å gjøre motstand (Foucault, 1982, s. 789). I en maktrelasjon vil individet alltid ha mulighet til å velge noe annet enn det som individet blir forsøkt oppmuntret til, eller ledet til å velge. Mulighetene kan være svært begrenset, dersom det for eksempler er rigide normer og forventninger til hva som regnes som akseptabel atferd innenfor en gitt kontekst, men det vil alltid være et visst handlingsrom for å gjøre motstand dersom relasjonen skal karakteriseres som en maktrelasjon. Er det ikke mulighet for motstand, som for eksempel i en voldsrelasjon, der en person kan være totalt handlingslammet av den andres fysiske overmakt, er det snakk om en helt annen form for makt, nemlig dominans (Foucault, 1982).

Allen (2003) oppfordrer til å se på denne formen for makt som en serie av provokasjoner mellom individer som fremdeles har mulighet til å velge. Foucault beskriver

maktrelasjoner som et styrkeforhold (Foucault, 1999, s. 108). Allen mener det kan betraktes som en slags tevling der det alltid er noe man kappes om, og man handler som følge av den andres reaksjoner, med et ønske om å påvirke utfallet av prosessen. Maktrelasjoner må derfor ikke forstås som et «scripted power-play», men som «open ended games» (Allen, 2003, s. 78).

Mostand og makt er ifølge Foucault lenket sammen i et gjensidighetsforhold: «Der hvor det er makt, er det motstand, og likevel, eller snarere på grunn av dette, befinner denne motstanden seg aldri i en utvendig posisjon i forhold til makten» (Foucault, 1999, s. 106). Foucault skriver videre at maktrelasjoner bare kan eksistere i kraft av et mangfold av motstandspunkter (Foucault, 1999, s. 107). Det betyr at det ikke er slik at motstand er løsningen på maktens problem, eller at motstand kan fjerne makten. «De utgjør den andre polen i maktrelasjonene. De skriver seg inn i maktrelasjonene som deres ureduserbare motpart» (Foucault, 1999, s. 107).

I etterordet til *Seksualitetens Historie 1* (Foucault, 1999) forklarer Schaanning dette nærmere: Når Foucault skriver «der det er makt, er det motstand» kan det tolkes som et uttrykk for håp. At motstand kan forstås som en måte å frigjøre seg fra makten på. Slik Schaanning tolker Foucault er det derimot ikke slik det er ment. «Motstand er ikke først og fremst noe som gir uttrykk for håp og alternativer, men noe som tilhører maktens virkemåte. Motstand uttrykker ikke et alternativ utenfor makten, men er noe makten trenger for å fungere» (Schaanning, i Foucault 1999, s. 196). Videre illustrerer Schaanning (i Foucault, 1999, s. 196) dette med eksempler fra barneoppdragelse:

Når man for eksempel skal lære opp, oppdra og disiplinere barn, så bruker man mye tid og krefter på dette nettopp fordi barna er gjenstridige. Hadde det gått glatt som kniv i varmt smør, så hadde vi ikke hatt noen pedagogikk (...) Det er altså takket være barnas motstand mot læring, oppdragelse og disiplin at lærings-, oppdragelses- og disiplinermakten kan fungere. Motstanden er maktens uunnværlige dobbeltgjenger

Sagt på en annen måte; der det ikke er noen motstandspunkter – der alt fungerer i tråd med idealene, eller der partene har felles interesse – trengs heller ikke maktutøvelse. Dersom vi overfører denne forståelsen til familieråd kan man si at dersom de aktuelle familiene hadde fått nok hjelp fra slekt og nettverk, hadde det ikke vært behov for familieråd. Dette poenget danner på mange måter begrunnelse for å undersøke

familierådspraksisen i et maktperspektiv. Det er noe som ikke fungerer slik som det er ønsket. Det kan være snakk om foreldrenes gjenstridighet mot å be om hjelp, slektingers uvilje mot å blande seg i andres liv, eller et ønske om en annen type hjelp.

Foucault oppfordrer til å identifisere motstand som et startpunkt for å få øye på og forstå hvordan denne formen for makt fungerer (Foucault, 1982, s. 780). Det er en empirisk tilnærming til å forstå makt. Ved å undersøke hva slags motstandspunkter som finnes, åpner det for å forstå hvordan makt utøves.

Perspektivet på makt som ustabil har metodologiske konsekvenser fordi det fordrer at maktrelasjoner må studeres som handlinger der makten faktisk utspiller seg. Man kan analysere tekster, for eksempel beskrivelser av modeller, omtaler av programmer og tiltak, styringsdokumenter osv., men kan ikke ut ifra det si noe om hvordan de faktisk virker og påvirker individet og hvilke motstandspunkter som finnes. Ting går sjelden som planlagt i den virkelige verdenen. Fordi det alltid vil finnes motstridende strategier og interesser, blir ikke idealene som ligger til grunn nødvendigvis realisert. Det som faktisk skjer i det daglige, vil ikke vise seg som et fotavtrykk av et ideal-program (Allen, 2003). Derfor må maktutøvelse studeres som konkrete hendelser på mikronivå.

En annen metodologisk konsekvens av at makt betraktes som ustabil er at man ikke kan si noe konkluderende om implikasjonene av maktutøvelsen. Undersøkelsen vil alltid vise til et øyeblikksbilde ut ifra den empirien man har tilgjengelig. Utfallet av «maktspillet» blir ikke ferdig, i den forstand at den ene parten blir stående seirende.

Som nevnt er et sentralt poeng for Foucault at makt ikke er en ting, og den manifesterer seg ikke. Makt er relasjonell og kontekstuell, og fungerer indirekte. Makt er immanent, og uttrykkes gjennom handlinger i relasjoner. Derfor må også analysen rette seg mot handlinger og hendelsesforløp. Makt må undersøkes som teknikker og effekter (Allen, 2003).

3.5 Teknikker

For å gripe den maktformen som kjennetegner styring i Vesten i dag, rettet Foucault oppmerksomheten mot teknikker, som på en indirekte måte bidrar til å forme visse typer

subjekter. Det er snakk om teknikker som «skaper» oss, og som gjør at vi er med på å «skape» oss selv på måter som samsvarer med det som regnes som akseptabelt og ønskelig (Allen, 2003). Slik jeg forstår teknikker viser det til handlinger som utøves for å produsere ønskede effekter.

Eksempler på teknikker Foucault (2000) var opptatt av, var innenfor vitenskapen hvor man ble opptatt av observasjon, innsamling og nedtegning av viten, kategorisering og klassifisering. Slike teknikker bidro til å gjøre individet til et objekt som kunne styres. Med kunnskap om individets helse og levemåter, kunne man også endre og påvirke dette. Samtidig peker Foucault (2002) på teknikker som skriftemål, bekjennelse og veiledning innenfor kristendommen, men også etter hvert humanvitenskapene, som gjorde individet til et subjekt som ble oppfordret til å reflektere over seg selv, sine behov og handlingsvalg. Det skjedde med andre ord en utvikling der individet ikke lengre var underlagt ytre kontroll og begrensning. Individet blir i større grad formet som et subjekt som er i stand til å forvalte den friheten det blir tildelt, og samtidig styre seg selv på en måte som er overens med det som regnes som de rette valgene, som for eksempel om å leve sunne liv. Målet med teknikkene er dermed ikke undertrykking, men å *muliggjøre* visse typer subjekter (Allen, 2003, s. 71). Makten fungerer indirekte ved å oppfordre, veilede, råde og lokke individet mot en standard eller det som til enhver tid defineres som innenfor «normaliteten» (Allen, 2003).

For å være i stand til å *se* en maktform som ikke er synlig er et viktig prinsipp for analysen ikke å spørre hvor makten kommer ifra, eller hvem som har makt, men heller spørre: «Hva skjedde?» (Foucault, 1982, s. 786). Man må undersøke *hvordan* makten fungerer i konkrete handlingsforløp, det vi kan omtale som «maktens mekanikk» (Frich, 2015).

En sentral del av maktens mekanikk er hemmeligholdelse, som dreier seg om hvordan maktutøvelsen skjuler seg selv. Ifølge Foucault (1999, s. 97) kan den indirekte makten «bare tales på betingelse at den maskerer en viktig del av seg selv. Dens suksess er proporsjonal med i hvilken grad den lykkes i å skjule sine mekanismer». Videre skriver Foucault (1999, s. 97): «For makten er hemmeligholdelse ikke en form for misbruk. Den er uunnværlig for dens funksjonsmåte». Slik Juritzen (2013, s. 27) tolker Foucault

innebærer det at makten først er virksom når den utfoldes i det skjulte. Hvilke teknikker som bidrar til at makten kan fungere på denne måten blir derfor viktig for analysen. Et viktig poeng er at makt kan være svært virkningsfull der den fremstår i sin mest positive og tiltrekkende forkledning (Jacobsen, 2012).

3.6 Effekter

Effekter viser slik jeg forstår det til «det som skjer» når produktiv makt utøves. En annen måte å beskrive det på er, det som «skapes», eller det som «produseres». I motsetning til en maktform som setter opp stengsler, forbud og begrensninger, dreier produktiv makt seg om en maktform som skaper visse typer handling, relasjoner, identiteter og muligheter. Det betyr derimot ikke at det nødvendigvis er snakk om en utelukkende «god» maktform. Når visse handlinger skapes, utelukkes samtidig andre. For å være i stand til å få øye på produktiv makt oppfordret Foucault til å rette oppmerksomheten mot virkningene, eller effektene, av den konkrete praksisen, språket eller handlingene som er gjenstand for analyse (Allen, 2003).

I motsetning til en tradisjonell forståelse av makt der man er oppmerksom på undertrykkende og begrensende effekter av maktutøvelse, undersøkes effekter i denne tilnærming til makt i et bredere perspektiv. For eksempel kan samarbeid være en effekt av maktutøvelse i dette perspektivet. Det interessante er ikke om samarbeid er negativt eller positivt, men hvordan det gikk seg til at det ble «produsert» samarbeid.

En viktig del av analysen dreier seg om å undersøke effekter som handler om at makt blir tildekket og vanskelig å oppdage. En effekt av måten indirekte makt utøves på, er at den ikke gjenkjennes som makt. Dersom en praksis oppfattes som fri for makt, er det med andre ord et interessant startpunkt for analyse av makt.

3.7 Analytiske «knagger»

Foucaults maktforståelse byr slik jeg ser det på analytiske utfordringer. Det handler om at Foucault viser til en maktform som ofte unnslipper vår oppmerksomhet fordi den skiller seg fra det vi vanligvis tenker på som makt. Foucault (1999) angir noen prinsipper for analyse av produktiv makt. Utrustet med disse prinsippene kan det likevel være utfordrende å gripe, og få øye på, denne formen for makt. I min egen tilnærming til analysen ble det etter hvert avgjørende å gjøre meg kjent med empiriske studier som illustrerer hvordan denne formen for makt kan komme til uttrykk som konkrete handlinger. I denne prosessen var det noen få enkeltstudier, som pekte på helt konkrete handlinger og virkemidler, som dannet utgangspunkt for mitt analytiske blikk. Disse empiriske studiene bidro til å illustrere, og på den måten gjøre det teoretiske perspektivet mer håndgripelig.

Tre av studiene jeg har blitt inspirert av baserer seg på feltarbeid i norske sykehjem. Det er Juritzens (2013) studie av omsorgsmakt, Øyes (2015) artikkel om frivillighet og tvang, og Sandvoll og Dales (2015) artikkel om rutiner. Fra sosialt arbeid er det Lindwalls (2020) studie av samhandling mellom sosialarbeidere og klienter som bruker narkotika, og Karlsen og Villadsens (2008) artikkel om nye samtaleteknologier som har inspirert analysen. I tillegg trekker jeg på Knudsen og Andersens analyse av «hyperansvar» i skolen (2013), og Hennums (2015) analyse av barnets symbolske makt.

Inspirert av disse studiene utpekte det seg noen analytiske «knagger» som jeg vil gjøre rede for nedenfor. De analytiske «knaggene» dreier seg for det første om at jeg ble inspirert til å utforske *motstandspunkter* som dreier seg om brukernes viljesuttrykk, autonomi og sårbarhet. For det andre ble jeg inspirert til å undersøke de ansattes *relasjonelle og retoriske arbeid* ved å se på vennlige væremåter og tendenser til å omskrive makt. For det tredje ledet forskningsbidragene meg til å rette oppmerksomheten mot *prosedyrer* som kan trer frem som produktive prosedyrer, og videre som appellerende prosedyrer.

3.7.1 Motstandspunkter

Foucault oppfordret, som nevnt over, til å undersøke motstand for å analysere maktutøvelse. Det er et analytisk prinsipp som ikke alltid er enkelt å overføre til en praktisk analyse. Motstand kommer ikke nødvendigvis til uttrykk som tydelige handlinger, som for eksempel høylytte protester eller konfrontasjoner. De empiriske studiene jeg viser til under illustrerer motstandspunkter som trer frem i relasjonen mellom pleiere og beboere i demensomsorgen.

Brukernes viljesuttrykk

Juritzens (2013) studie av omsorgsmakt illustrerer hvordan produktiv makt kan komme til uttrykk i samhandling der bruker og profesjonell har ulike prosjekter – eller viljer. Juritzen og Heggen (2009) viser til en samhandlingssituasjon mellom en erfaren pleier og en beboer som er betydelig svekket av demens. Situasjonen beskrives som «krevende hårpleie». Hver gang pleieren går i gang med å stelle håret til beboeren blir hun møtt med kraftig verbal respons og motvilje. Pleieren får til å roe ned beboeren, men blir stadig møtt med kjefting og veiving med armene. Situasjonen gjentar seg flere ganger, men med tålmodighet og ro makter etter hvert pleieren å stelle håret til beboeren. Feltarbeidet på pleiehjemmet preges av observasjoner av «gjentagende forsøk på å skape smidig samhandling på tross av tilbakevendende motstand fra beboerne» (Juritzen & Heggen, 2009, s. 100). Beboerens, så vel som pleierens, handlinger tolkes som en «evne og vilje til å få sine prosjekter gjennomført» (Juritzen & Heggen, 2009, s. 101).

Eksempelet viser hvordan brukernes motstand kan komme til uttrykk som aktiv verbal og kroppslig respons, som pleieren må håndtere. Beboerens motvilje mot pleierens prosjekt om hårpleie viser også at det er snakk om en situasjon der den ene parten vil noe som den andre ikke vil. Samhandlingssituasjonen viser til det utskiftelige og ustabile i relasjonen (Juritzen & Heggen, 2009). Maktens tyngdepunkt kan skifte på et øyeblikk, der den enes handlinger kan utfordre den andres vilje og evne til å få sitt prosjekt gjennom (Juritzen & Heggen, 2009). Beboerens handlinger kan når som helst skape en følelse av avmakt hos pleieren. Pleieren vet at beboeren kan «bite fra seg» og rukke ved

maktforholdet. De vet godt hvordan det føles å mislykkes, i egen og andres blikk, der deres selvforståelse som mild, omsorgsfull og myndiggjørende pleier blir utfordret (Juritzen & Heggen, 2006). Slik jeg tolker Juritzen og Heggens (2009) analyse viser de også til andre motstandspunkter i relasjonen. Det er knyttet til kjennetegn ved arbeidet og idealer i konteksten, som respekt for beboernes autonomi og verdighet.

Brukernes autonomi

Juritzen og Heggen (2009) forstår maktrelasjonene, og pleiernes handlinger, i lys av institusjonelle forventinger om å respektere brukernes autonomi. Øyes (2015) studie, som også baserer seg på feltarbeid på sykehjem for demente, diskuterer hvordan frivillighet og tvang kan forstås som gjensidig betingede fenomener. Idealene om beboernes autonomi og frivillighet skaper praksiser som av Øye (2015) beskrives som «frihetstildeling». Et konkret eksempel er utforming av sansehager i sykehjem som skal sikre at beboerne har tilstrekkelig areal å bevege seg på. Selv om arealet er avgrenset med gjerder og porter som vanskelig lar seg åpne av personer med demens, skjer det at beboere «lar seg «fange» av institusjonens arkitektoniske grenser» og prøver å komme seg ut av området (Øye, 2015, s. 170).

Det at beboerne handler i tråd med sin tildelte frihet skaper situasjoner der pleierne må begrense og kontrollere den samme friheten. Pleierne kan imidlertid ikke kontrollere beboeren ved bruk av formell tvang fordi de er underlagt føringer som tilsier at man skal forsøke tillitsskapende tiltak før bruk av formell tvang. Som jeg vil komme inn på nedenfor dreier det seg om kreative handlinger fra de ansattes side. Poenget her er at eksempelet viser hvordan idealer og praksiser som skal sikre individets autonomi, ved å tildele frihet og rettigheter, utgjør et motstandspunkt i relasjonen mellom beboer og pleier. Pleieren må arbeide etter idealene om autonomi, og samtidig begrense friheten for å ivareta beboerens sikkerhet og helse. Når beboeren benytter seg av sin tildelte frihet – vandrer rundt i hagen, og lar seg friste til å utvide den enda mer – utfordres situasjonen og pleierens kontroll over beboeren. Pleieren kan heller ikke gjenvinne kontroll ved for eksempel fysisk å ta med seg beboeren tilbake før tillitsskapende tiltak er forsøkt.

Beboerens tildelte frihet og rettigheter kan dermed skape en avmaktssituasjon for pleieren.

Brukernes sårbarhet

Kjennetegn ved de observerte samhandlingssituasjonene i Juritzens (2013) studie er at de utspiller seg som hverdagslige og intime gjøremål med sårbare personer som er prisgitt den hjelpen de får. Studien viser hvordan disse kjennetegnene preger pleiernes selvbevissthet og handlinger. For pleierne er tanken på å utnytte beboernes sårbarhet, ved å ty til fysisk makt eller høylytte kommandoer, ubehagelig og uønsket (Juritzen & Heggen, 2009). Studien viser også til samhandlingssituasjoner der pleierne er opptatt av å ivareta beboernes verdighet i pleiesituasjoner som innebærer intime handlinger, som å skifte en urinvat bleie (Juritzen & Heggen, 2006). Slik jeg tolker det utgjør det intime og sårbare ved situasjonen et motstandspunkt i relasjonen fordi pleierne må ta hensyn til det, samtidig som de må få jobben gjort. Pleieren kan ikke etterlate beboeren ustelt dersom hun vil innfri sine egne og institusjonens idealer for godt pleiefaglig arbeid (Juritzen & Heggen, 2009). Hun kan ikke la være å handle, eller handle uten å vise respekt for den sårbare situasjonen, selv om situasjonen er krevende. Det at åpenbar maktbruk er uønsket i den aktuelle situasjonen, gjør dessuten at pleierens tilsynelatende overmakt på mange måter er redusert. Juritzen og Heggen (2009) fremholder samtidig at det ikke må forstås som et stabilt mønster. Maktrelasjonene forstås her som ustabile, flyktige og i stadig endring. Situasjonen kan endres. Pleierne kan bli frustrert, miste tålmodigheten og dermed ty til fysisk makt, eller i motsatt fall gi opp og etterlate seg beboeren ustelt.

Ved å utforske motstand som en iboende del av maktutøvelse, trer også det paradoksale ved maktutøvelsen frem; at det nettopp er motstand som begrunner og skaper behov for profesjonell, pleiefaglig inngripen (Juritzen & Heggen, 2009). Det dreier seg for eksempel om hvordan beboernes aktive motvilje mot å innrette seg etter normer for hygiene og stell begrunner behovet for inngripen. På samme måte kan vi forstå idealer om å respektere brukerens autonomi og frihet. Selv om utviklingen de siste tiårene innebærer en styrking av brukernes rettigheter, betyr ikke denne demokratiseringen at

makt blir borte – den uttrykker seg på nye måter (Frich, 2015). Som Villadsen (2005) skriver i sin analyse av utviklingen i sosialt arbeid, skaper idealet om å vektlegge brukerens autonomi en «evig etterspørsel etter teknikker, som kan generere klientenes viljestyrte selvutfoldelse uten å overstyre» (Villadsen, 2005, s. 216, min oversettelse). Det er eksempler på slike teknikker vi nå skal se nærmere på.

3.7.2 Relasjonelt og retorisk arbeid

I studiene som har inspirert analysene i denne avhandlingen ser vi nærmere på teknikker som ansatte i helse- og sosialtjenestene tar i bruk i samhandling med beboere og brukere. Det dreier seg blant annet om de profesjonelles relasjonelle og retoriske arbeid.

Vennlig væremåte

I Juritzen og Heggens (2009) analyse av «krevende hårpleie» kommer det frem hvordan pleieren kommer videre i pleiarbeidet ved å utvise tålmodighet, vennlighet og nærhet. På denne måten skaper hun fortrolighet i samhandlingen med beboeren. Handlinger som å utvise vennlighet, nærhet, humor og andre «relasjonelle verktøy» utgjør i denne forståelsen et sett av teknikker som den profesjonelle har lært seg at fungerer, i eksempelvis pleiesituasjoner der pleieren *vil* noe beboeren ikke vil (Juritzen & Heggen, 2009). Ved hjelp av Foucaults analytiske rammeverk fortolkes situasjonen som en makte-praksis. Det er en praksis som *ikke* er preget av konfrontasjon eller fysisk overmakt. Det er en forståelse av makt som handlingsbeskrivende og skapende. Å makte viser slik sett til «en aktiv handlende vilje og evne til å få til noe» (Juritzen & Heggen, 2009, s. 100). Når forfatterne legger denne forståelsen til grunn stemples ikke makten i utgangspunktet som et onde eller et gode. Perspektivet åpner derimot for å utforske maktutøvelse i situasjoner som er «utydelige, tilsynelatende ubetydelige, og ofte ønskelige intervensjoner» (Juritzen & Heggen, 2009, s. 100).

På liknende måte viser Øyes (2015) studie hvordan pleierne benyttet ulike «kreative tillitsskapende tiltak» for å få beboerne til å gjøre noe de ikke vil. Det kunne dreie seg om å benytte kjennskap til pasienten, avlede, motivere, lokke og lure. Øye (2015, s. 173)

illustrerer hvordan en pleier benytter detaljkunnskap om en pasient for å få henne til å spise og delta i fellesskapet: «Kom nå Anna, sett deg her med oss. Jeg har smurt en skive med sild som du er så glad i til deg». Øye (2015) diskuterer denne formen for uformell tvang, i lys av en moderne, liberal styringsform som tildeler individet stadig mer frihet, samtidig som det utvikles reguleringsmekanismer som sørger for at friheten utøves innenfor noen grenser. I denne formen for styring skal bruk av tvang helst unngås, og aldri brukes før andre tilnærminger er brukt først. Dette skaper subtile maktformer. For å kunne utøve den nødvendige omsorgen, og samtidig opprettholde en tilsynelatende frivillighet (unngå formell tvang), må pleierne ta i bruk teknikker som lokkemidler, avledningsmanøver og overtaleleseteknikker.

På samme måte finner Lindwall (2020, s. 284), gjennom detaljerte analyser av interaksjonen mellom sosialarbeider og klient, hvordan aktørene bedriver et «omfattende interaksjonelt og retorisk arbeid». Studien viser hvordan sosialarbeiderne stadig må forholde seg til klientenes motstandsarbeid og tar i bruk det Lindwall (2020) beskriver som «balansering», og «finstemt» retorisk arbeid. Disse «påvirkningsprosjektene» bidrar blant annet til å påvirke klientenes beredskap til å ta imot intervensjoner (Lindwall, 2020, s. 308). Lindwalls (2020) analyse viser at en forutsetning for at sosialarbeidernes påvirkningsprosjekter skal lykkes ser ut til å være at de ikke fremstår som påvirkningsprosjekter. Slik jeg tolker det innebærer det at en del av det relasjonelle og retoriske arbeidet som utøves dreier seg om å omskrive det som skjer til at det ikke dreier seg om makt. Liknende retorisk arbeid finner også Juritzen (2013) i fokusgruppeintervjuer med pleiere på sykehjem.

Omskriving av makt

I Juritzens (2013) studie kommer det også frem hvordan pleiere forbeholdt maktbegrepet til situasjoner der det var åpenbart at det ble utøvet tvang og kontroll, som for eksempel å bruke fysisk makt overfor en beboer. Siden slike handlinger var forbundet med noe negativt, og dermed uønsket, var pleiernes innsats i stor grad rettet mot å unngå bruk av slik makt. Pleierne tok i stede i bruk ferdigheter som de omtaler som «list og lempe», «innflytelse» og «å være litt lure» (Juritzen & Heggen, 2009, s. 99). Ved å omtale

handlingene på denne måten, skyves makt ut av det hverdagslige omsorgsarbeidet (Juritzen & Heggen, 2009). Dette tolkes som et konstruktivt arbeid, og også språkbruk. Denne måten å omskrive makt på bidrar til at pleierne blir i stand til å tåle seg selv, i et arbeid med kryssende institusjonelle krav der de på den ene siden skal unngå bruk av tvang, og på den andre siden må utøve nødvendig pleie (Juritzen & Heggen, 2009). Slik jeg tolker det kan denne måten å omskrive makt på forstås som et «retorisk arbeid» pleierne utøver overfor seg selv.

3.7.3 Prosedyrer

De empiriske studiene jeg viser til nedenfor åpner for å undersøke hvordan prosedyrer kan forstås som produktive i den forstand at de bidrar til å skape retning – og sikrer at arbeid blir gjort. For det andre illustrer studiene hvordan prosedyrer kan ha en appellerende utforming, og på den måten bidra til å skape tilslutning.

Produktive prosedyrer

Sandvoll og Dale (2015) har utført en studie som illustrerer hvordan rutiner på sykehjem både begrenser, men også skaper, muligheter og trygghet. De viser at eksisterende litteratur om rutiner i sykehjem har en kritisk holdning til rutiner fordi rutiner kan hindre at pleie blir utført på en god måte, og skape manglende medvirkning fra beboerne (Sandvoll & Dale, 2015, s. 213). Sandvoll og Dale er opptatt av å forstå rutinene som pragmatiske, fordi de bidrar til å dekke grunnleggende behov og sikre at arbeidet blir gjort. Det gjelder på sykehjem, men også i hverdagslivet. Rutiner gir trygghet og forutsigbarhet (Sandvoll & Dale, 2015, s. 217). Jeg tolker det slik at rutinene kan sies å være produktive fordi de er retningsgivende. Det kommer også frem at rutinene bidrar til det de fleste vil være enige i at er ønskelige effekter.

Samtidig viser de hvordan standardiserte rutiner kan stå i veien for beboernes individuelle valg. Sandvoll og Dale (2015) har også undersøkt hvordan pleierne iblant endrer rutinene, og forholder seg aktive og kreative til rutinene for å dekke individuelle behov eller gjøre andre tilpasninger. Når pleierne gjør slike aktive valg, benytter de

profesjonelt skjønn og gjør avveininger som ofte dreier seg om å balansere hensyn til ulike interesser (Sandvoll & Dale, 2015). Denne observasjonen illustrerer slik jeg ser det betydningen av å studere maktutøvelse som handlinger i konkret praksisutøvelse. Det holder ikke bare å studere «programmer», eller manualer, fordi aktørene forholder seg aktivt til dem. Ved å studere utøvelsen av programmene, på handlingsnivå, trer flere nyanser frem.

Appellerende prosedyrer

Innenfor sosialt arbeid viser Karlsen og Villadsen (2008) hvordan sosialarbeidere anvender modeller som «lekende dialog», og «motiverende intervju», som de tolker som eksempler på produktive makt-teknologier (Karlsen & Villadsen, 2008). På liknende måte viser Knudsen og Andersen (2013) hvordan skoler tar i bruk «ansvarsspill» hvor foreldrene blir invitert til å reflektere over, og se for seg, ansvarsområder i forbindelse med barnas skolegang. Felles for artiklene er at forfatterne knytter disse intervensjonene til moderne maktutøvelse som retter seg mot individets ledelse av seg selv. Det jeg vil trekke frem her er imidlertid hvordan de konkrete praksisene fremstår som noe annet enn det vi forbinder med makt. Praksiser som omtales og utformes som «intervju», «spill» og «lek» kan være lett å få tilslutning til, fordi de er appellerende. For eksempel praktiseres «ansvarsspillet» på foreldremøter der foreldrene blir delt i grupper foran et spillbrett med de tre sirklene «hjem», «skole» og «felles». Foreldrene trekker deretter kort, med utsagn som: «Hvem er ansvarlig for å sikre at barnet blir en god kamerat?». Utsagnet leses høyt, hvorpå gruppen reflekterer sammen for å komme frem til et svar. De fleste gruppene besvarer de ulike spørsmålene med «felles» ansvar, og slik sett bidrar spillet, ifølge forfatterne, indirekte til å få foreldrene til å se familien gjennom skolens øyne, og at de ser seg som en «skolefamilie» (Knudsen & Andersen, 2013, s. 78).

I barnevernsammenheng har det å legge til rette for barnets medvirkning blitt lovpålagt, og dermed en del av barnevernets prosedyrer. I familieråd er barnets deltakelse en del av prosedyrene. I lys av Foucaults maktperspektiv, hvor jeg rettet blikket mot teknikker og virkemidler som kunne bidra til å skape tilslutning til familierådsmodellen, fremstod barnas tilstedeværelse som en del av prosedyrene som var særlig virkningsfull. Som

støtte i analysearbeidet ble jeg inspirert av Hennums (2015) artikkel «Makten i barnet». Henum (2015, s. 125) argumenterer for at «barn på ulike måter inngår i former for makt som ikke fremstår som makt og at nettopp den manglende anerkjennelse av at barn er del av et dominansforhold, gir dem stor legitimitet». Om symboler skriver Henum, med henvisning til Turner, at de kan fungere som katalysatorer i sosiale prosesser. Symboler skaper emosjonelle reaksjoner og produserer handling (Turner, 1967, i Henum, 2015, s. 126). Inspirert av Bourdieus tenkning om symbolsk makt, argumenterer Henum (2015) for at barn ikke har makt i seg selv, men makt i kraft av å være symbol som bidrar til å forene, men også skille. De som ikke godtar den gjeldende diskursen om barn i et samfunn, blir definert som annerledes. Henum viser hvordan barn blir brukt for ulike sosialpolitiske formål, nasjonsbygging og som styringsobjekter for statens investeringer. «Makten er tildekket og fremstår ikke som makt, noe som paradoksalt nok gir barn stor makt» (Henum, 2015, s. 134). Slik jeg tolker det er det grunn til å undersøke hvordan barnet som symbol kan bidra til at praksiser fremstår appellerende.

4 Metode

En styrke ved kvalitative forskningsprosjekter er fleksibilitet. Kvalitativ forskning kjennetegnes ofte av at prosjektet utvikler seg underveis. Det er en forskningstilnærming som kjennetegnes av kontinuerlig refleksjon og som ofte fører til at man gjør endringer underveis. For at resultatene skal være troverdige er det imidlertid en forutsetning at forskeren formidler hvordan veien ble til. Jeg vil derfor benytte dette kapitlet til å rapportere over prosessens utvikling, reflektere over forhold som oppstod underveis, og valgene som ble gjort. I formidlingen har jeg forsøkt å finne en balanse mellom det Haavind (2000, s. 23) omtaler som en «fremoverrettet forskningsplan» og «tilbakeskuende forskerbiografi». Jeg vil gjøre rede for de valg som ble gjort i prosjektets oppstartsfasen og hvilke endringer som ble gjort underveis. Det er ved å rette blikket bakover at prosessen trer frem. Samtidig kan for mange detaljer være unødvendig og trettende. Jeg har forsøkt å trekke frem det jeg anser som viktige refleksjoner, inntrykk og vendepunkt i forskningsprosessen. Målet er å gi leseren innblikk i begrunnelser for de valgene som er gjort.

I dette kapitlet skal jeg først gi en grundigere redegjørelse for prosjektets utgangspunkt og utvikling enn det som er presentert hittil i avhandlingen. Deretter følger en beskrivelse av prosjektets metodologiske utgangspunkt. Videre går jeg inn på hvordan selve undersøkelsen ble gjennomført. Til slutt i kapitlet vurderer jeg forskningsprosessen, og reflekterer over hvilke etiske overveielser jeg har gjort.

4.1 Prosjektets utgangspunkt

Som nevnt innledningsvis har doktorgradsprosjektet vært en del av prosjektet «Beslutninger og begrunnelser i barnevernet» ved Høgskolen i Innlandet. Prosjektet ble finansiert av Norges forskningsråd. Da jeg ble ansatt som stipendiat på prosjektet, ble jeg spurt om å ha ansvar for en av arbeidspakkene som handlet om beslutningsmodellen *familieråd* i barnevernet. Jeg hadde ingen forkunnskaper om familierådsmodellen, men fattet raskt interesse for den. Min interesse for å forske på en modell som var helt ukjent for meg, handlet om at familierådsmodellen berørte problemstillinger knyttet til

maktrelasjoner mellom borgere og staten. Grunnen til at jeg var interessert i denne tematikken er sammensatt, men handler blant annet om møter med litteratur som berører skjulte maktmekanismer i samhandling mellom «system» og «klient» (for eksempel Järvinen & Mik-Meyer, 2003). For det andre kan interessen min omkring maktspørsmål knyttes til en fascinasjon for diskursanalytiske tilnærminger til samfunnsvitenskapelige problemstillinger. Dette er et metodologisk perspektiv som jeg har jobbet med både i bachelor- og masteroppgave. Diskusjoner om maktrelasjoner har vært sentralt i begge disse arbeidene. For det tredje kan min forskningsinteresse knyttes til mer personlige møter jeg har hatt med profesjonelle i de såkalte «velferdsprofesjonene». Som student, forskningsassistent, ansatt i skole, og som mor, har jeg iblant undret meg over de mange gode intensjonene, og samtidig det som kan fremstå som fastlagte normer på feltet. Ikke minst har jeg opplevd at det kan være vanskelig å stille spørsmål som utfordrer de gode intensjonene og normene. Dette har antagelig drevet meg.

Selv om interessen for maktspørsmål hadde stor betydning for min motivasjon for å utføre et forskningsprosjekt om familieråd, formulerte jeg ikke dette helt tydelig i prosjektets opprinnelige problemstilling. Jeg formulerte derfor en mer åpen problemstilling som var: «På hvilken måte bidrar familieråd til å fremme prinsippet om barnets beste og brukermedvirkning?». Formålet var å finne ut av sider ved familierådsmodellen som fungerte bra, og hva som kunne bli bedre med tanke på å ivareta prinsippet om barnets beste og brukermedvirkning. Jeg ønsket å ha et spesielt søkelys på forberedelsene til familierådene og koordinatorens rolle, fordi jeg hadde lest forskning som pekte på at disse forholdene hadde stor betydning for utfallet av familieråd (Frost et al., 2014; Havnen & Christiansen, 2014).

Problemstillingen tok utgangspunkt i eksisterende litteratur om familierådsmodellen som pekte på at stort sett alle som hadde deltatt på familieråd rapporterte at de var fornøyde. Det gjaldt både familier og fagfolks erfaringer (Havnen & Christiansen, 2014). Prosjektet var rettet mot å finne ut *hva* det var som gjorde at familieråd fungerte bra. Samtidig åpnet problemstillingen for å utforske et spenningsforhold i barnevernsarbeid mellom hensynet til beskyttelse av barnet på den ene siden, og hensynet til familiens medvirkning på denne andre siden. Jeg var interessert i hvordan

begge disse hensynene ble søkt ivaretatt gjennom praktisering av modellen. Jeg var blant annet interessert i om fagfolks vurdering av barnets beste ville veie tyngre enn familiens rett til medvirkning, og hvordan dette i så fall ble legitimert. Jeg var opptatt av hvordan forhold i konteksten spilte inn på brukerens handlingsrom. Dette utforsket jeg blant annet ved å undersøke hvordan eksisterende forskning om familieråd belyste og anerkjente spenningsforholdet mellom beskyttelse og medvirkning i barnevernet (Solli, 2020).

Med bakgrunn i den første problemstillingen utarbeidet jeg en prosjektplan som gikk ut på at jeg ville intervjuer både fagfolk som jobbet med familieråd og familier som skulle arrangere familieråd. Jeg ønsket å snakke med familier som samtykket til at jeg også kunne være med som observatør under familierådene deres. Tanken var å følge flere familier under hele prosessen, fra forberedelsene til gjennomføringen og oppfølgende familieråd. På denne måten ville jeg utforske hvilke forhold i prosessen som påvirket utfallet.

4.2 Utvikling av prosjektet – om snillhet og makt

I begynnelsen av prosjektet tok jeg kontakt med familierådscoordinatorer som sa seg villige til å hjelpe meg med å rekruttere familier til forskningsprosjektet, og våren 2019 gjennomførte jeg observasjon i ett samarbeidsmøte og tre familieråd. Jeg gjennomførte oppfølgingsintervjuer med mødrene, familierådscoordinatorene og de ansatte i barnevernstjenesten som var tilknyttet familierådene.

Selv om den opprinnelige planen var å rekruttere flere familier og utføre flere observasjoner og intervjuer, gjorde jeg ikke det. For det første handlet det om at jeg hadde en pause i datainnsamlingen høsten 2019 for å gjennomføre obligatoriske ph.d.-kurs. Våren 2020 brøt som kjent koronapandemien ut, og jeg ble i likhet med mange andre forskere forhindret fra å gjennomføre datainnsamling i denne perioden. Den viktigste grunnen til at jeg ikke samlet inn mer data var imidlertid en opplevelse av at jeg hadde enormt mye data allerede. Jeg var overveldet av alle timene med lydopptak jeg skulle gå igjennom. Jeg var opptatt av historiene til de ulike familiene, og ikke minst

alle detaljene og tvetydighetene i det som skjedde. Min deltakelse i familierådene hadde satt store inntrykk i meg, og jeg anså materialet som rikt. I ettertid skulle jeg forstå at det kan ha handlet om at jeg hadde festet meg ved de mange små samhandlingssituasjonene. Det var ikke snakk om oppsiktsvekkende situasjoner, men hendelser som jeg likevel opplevde som betydningsfulle, og som jeg ville utforske nærmere.

Allerede i løpet av datainnsamlingen – og spesielt i løpet av analysearbeidet – var det særlig to ting som uroet meg. Dette skulle etter hvert vise seg å endre prosjektet ganske mye fra det som var utgangspunktet. Det første jeg ble opptatt av var det som stod frem som en dobbelthet i materialet. Gjennom mine feltnotater kan jeg lese at dette vekket min nysgjerrighet allerede kort tid etter datainnsamlingen, i juni 2019.

20. juni 2019

Om dobbeltheten

Vagli (2009) skriver om dobbeltheten i møte med barnevernstjenesten; om snillhet og om makt. Det er litt det samme jeg tenker på etter at jeg har vært med i noen familieråd. Når jeg snakker med folk om det, snakker vi mest om de positive sidene og om hvor dumt det er at ikke flere bruker det, og at ikke flere familier får tilbud om det. Jeg blir revet med når vi snakker om alle de positive sideeffektene, som at nettverket får informasjon, at man får samlet alle, at man slipper å spørre hver gang man trenger hjelp til noe, og at folk stiller opp for familien. Jeg er jo enig at det er bedre at noen i familien støtter opp enn noen «fremmede».

Men samtidig er jeg jo veldig kritisk. Jeg er fremdeles kritisk til problemdefinisjonen som i stor grad er individsentrert. Familierådet handler om barna, men det er omstendigheten rundt foreldrene som er utfordrende. Jeg er også interessert i hvordan koordinatoren «tar opp» de rådende diskursene i barnevernet og hvor lojale de er mot barnevernet. De burde jo vært en motvekt til alt det som blir kritisert i litteraturen!

Så hvordan skal jeg komme ut av denne dobbeltheten? Hvordan skal jeg formidle alt som er bra, og samtidig det jeg er kritisk til? Det jeg er kritisk til er jo ikke noe

informantene peker på? Det er jo f.eks. ingen av foreldrene som har sagt at de skulle ønske situasjonsbeskrivelsen omfattet mer av deres historie og bakgrunn.

I notatet kommer det frem at jeg tidlig opplevde en konflikt mellom alt det som fremstod som bra med familieråd, og alt det jeg var kritisk til. Jeg opplevde at jeg ble revet med av entusiasmen, og alle de positive sidene ved modellen. Samtidig var jeg, som nevnt, inspirert av kritisk litteratur om rådende diskurser i barnevernet.

Jeg opplevde dette som en skvis mellom egen entusiasme og kritikk, og mellom lojalitet til informantens subjektive opplevelse og en mer analytisk distanse. Som Fangen (2004, s. 213) peker på, er dette et etisk dilemma for forskeren.

Prosessen videre var preget av et behov for å utforske og forstå denne dobbeltheten om «snillhet» og «makt». Jeg var opptatt av at det virket som de ansatte i barnevernet og koordinatorene vegret seg for å blande seg i familiens planer. Det virket som at de var veldig opptatt av at de ikke ville bryte med prinsippene i modellen – om at familiene skulle ha innflytelse. Det andre som overrasket meg mest i løpet av feltarbeidet var familienes tidvise skepsis og usikkerhet knyttet til det å delta i familierådene. Det kom frem i det ene samarbeidsmøtet jeg observerte, i selve familierådene, og i informantens beskrivelser av forberedelsene og familierådene. Det var ikke snakk om en tydelig motvilje, men det virket på meg som om flere av deltakerne var «lunkne» til prosessen. Selv erfarte jeg at det til tider var ubehagelig å være til stede i familierådene, uten at jeg kunne peke på noen tydelige forklaringer for det.

Jeg forstod at det å få familier til å samtykke til familieråd ofte var en skjør og vanskelig prosess for barnevernsarbeideren. Dette bidro til å forklare hvorfor de ansatte i barnevernet og koordinatorene var opptatt av ikke å overkjøre og blande seg når familiene først hadde sagt ja. Samtidig overrasket det meg ganske mye. Min førforståelse var nemlig at familieråd var noe som sprang ut ifra familiens egne ønsker og interesser. Jeg hadde antatt at familiene selv ønsket bli sett på som ressurser, og få mulighet til å løse utfordringene sine ved hjelp av privat nettverk. Det jeg fikk inntrykk av var snarere at familiene ble med på noe som de kanskje ikke ønsket. Det var tydelig

at det var en form for maktutøvelse til stede. Samtidig opplevde jeg det som om jeg ikke kom videre før jeg fant svaret på om det som skjedde var bra eller dårlig for familiene.

Interessen for dobbeltheten – snillhet og makt – og for den motstanden og føyeligheten jeg observerte skulle vise seg å følge meg hele veien. Det tok imidlertid lang tid før jeg klarte å gripe fatt i den. Dette handlet antagelig om mine tilgjengelige «fortolkende repertoarer» (Alvesson & Sköldbørg, 2018, s. 331). Ut ifra den kritiske litteraturen jeg hadde lest om rådende diskurser i barnevernet, var jeg i stand til å forstå at det kunne være snakk om noen skjulte maktmekanismer i familierådene. Jeg klarte imidlertid ikke helt å gripe «snillheten», og alt det som virket så positivt med familierådene.

Som jeg har beskrevet i kapittel 2 og 3 ble jeg etter hvert kjent med litteratur som i større grad retter oppmerksomheten mot mikronivået og som har en mer deskriptiv tilnærming. Det er også en tilnærming til makt som utfordrer en tradisjonell forståelse av makt som et stabilt og negativt fenomen. På det tidspunktet i prosessen ble det viktig å definere hva prosjektet skulle handle om videre – og hva det ikke skulle handle om. Jeg beveget meg bort fra et mål om å evaluere familierådsmodellen ut ifra noen gitte standarder. Prosjektet utviklet seg til å gripe fatt i, og analysere *hvordan* makt utspilte seg i den konkrete samhandlingen mellom familiene og barnevernstjenesten.

Avhandlingen har derfor fått en mer teoretisk tilnærming enn det som var utgangspunktet. Jeg formulerte en problemstilling om hvordan produktiv makt kommer til uttrykk i tale og handling i familierådene, og tre forskningsspørsmål som er utledet av det teoretiske perspektivet og de empiriske studiene jeg ble inspirert av. Avhandlingen er derfor bygget opp ved at jeg først presenterer familierådene og noen innledende tolkninger av det som skjer i samhandlingen. I kapittel 6 oppsummerer og utvikler jeg tolkningene, før jeg i kapittel 7 diskuterer hvordan de samme handlingene kan tolkes forskjellig dersom man legger en tradisjonell forståelse av makt til grunn. Avslutningsvis diskuterer jeg innvendinger mot og styrker ved det teoretiske perspektivet på makt som jeg valgte å legge til grunn for tolkningene.

4.3 Metodologisk utgangspunkt

Valg av kvalitativ eller fortolkende metode egner seg godt når hensikten med studien er å søke etter «hva det er som skjer når noe skjer» (Haavind, 2000, s. 17). Utgangspunktet for dette doktorgradsprosjektet var å forstå hva som skjer når det arrangeres et familieråd i barnevernet. Til forskjell fra kvantitativ metode, som søker etter å frembringe sammenhenger mellom utvendige variabler, søker man gjennom kvalitative metode etter indre sammenhenger, det vil si hvilke meningssammenhenger aktørene inngår i og bruker (Haavind, 2000, s. 17). Den opprinnelige målsetningen for prosjektet var, som nevnt, å undersøke hva som gjorde at familieråd fungerte bra når det gjaldt å fremme prinsippet om barnets beste og medvirkning. Med tanke på at problemstillingen berørte et sentralt spenningsforhold i feltet, ble kvalitativ metode vurdert som egnet for å ivareta kompleksitet.

Ved å kombinere intervju og deltakende observasjon, var det et mål å skaffe rike og detaljerte beskrivelser av det som skjedde i familierådene. Gode og fyldige beskrivelser er en nødvendighet for å gjøre dekkende og interessante tolkninger i kvalitativ forskning (Becker, 1996 og Geertz, 1973, 1983, i Haavind, 2000, s. 17). Som Fangen (2004, s. 15) skriver får man via deltakende observasjon mange inntrykk og følelser som man kan bruke i forskningen. De kan være vanskelige å sette ord på, men kan gjøre en oppmerksom på det som kanskje er mindre åpenbare sider ved det feltet man studerer. Som jeg vil komme nærmere inn på senere var min deltakerrolle tilbaketrasket/ikke-deltakende i observasjonene. En slik deltakerrolle har sine svakheter fordi det er vanskelig å få en forståelse av hvilken mening deltakerne tillegger sine handlinger eller utsagn. Intervjuene bidro derfor til å supplere observasjonsmaterialet. Intervjuene fungerte også supplerende for de delene av familierådsprosessen som jeg ikke var til stede i som observatør (møter og samtaler som hadde skjedd i forkant og etterkant). For å få et bilde av disse prosessene var jeg avhengig av informantenes beskrivelser av disse.

Valg av forskningsmetode forteller imidlertid lite om hvilke epistemologiske og ontologiske antagelser studien hviler på (Moses & Knutsen, 2012, s. 5). I den tidlige fasen av prosjektet hadde jeg en relativt åpen tilnærming til det empiriske materialet.

Jeg var nysgjerrig på informantenes beskrivelser av deres opplevelser med familieråd. Jeg satt også med mange inntrykk og opplevelser selv, som opptok meg i stor grad. Som nevnt, var opplevelsene fra familierådene tvetydige. De tvetydige opplevelsene fikk en sentral plass i studien fordi det la grunnlag for den videre forskningsinteressen. Det epistemologiske utgangspunktet for analysen kan derfor sies å springe ut ifra en nysgjerrighet på informantenes, og mine egne subjektive opplevelser. Statusen på denne kunnskapen kan sies å bygge på en antakelse om at realiteten er slik folk oppfatter den (Kvale & Brinkmann, 2015), slik et fenomenologisk vitenskapssyn tar utgangspunkt i. Jeg ble etter hvert opptatt av å forstå hva tvetydighetene handlet om. Det ble derfor nødvendig å bevege meg utover undersøkelser av informantenes og mine egne subjektive opplevelser. Som en konsekvens av at forskningsinteressen ble rettet mot å forstå hva tvetydighetene handlet om, kan man si at den epistemologiske oppmerksomheten ble flyttet. Fra å være nysgjerrig på hvordan deltakerne opplevde maktforholdene, ble jeg opptatt av å forstå hvordan maktutøvelsen som var virksom fungerte. Inspirert av Foucaults analytiske perspektiv, rettet jeg oppmerksomheten mot språk og handlinger.

Foucaults perspektiv på makt bygger på vitenskapsteoretiske antagelser som beveger seg utover de tradisjonelle vitenskapsfilosofiske tradisjonene som preget hans samtid. Han skilte seg både fra en strukturalistisk og en hermeneutisk tilnærming innen samfunnsvitenskapen (Dreyfus & Rabinow, 1982). Her vil det ikke være rom for å utdype disse filosofiske skillelinjene i detalj. Det er imidlertid sentralt å trekke frem at Foucault var kritisk til en positivistisk tilnærming til studiet av mennesket der man antar at empirien er en avspeiling av virkeligheten. En epistemologisk antagelse som springer ut ifra valg av Foucaults analytiske perspektiv er at beskrivelser av virkeligheten betraktes som beskrivelser som alltid allerede er fortolket (Dreyfus & Rabinow, 1982). Antagelsen handler om at subjektet regnes som et resultat av de kulturelle praksisene det inngår i (Alvesson & Sköldberg, 2018, s. 309). Denne antagelsen innebærer at det ikke er mulig for subjektet selv, eller forskeren, å frigjøre seg fra de historiske kulturelle praksisene de er en del av. Foucault var derfor opptatt av at det var nødvendig å bevege seg utover individets subjektive erfaringer, til språk,

praksiser og strukturer som kan bidra til å si noe om hvordan det har seg at individer forstår seg selv, eller deler av virkeligheten, på en bestemt måte.

Foucault var opptatt av å forstå mennesket i lys av diskurser som preger den historiske og kulturelle konteksten. I forordet til *Seksualitetens Historie 1* (Foucault, 1999, s. 8) skriver Schaanning at Foucault brukte begrepet «diskurs» om språket slik det er knyttet til utøvelsen av bestemte praksiser. Han var særlig opptatt av diskurser innenfor ulike institusjoner.

Subjektforståelsen som ligger til grunn for Foucaults analysestrategi står i kontrast til konvensjonelle oppfatninger der subjektet antas å komme før praksisene – altså at det er aktørene som skaper sosiale praksiser. Hos Foucault er individet formet av historiske og kulturelle praksiser. Individet er dermed en effekt av makt (Alvesson & Sköldberg, 2018, s. 309). Det betyr imidlertid ikke at Foucault betraktet subjektet som passivt. I de senere arbeidene sine argumenterte han for en forståelse av et subjekt som aktivt skaper seg selv, samtidig som dette skjer i relasjon til andre innenfor en kulturell praksis. Analyser som er inspirert av Foucaults perspektiv på makt retter derfor oppmerksomheten mot hva aktører sier og gjør i lys av mønstre i den kulturelle praksisen aktøren er en del av (Alvesson & Sköldberg, 2018, s. 317). I et intervju mot slutten av hans levetid presiserte han dette:

(...) I am interested, in fact, in the way in which the subject constitutes himself in an *active* fashion, by the practices of self, these practices are nevertheless not something that the individual invents by himself. They are patterns that he finds in his culture and which are *proposed, suggested and imposed* in him by his culture, his society and his social group (Foucault, 1991a, s. 11, min utheving).

Ifølge Foucault er subjektet aktivt involvert i konstitueringen av seg selv som subjekt. Som jeg har beskrevet i teorikapittelet, rettet han oppmerksomheten mot det han omtalte som selv-teknologier. Det er praksiser som oppfordrer individet til å reflektere over seg selv, og aktivt forme seg selv ut ifra det som til enhver tid blir presentert som «sannhet».

Observasjonene av det som skjedde i familierådene, og informantenes utsagn, tolkes i denne sammenhengen i lys av noen mønstre i den aktuelle konteksten. Nærmere bestemt tolker jeg familierådene i lys av noen mønstre i *hvordan maktutøvelsen konkret utspiller seg*. Det vil si at jeg i denne avhandlingen ikke først og fremst har viet oppmerksomhet til mønstre i bredere diskurser på makronivå, men latt mønstre i den praktiske maktutøvelsen komme i forgrunnen av analysen.

I mange analyser som er inspirert av Foucault kommer aktørene i bakgrunnen, og oppmerksomheten rettes mot diskursene. I analysen i denne avhandlingen har jeg latt meg inspirere av analyser hvor oppmerksomheten rettes mot aktørene som kreative og aktive deltakere i maktutøvelsen. De analytiske «knaggene» jeg gjorde rede for i teorikapittelet peker slik sett på noen mønstre i hvordan makt utspiller seg i beslektede kontekster. Disse mønstrene har fungert som analytiske hjelpemidler som har gjort det mulig å undersøke om liknende mønstre utspiller seg i familierådene, og på hvilken måte.

Det analytiske perspektivet som legges til grunn bygger på en antagelse om at det empiriske materialet må forstås som fortolkninger av virkeligheten, og kan derfor knyttes til en konstruktivistisk vitenskapsteoretisk tradisjon. Det innebærer en antagelse om at fenomener (handlinger eller ting) ikke har en iboende essens (Järvinen & Mik-Meyer, 2005, s. 13). Felles for konstruktivistisk inspirerte forskere er en antakelse om at betydningen til fenomener er ustabile, og får sin betydning i relasjon til konteksten de opptrer innenfor. Man antar at fenomeners betydning formes i interaksjonen mellom mennesker, og forskningsinteressen retter seg dermed mot slike «virkelighetskonstruerende prosesser» (Järvinen & Mik-Meyer, 2005, s. 13).

Samtidig tolkes deler av intervjudataene med utgangspunkt i det vi kan kalle en «naturalistisk tilnærming» til dataene. Mik-Meyer og Järvinen (2005, s. 14) bruker samlebetegnelsen «naturalisme» som et motbilde til et interaksjonistisk og konstruktivistisk perspektiv. En antakelse som ligger til grunn i en naturalistisk

tilnærming til data er at for eksempel intervjudata avdekker «ren» kunnskap om den sosiale verdenen. Denne tilnærmingen til dataene gjelder de delene hvor informantene beskriver hendelsesforløp i forkant og etterkant av familierådene, og den bakgrunnsinformasjonen de gav. Det informantene fortalte om hva som skjedde i forkant og etterkant av familierådene tolker jeg med andre ord som «ren» kunnskap om hendelsesforløpet. Når det gjelder informantenes vurderinger av familierådene, har jeg også tolket det som «ren» kunnskap om det de erfarte. Jeg har imidlertid tatt tak i tvetydigheten, og det som trer frem som indre motsetninger i intervjuene. Med det retter jeg interessen mot det ustabile i informantenes erfaringer og språklige utsagn. Fra dette interessepunktet har jeg utforsket samhandlingen i lys av handlingsmønstre som kommer til syne i beslektede kontekster. I denne delen av analysen er den epistemologiske interessen med andre ord rettet mot hvordan språk og praksiser bidrar til å forme bestemte oppfatninger av virkeligheten. Når jeg har undersøkt hvordan de ansatte i barnevernet og koordinatorene omtaler familierådsmodellene og handlingene sine, har jeg også lagt til grunn en antagelse om at utsagnene må forstås i relasjon til den bestemte konteksten de uttales innenfor – og at de dermed ikke representerer en gjenspeiling av virkeligheten.

4.4 Presentasjon av undersøkelsen

Siden studien er en kvalitativ studie, har det ikke vært et mål å ha et stort utvalg, men å studere få saker i dybden. En utfordring i et kvalitativt forskningsprosjekt kan være å rekruttere informanter som er villige til å åpne opp deler av livet sitt for en utenforstående. For å få tilgang til et felt er man som forsker avhengig av å fremstå som troverdig (Fangen, 2004).

Da jeg skulle starte rekrutteringsprosessen dro jeg nytte av at jeg var en del av et større forskningsprosjekt som hadde tilknyttet seg et nettverk av fagpersoner på feltet. Jeg ble satt i kontakt med to personer som jobbet med implementering og fagutvikling av familieråd i to ulike regioner. De viste stort engasjement for prosjektet og ønsket å hjelpe meg med å rekruttere informanter. De hadde ansvar for rekruttering og opplæring av familierådskoordinatorer i sine regioner. Jeg fikk tilbud om å komme og presentere

forskningsprosjektet når det skulle arrangeres fagsamling for familierådskoordinatorene i de to ulike regionene høsten 2018. Rekruttering av familierådskoordinatorer var viktig for prosjektet, fordi jeg ønsket at rekruttering av familier til prosjektet skulle skje via familierådskoordinatorene. Dette kommer jeg tilbake til når jeg beskriver familieutvalgene.

4.4.1 Tilgang til feltet via familierådskoordinatorer

Da jeg presenterte prosjektet for koordinatorene hadde jeg laget en lysbilde-presentasjon hvor jeg la frem prosjektets problemstilling, målsetning og metode. Jeg hadde med meg min hovedveileder under presentasjonene. På den ene fagsamlingen fikk vi også tid til å ha et gruppearbeid med koordinatorene. Jeg hadde forberedt noen spørsmål som handlet om hva koordinatorene mente var viktig i familierådsprosessen, og hva de mente var viktige forskningsområder. Dette var lærerikt og gav meg et innblikk i ulike områder ved arbeidet som koordinatorene var opptatt av. Under disse samlingene sendte jeg rundt en liste der de som var interessert i å høre mer om deltakelse i studien kunne skrive ned sin kontaktinformasjon. Jeg hadde på forhånd informert om at deltakelse innebar intervju, observasjon og bistand med å rekruttere informanter.

Etter fagsamlingene kontaktet jeg koordinatorene for å gi mer informasjon om prosjektet, og forklare hvordan jeg ønsket at de skulle hjelpe meg med å rekruttere familier. Jeg hadde laget informasjonsbrosjyrer, informasjonsbrev og samtykkeerklæringer som jeg skulle sende til koordinatorene i posten slik at de kunne bruke det i rekrutteringsarbeidet. Når koordinatorene fikk nye familierådsoppdrag ønsket jeg at de skulle informere barnevernstjenesten og familiene om deltakelse i prosjektet. Koordinatorene jeg snakket med ønsket å være behjelpelige med dette. Samtidig fikk jeg inntrykk av at de var usikre på om de ville lykkes. De visste ikke når de fikk nye oppdrag, og var redd mange ville si nei. Jeg forstod etter hvert at jeg ikke kunne lene meg på at koordinatorene skulle ta seg av rekrutteringen for meg ut ifra den lille kontakten vi hadde hatt. De kjente meg knapt, og detaljene i forskningsprosjektet kunne være vanskelig å forklare videre. Jeg bestemte meg derfor for at jeg ville reise hjem til koordinatorene. Dette så jeg på som en god anledning for å bli bedre kjent, men

også for å samle inn data om hvordan koordinatorene forstod sin rolle. Jeg bestemte meg for at jeg ville gjennomføre intervjuer med flest mulig koordinatorene, selv om de ikke hadde rekruttert familier ennå. Jeg reiste hjem til, og intervjuet, ti familieråds-koordinatorene. Jeg gav dem mer informasjonsmateriell om prosjektet, og vi snakket sammen om hvordan rekruttering av familier kunne gå for seg. Noen tok opp bekymringer de hadde rundt rekrutteringen, og vi snakket sammen om hvordan vi kunne ta hensyn til ulike scenarioer som kunne oppstå underveis.

Grunnen til at det ble akkurat de ti koordinatorene som deltok, var først og fremst at det var de jeg fikk kontakt med da jeg begynte å gå gjennom listen. For det andre hadde jeg ikke anledning til å følge opp flere enn disse ti på det aktuelle tidspunktet. I tidsrommet etter intervjuene tok jeg kontakt med koordinatorene for å høre hvordan det gikk med rekruttering av familier. Utfordringen med å rekruttere familier handlet først og fremst om at koordinatorene fikk få henvendelser om familierådsoppdrag i perioden. Samtidig erfarte jeg at noen koordinatorene hadde selektert ut saker som de mente ikke var aktuelle for studien fordi de ikke var «typiske» familierådssaker. Dette kunne for eksempel handle om at familien hadde lite utvidet familie eller nettverk. Da jeg ble kjent med dette understreket jeg at det ikke var noen kriterier for hvordan sakene var.

4.4.2 Rekruttering av familierådssaker

Utover våren 2019 var det tre koordinatorene som lyktes med å rekruttere familier til prosjektet. To av koordinatorene hadde allerede deltatt på samarbeidsmøte med familien og barnevernstjenesten, mens en av koordinatorene fikk anledning til å spørre foreldrene om deltakelse i studien før samarbeidsmøtet ble gjennomført.

Jeg ønsket at foreldre skulle få spørsmål om deltakelse i studien direkte fra koordinatoren, fremfor fra saksbehandler i barnevernet. Begrunnelsen for dette var at koordinatoren skal fungere som en uavhengig part i forhold til barnevernet, noe jeg vurderte som en fordel i rekrutteringsarbeidet. Jeg ønsket ikke at foreldrene skulle få inntrykk av at studien var i regi av barnevernet. Dette handlet for det første om en bekymring for at de kunne føle seg presset til å delta for å opprettholde en god relasjon med barnevernet. For det andre var jeg bekymret for at foreldrene ville uttale seg mindre

kritisk til meg dersom de mistenkte at informasjonen ble brakt videre til barnevernet. Alle henvendelser om deltakelse ble likevel drøftet med ansatte i barnevernet på forhånd. Verken jeg eller koordinatoren ønsket å gå «bak ryggen» til barnevernet ved å henvende oss til foreldre uten at deltakelse i studien hadde blitt diskutert med den aktuelle kontaktpersonen på forhånd. En slik tilnærming kunne vært et dårlig utgangspunkt for et videre samarbeid. Jeg fikk også inntrykk av at enkelte koordinatore var bekymret for at spørsmålet om deltakelse i forskning kunne ødelegge en «skjør» prosess der saksbehandleren kan ha jobbet lenge for å få familien til å samtykke til å gjennomføre et familieråd.

Familieråd A ble rekruttert via en koordinator, etter at samarbeidsmøtet mellom barnet, barnets mor, koordinatoren og barnevernstjenesten var gjennomført. Koordinatoren hadde kontaktet barnets mor og sendt henne informasjonsskrivet. Moren ble også bedt om å spørre barnet om deltakelse i studien. Da begge bekreftet at de var positive, sendte koordinatoren en melding til de øvrige deltakerne som skulle delta i familierådet med informasjon om at en forsker skulle være til stede under familierådet. De fikk beskjed om at de måtte si ifra dersom de hadde innvendinger mot det. Jeg møtte barnet og moren cirka en halvtime før familierådet begynte. Samtykkeskjemaet fra mor og de øvrige deltakerne ble hentet inn i begynnelsen av familierådet.

Ca. to uker etter familierådet reiste jeg tilbake og gjennomførte intervjuer med koordinatoren, saksbehandleren og mor.

Familieråd B ble også rekruttert etter at samarbeidsmøtet med barnevernstjenesten var gjennomført. Det var koordinatoren som kontaktet meg angående familierådet. Jeg tok kontakt med kontaktpersonen i barnevernet, som mente det var i orden at jeg kontaktet mor. Da jeg kontaktet henne sa hun at både hun og barna var positive til at jeg var til stede på familierådet. Koordinatoren informerte de øvrige deltakerne. Jeg møtte familien rett før familierådet startet, og samtykkeskjemaet ble samlet inn i begynnelsen av møtet. Mor, ett av barna, koordinatoren og kontaktpersonen i barnevernet ble intervjuet to uker etter familierådet.

Familieråd C ble rekruttert før samarbeidsmøtet via en koordinator. I denne saken fikk jeg derfor anledning til å observere samarbeidsmøtet som ble arrangert i barnevernstjenestens lokaler. Jeg møtte foreldrene før vi gikk inn i møtet hvor to ansatte fra barnevernstjenesten ventet. Samtykkeskjema ble hentet inn i begynnelsen av møtet. Etter samarbeidsmøtet informerte koordinatoren de som var invitert til familierådet om at det ville være en forsker til stede på det forestående familierådet. Samtykkeskjema fra alle deltakerne ble hentet inn i starten av familierådet. Far samtykket ikke til å stille opp på intervju i etterkant av familierådet. Mor, koordinatoren, kontaktperson og familiekonsulent i barnevernstjenesten ble intervjuet cirka to uker etter familierådet.

Alle de tre sakene handlet om hjemmeboende barn, der mor var hovedforsørger. Alle hadde mottatt, eller mottok fremdeles, hjelpetiltak fra barnevernet i form av besøkshjem, samtaler eller kurs. Alle hadde vært i kontakt med barnevernet i mer enn to år. Ingen av familierådene var akutt-saker, handlet om å finne fosterhjem, eller ble brukt i forbindelse med opphold på institusjon.

Barna

Siden oppstarten av prosjektet meldte det seg et spørsmål om hvorvidt jeg skulle intervju barna som en del av undersøkelsen. Spørsmålet kom blant annet fra kollegaer i forskermiljøet og fra fagpersoner som jobber med familieråd. Spørsmålet har også meldt seg i forbindelse med mitt møte med litteratur om familieråd, og ikke minst i møte med litteratur om forskning som omhandler barn og unge. I alle disse samtaler og litteraturmøtene vektlegges barns deltakelse og betydningen av barnets stemme i stor grad (se for eksempel Heino, 2009; James & Prout, 1997; Omre & Schjelderup, 2009; Strandbu, 2007).

Fra starten av hadde jeg en klar formening om at barnas erfaringer ikke var hovedfokuset i prosjektet. Begrunnelsen for det handlet blant annet om at det allerede finnes en del litteratur om barns deltakelse i familieråd. Min forskningsinteresse rettet seg dessuten i større grad mot foreldre og voksne familiemedlemmer sine møter med barnevernstjenesten. Jeg ønsket likevel ikke å frata barna muligheten til å bli intervjuet.

Undersøkelsen ble derfor lagt opp med mulighet for å gjennomføre intervjuer med barn som var over 7 år, dersom de ønsket det.

I en av familiene i studien var barnets mor positiv til at jeg kunne intervjuer barnet, men unnvikende da spørsmålet ble brakt opp. Både moren og barnet hadde sagt ja, men da jeg skulle gjøre nærmere avtaler var det vanskelig å finne tidspunkt som passet. Ut ifra hvordan jeg tolket situasjonen oppfattet jeg det som at moren ikke ønsket at barnet skulle bli intervjuet, men at det kan ha vært vanskelig å si nei. Jeg var dessuten bekymret for at min tilstedeværelse i familierådet tidligere hadde vært på grensen av det som var greit for denne moren, og jeg ønsket derfor ikke å presse henne mer. Det kan alltid diskuteres om jeg kunne ha jobbet mer for å opparbeide bedre tillit når det gjaldt å intervjuer barnet. I en annen sak førte en misforståelse angående møtetidspunkt til at jeg kun fikk snakket med ett av barna i familien. I den tredje saken var barnet under 7 år. Jeg fikk derfor bare snakket med ett av de fire barna som var involvert i familierådene. Dette intervjuet ble kort, og jeg fikk ikke tid til å opparbeide en relasjon til barnet som gjorde at jeg fikk utfyllende svar på de spørsmålene jeg hadde. Jeg valgte derfor å utelate dette intervjuet i analysen.

En innvending mot studien kan derfor være at jeg ikke har inkludert barnas perspektiv. Samtidig ser jeg argumentene for å inkludere barn som informanter i forskningen i lys av et bredere paradigme innenfor barndomsforskningen. I løpet av de siste 20–30 årene har det blitt økt oppmerksomhet omkring barn og unges medvirkning. Denne utviklingen kan knyttes til et nytt syn på barn og barndom som utviklet seg på 1980- og 1990-tallet der barnet blir sett på som kompetent og aktivt. Utviklingen dreier seg om en bevegelse vekk fra et syn på barn som «uferdige» og passive (Canosa & Graham, 2019). Samtidig har flere av grunnideene ved det «nye» barndomsforskningsparadigmet blitt utfordret det siste tiåret. Blant annet vektlegges betydningen av at barns liv ikke bare kan studeres ut ifra barns oppfatning av verdenen, men også må studeres i lys av voksnes sosiale og kulturelle praksiser (Hammersley, 2017), at det er nødvendig å ta i betraktning de komplekse og ofte konfliktfylte sammenhengene barns liv er en del av for å forstå barns perspektiv (Schwartz & Warming, 2023), og at barns deltakelse og aktørskap må forstås som noe som er tett knyttet til makt (Valentine, 2011). Denne

avhandlingen kan bidra til å utdype maktutøvelse i en kompleks praksis som barn og unge inngår i, og som dermed berører barn og unges liv. Det å hente inn kunnskap om barns erfaringer må dessuten vurderes ut ifra hva som er målet med forskningen. Dersom målet hadde vært å evaluere modellen ut ifra de involverte deltakernes erfaringer hadde det vært mer relevant å snakke med barna.

4.4.3 Observasjonene

Som en del av datainnsamlingen gjennomførte jeg fire observasjoner. Jeg observerte ett samarbeidsmøte i forkant av et familieråd, og tre familierådsmøter. Som beskrevet over foregikk rekrutteringen av familiene til studien via familierådskoordinatorne. Det opplevde jeg som en fordel når det kom til observasjonene. Når observasjonene skulle finne sted møtte jeg opp til avtalt tid og sted som en utenforstående som verken hadde møtt foreldrene eller kontaktpersonen i barnevernet i forkant. Koordinatorne hadde jeg imidlertid møtt til intervju og kommunisert med via telefon og tekstmeldinger. Med tanke på at koordinatorene ble tildelt en rolle som ansvarlig for familieprosessen, var det en fordel å kjenne koordinatoren. Når jeg hadde tillit fra koordinatoren, fikk jeg automatisk en slags tillit fra de andre deltakerne.

Situasjonene jeg skulle observere kjennetegnes av å være et formelt organisert møte med klar struktur. Jeg ble tildelt en rolle som møtedeltaker på lik linje med de andre. Jeg satt på en stol rundt møtebordet, slik som de andre gjorde. Jeg ble introdusert av koordinatoren og fikk anledning til å fortelle kort om meg selv, forskningsprosjektet og innhente samtykke fra deltakerne. Jeg informerte om at jeg ville sette på en lydopptaker under møtet. Etter denne korte presentasjonen inntok jeg en tilbaketrukket rolle. Et ideal ved deltakende observasjon er å oppføre seg som en «behagelig interessert samtalepartner», og en som deltar i samhandlingen «slik situasjonen tilsier» (Fangen, 2004, s. 74). Siden den sosiale sammenhengen jeg observerte dreide seg om strukturerte møter mellom familier og barnevernstjenesten, tilsa situasjonen at jeg ikke skulle delta i kommunikasjonen i særlig grad. Temaene for møtene var hvordan familiene skulle organisere omsorgen for barna, og for meg var det ikke aktuelt å delta i samtalene om dette. Min rolle kan derfor best beskrives som «ikke-deltakende observatør», noe som

er vanlig når situasjonen som skal observeres er relativt formell og har en fast struktur (Fangen, 2004, s. 77–79). Gradene av deltakelse varierte imidlertid ved at jeg småpratet med deltakerne i forkant av møtene, i pausene og i etterkant.

En bekymring jeg stadig møtte i forkant av datainnsamlingen var om min tilstedeværelse i familierådene, og da spesielt i den private delen av familierådene, ville forstyrre familierådsprosessen. Det var i hovedsak koordinatorene eller andre fagpersoner som var entusiastiske overfor modellen, som uttrykte denne bekymringen. Et viktig prinsipp i familierådsmodellen er nettopp at deltakerne fra familie og nettverk skal få mulighet til å diskutere løsninger uten at fagpersoner er til stede. Dette skal bidra til at deltakerne kan snakke mer fritt, uten å føle seg begrenset av hva fagfolk vil mene om dem og deres forslag til løsninger. Slik jeg tolker bekymringen for min deltakelse i familierådene handlet det om at min tilstedeværelse kunne bryte med det demokratiske idealet om at deltakerne skulle få snakke fritt. Jeg hadde stor forståelse for denne bekymringen. Likevel mente jeg at dersom deltakerne syntes det var greit at jeg var til stede, var det det viktigste.

Selv om jeg ikke deltok i samtalen, forsøkte jeg å gli inn i samhandlingen på andre måter. Jeg satt på en stol rundt bordet som de andre (ikke i et hjørne av rommet), jeg takket ja til kaffe og mat. Jeg tok imot referat og kikket på dette dersom jeg fikk tilbud om det. Jeg var også bevisst på notatskrivingen min ved at jeg forsøkte å balansere mellom å være opptatt av notatene mine (slik at jeg ikke forstyrret samhandlingen), men samtidig ta pauser og følge med på samtalen (slik at jeg gled mer inn som en møtedeltaker).

Samarbeidsmøtet jeg observerte varte i underkant av en time. Familierådene jeg observerte hadde en varighet på mellom 1,5 time og 2,5 timer. Den «private delen» utgjorde hoveddelen av familierådene. Jeg var til stede i alle delene av familierådene. Unntaket var i familieråd A hvor familierådet tok en pause og ba koordinatoren komme inn i rommet for å svare på noen spørsmål og ivareta barnets mor. Jeg og noen av deltakerne gikk ut av rommet i denne pausen.

4.4.4 Mødreintervjuene

Jeg har kun snakket med mødrene i de aktuelle familiene. I to av sakene hadde ikke barna kontakt med sine fedre. I den tredje saken ønsket ikke far å stille til intervju. Intervjuene med mødrene ble foretatt hjemme hos familien omtrent to uker etter at jeg hadde vært med og observert deres familieråd. Jeg hadde laget en samtaleguide som inneholdt temaene forberedelse til familieråd, koordinatoren, forventninger/bekymringer, familierådet, medvirkning og familiens situasjon etter familierådet. Samtalene hadde en åpen form. Der mødrene hadde temaer eller fortellinger de var opptatt av å formidle, lot jeg dem snakke. Samtidig var det samtaleguiden som strukturerte og ledet samtalen videre.

Siden intervjuene ble gjennomført etter den deltakende observasjonen, hadde jeg kjennskap til og innblikk i mødrenes liv. Jeg hadde møtt barna deres og mange av slektningene. Jeg hadde også et visst innblikk i barnevernssaken ut ifra den informasjonen som kom frem i familierådene. Jeg hadde observert dynamikken i familien. Det var likevel en del grunnleggende informasjon om mødrene og familiene deres som jeg ikke visste om. Jeg startet derfor samtalene med å be mødrene fortelle kort om seg selv, om familien og om deres kontakt med barnevernet.

Intervjuguiden var strukturert kronologisk med tanke på å snakke om alle fasene i familierådsprosessen fra forberedelsene til de ulike delene av familierådet, og tiden etterpå. Spørsmålene i samtaleguiden var inspirert av livsformsintervjuet (Haavind, 2019) med tanke på å strukturere spørsmålene rundt tid og sted. I stedet for å stille mødrene generelle spørsmål som: «Hvordan synes du forberedelsene til familierådet gikk?», bad jeg mødrene prøve å huske tidspunkt, hvor de var og hvem som var til stede under de ulike stegene i forberedelsene. Jeg bad dem beskrive hvor de var da de fikk høre om familieråd første gang, hvem som formidlet informasjonen, og hva de tenkte da de hørte om det første gang. Dette viste seg å fungere godt. Selv om det oppstod situasjoner der de syntes det var vanskelig å huske detaljene (prosessen med familieråd hadde kanskje startet for flere måneder siden), gav de utfyllende beskrivelser av samhandlingssituasjonene som hadde skjedd. Jeg fulgte det samme prinsippet når vi

snakket om selve familierådsmøtet. Ut ifra min deltakelse i familierådene hadde jeg også notert noen hendelser som skjedde, som jeg tok opp og ba mødrene reflektere rundt.

Intervjuene fungerte som et viktig supplement til observasjonene fordi jeg fikk tilgang til informasjon om forberedelsene og om hvordan det hadde gått etter familierådene. Jeg fikk også et innblikk i mødrenes relasjon til barnevernstjenesten, og erfaringene de hadde med familierådsprosessen. En av mødrene hadde mange kritiske bemerkninger, mens to av mødrene i hovedsak fortalte om positive erfaringer. I alle intervjuene kom det imidlertid frem tvetydige erfaringer, noe som støttet inntrykket jeg hadde fra observasjonene.

4.4.5 Intervjuene med fagpersonene

Kontaktpersonene i barnevernet og koordinatorene som var tilknyttet de tre familierådene ble også intervjuet omtrent to uker etter de ulike familierådene. Jeg intervjuet alltid mødrene før jeg møtte fagpersonen til intervju. Dette var helt bevisst, da jeg ønsket å møte mødrene uten å være farget av hva som eventuelt kom frem om dem i intervjuene med fagpersonene.

Når det gjaldt intervjuene med de tre familierådskoordinatorene, hadde jeg allerede gjennomført en samtale med hver av dem i forbindelse med oppstarten til prosjektet og rekrutteringsarbeidet (se avsnitt om «tilgang til feltet»). Vi hadde derfor allerede blitt litt kjent og snakket sammen om deres erfaringer med familieråd. Intervjuene i etterkant av observasjonene var rettet mot de konkrete familierådene som jeg hadde vært med i. To av disse intervjuene ble gjennomført på telefon. Når det gjaldt kontaktpersonene i barnevernet, hadde jeg ikke snakket med dem i forkant av intervjuene utenom den kommunikasjonen vi hadde hatt angående forskningsprosjektet og min deltakelse i familierådene.

Til intervjuene med fagpersonene hadde jeg også utformet en samtaleguide, som i tråd med prosjektets opprinnelige problemstillinger, handlet om forberedelsene, gjennomføringen av selve familierådet, koordinatorrollen og medvirkning. Alle fagpersonene vurderte de gjennomførte familierådene som vellykkede. Jeg opplevde

likevel at både kontaktpersonene og koordinatorene var ivrige etter å diskutere forbedringspotensialer. De fremstod engasjerte, og inntok på mange måter en reflektert og kritisk holdning til egen praksis.

I ettertid har jeg reflektert grundigere over det faktum at intervjuene bar preg av så god stemning, til tross for at jeg selv satt igjen med en følelse av ubehag etter å ha observert familierådene. Jeg hadde et inntrykk av at noen av deltakerne hadde vært lunkne til prosessen, og var med på noe de ikke nødvendigvis ønsket. Fagpersonene gav derimot ikke uttrykk for dette. Med tanke på at det kun hadde gått to uker etter observasjonene (og at det skulle ta to–tre år med analyse og skrivearbeid før jeg klarte å sette ord på dette ubehaget) er det kanskje ikke så merkelig at jeg ikke stilte mer kritiske spørsmål i intervjuene. Når jeg leser gjennom intervjuene, og prøver å huske tilbake til intervjusituasjonen, slår det meg imidlertid at jeg ikke snakket om disse erfaringene med fagpersonene. Antagelig var jeg bekymret for at det ville bryte med deres oppfatning om familierådene som en prosess basert på deltakernes frivillige samtykke. Dette er interessant, fordi det kan tyde på at feltets «doxa» på mange måter hadde en slags makt over meg. Bourdieu (1999, i Järvinen & Mortensen, 2002, s. 16) forstår «doxa» som viktige antagelser innen et sosialt felt. «Doxa» innen et felt som sosialt arbeid kan for eksempel bestå av antagelser om hva som regnes som god praksis og hvordan medvirkning sikres. Når antagelser blir en del av feltets «doxa» virker de så innlysende og naturlige at de ikke diskuteres (Järvinen & Mortensen, 2002). Samtidig kontrolleres feltets «doxa» av konserverende krefter, for eksempel gjennom sosialisering av nyankomne i et felt (Järvinen & Mortensen, 2002). Slik jeg forstår det kan slike maktmekanismer ha en sammenheng med at jeg kviet meg for å utfordre antagelser eller overbevisninger på feltet.

En innvending mot undersøkelsen kan derfor være at intervjuene med fagpersonene i liten grad la til rette for å utfordre etablerte oppfatninger om frivillighet, makt og medvirkning. Samtidig er de oppfatningene som kommer frem interessante i et konstruktivistisk og maktanalytisk perspektiv fordi de nettopp kan peke på noen rådende oppfatninger på feltet.

4.5 Fremgangsmåte for analyse

Beskrivelsene av familierådene som presenteres i neste kapittel er resultat av en prosess som har vært ledet av en bestemt fremgangsmåte og analytisk tilnærming.

De tre familierådene presenteres hver for seg. Jeg gir en kort beskrivelse av familienes bakgrunn, et kronologisk innblikk i hendelsesforløpene i familierådene og utvalgte utsagn om informantenes vurdering av familierådene. Det understrekes at beskrivelsene består av *utvalgt* informasjon om familierådene. Fremgangsmåten for analysen er et resultat av abduksjon – en veksling mellom empiri og teori (Alvesson & Skoldberg, 2018). Analysearbeidet kan beskrives som en prosess med økende innsikt i det empiriske materialet, og fordypning i teori. Dette ledet, som nevnt innledningsvis, frem til tre forskningsspørsmål som ledet analysen. Som jeg har redegjort for i forrige kapittel forstår Foucault makt som noe som utspiller seg i relasjoner, i et uavklart maktspill. Beskrivelsen av familierådene må derfor forstås som et forsøk på å trekke frem samhandlingssituasjoner som kan bidra til å illustrere det ustabile ved relasjonen. Det vil si at jeg har fremhevet motstandspunkter i relasjonen på den ene siden, og på den andre siden handlinger som så ut til å bidra til å bevege samhandlingen videre mot de målene som var satt. Hadde jeg anlagt andre teoretisk perspektiver for å forstå det som skjedde, hadde andre deler av det empiriske materialet tredd frem som mer relevant.

Problemstillingen handler om å undersøke hvordan produktiv makt kommer til uttrykk i handlinger i familierådene. Undersøkelsen er en deskriptiv analyse med sikte på å analysere *hvordan* makten utøves. Det er med andre ord ikke en analyse av hva som skjer vurdert opp imot en normativ standard om hvordan noe burde vært.

Jeg har allerede presentert det teoretiske perspektivet og de analytiske «knaggene» som jeg har tolket familierådene i lys av. Her følger en oppsummering av de viktigste elementene og en beskrivelse av hvordan jeg konkret har gått frem.

Det første forskningsspørsmålet dreier seg om å undersøke hva som skjedde i samhandlingen mellom aktørene i familierådene, og hvordan motstand kom til uttrykk. Som beskrevet i teorikapittelet forsøkte ikke Foucault å fremme en teori om makt. Han så det derimot som nødvendig å utarbeide noen verktøy for å analysere makt. Det første

analytiske verktøyet handler om at man i stedet for å spørre: «Hva er makt?», eller: «Hvor kommer makt fra?», stiller det lille spørsmålet: «Hva skjedde?» (Foucault, 1982, s. 786). Denne delen av analysen gikk ut på å beskrive bakgrunnen for familierådene, familierådernes ulike faser, forløp og resultater, deltakernes erfaringer og det som fremstod som aktørenes ulike interesser. I lys av det teoretiske perspektivet som ligger til grunn for tolkningene ble oppmerksomheten rettet mot tegn på motstand, og motstandspunkter, for eksempel forhold som gjorde arbeidet krevende for de ansatte i barnevernet og koordinatorene.

Det andre forskningsspørsmålet handlet om hvordan produktiv makt kom til uttrykk gjennom de ansatte i barnevernet og koordinatorenes være- og talemåter. Som nevnt fremhevet Foucault (1982, s. 786) at undersøkelsen ikke handler om hvordan makten manifesterer seg, men om å undersøke hvilke virkemidler som brukes og hvilke effekter det har. Det andre og tredje forskningsspørsmålet springer ut ifra forskningsbidrag som har sett nærmere på, empirisk, hvilke virkemidler og effekter som utspiller seg i beslektede kontekster. Dette dreide seg blant annet om å undersøke de ansattes *relasjonelle og retoriske arbeid* ved å se på vennlige væremåter, og tendenser til å omskrive makt. Spørsmål som ledet denne delen av analysen var derfor hvordan de ansatte i barnevernet og koordinatorene sine tale- og væremåter virket inn på samhandlingen, og hvordan de omtalte det som skjedde i familierådene.

Det tredje forskningsspørsmålet dreide seg om å undersøke hvordan produktiv makt kommer til uttrykk i praktiseringen av familierådsmodellens prosedyrer. Eksisterende forskningsbidrag inspirerte meg også til å undersøke hvordan praktisering av modellens ulike prosedyrer *virket* inn på samhandlingen i familierådene, og hvordan de ansatte i barnevernet og koordinatorene forholdt seg aktivt til prosedyrene.

Som Foucault (1999) tydeliggjorde er makten mest effektiv når den lykkes med å skjule sine mekanismer. Jeg rettet derfor blikket mot prosedyrer, språk og væremåter som fremstod som attraktive, vennlige og gode. For å få tak i den produktive makten, og maktens «hvordan», var jeg mindre opptatt av å lete etter det som fremstod som begrensninger i familienes handlingsrom. Jeg rettet oppmerksomheten mot hva som ble skapt i relasjonene og handlingene, som ikke var der fra før. Det dreier seg med andre

ord om en undersøkelse av hva de ansatte maktet å få til i familierådene, hvem som maktet det, og hvordan det gikk seg til at noe nytt ble produsert, til tross for motstand.

Observasjonsdataene gir informasjon om hva som ble produsert i selve familierådet, der og da. Gjennom intervjuene fikk jeg også innblikk i hvorvidt planene ble fulgt opp to uker etter familierådene. Analysen har derimot ikke som mål å resultere i et endelig svar på hva som kom ut av familierådene. Analysen presenterer et «øyeblikksbilde» av hva som skjedde der og da, og to uker etter. Perspektivet som ligger til grunn, fremholder at makten er ustabil og i konstant endring. Analysene av empirien må sees som en illustrasjon på maktutøvelse som konkrete handlinger, og det ustabile ved relasjonene. Målet er dermed ikke å presentere et endelig svar på hvem som har makt, hvor den kommer i fra og hva den fører til. Målet har vært å si noe om maktens «hvordan».

4.6 Vurdering av forskningsprosessen

Studiens interesseområde utviklet seg til å handle om produktiv makt i samhandling på mikronivå. En vurdering av forskningsprosessen innebærer å reflektere over om valgte metoder, empiri og forståelsesmodeller er relevante for å si noe om det jeg til slutt endte opp med å si noe om.

Studiens målsetning har ikke vært å produsere kunnskap om mødre i barnevernet, eller fagpersoner som jobber med familieråd. Selv om forskningsresultatene kan gi innblikk i disse områdene, har det ikke vært et hovedmål med studien. Utviklingen av forskningsprosessen ledet meg også vekk fra spørsmål som handlet om å evaluere familierådsmodellen ut ifra hva som fungerer bra og hva som fungerer dårlig.

4.6.1 Generalisering

Analytisk generalisering dreier seg ifølge Kvale og Brinkman (2015, s. 291) om i hvilken grad resultatene fra en undersøkelse kan brukes som rettleiding for hva som kan skje i en annen situasjon enn den forskerne har studert. Det gjøres ved å analysere hva som er felles og hva som skiller de to situasjonene som sammenliknes.

Analytisk generalisering er basert på studiens teoretiske rammeverk og dreier seg om å bygge en argumentasjon som viser hvordan resultatene er relevante i andre situasjoner (Yin, 2012, s. 18). Det første steget dreier seg ifølge Yin (2012) om å argumentere for hvordan undersøkelsens resultater har informert forholdet mellom noen bestemte konsepter eller teoretiske perspektiver. Deretter må man argumentere for at man kan bruke den samme informasjonen i andre situasjoner hvor de samme konseptene eller perspektivene er relevante. Ut ifra denne argumentasjonen er det mest fruktbart å diskutere på hvilken måte det som skjedde i familierådene er relevant i andre situasjoner, *etter* at resultatene fra undersøkelsen er presentert. Dette vil jeg derfor komme tilbake til avslutningsvis i avhandlingen.

Kvale og Brinkmann (2015) viser i tillegg til et skille mellom forskerbasert og leserbasert analytisk generalisering. I det første tilfellet er det forskeren som argumenterer for resultatenes overføringsverdi. I det andre tilfellet er det leseren, eller mottakeren av informasjonen, som vurderer om resultatene er overførbare til en annen situasjon. For at generalisering fra en situasjon til en annen skal være mulig, er man avhengig av at presentasjonen av resultatene består av fyldige og rike beskrivelser. Det er forskerens ansvar å gjøre sitt beste for å skaffe relevant og nok informasjon slik at mottakeren har forutsetninger for å sammenlikne situasjoner og gjøre slutninger om hvorvidt resultatene er gyldige utover den partikulære casen (Andenæs, 2000, s. 305).

Jeg støtter meg til argumentasjonen om at det er mottakeren av forskningen som til syvende og sist kan avgjøre om resultatene er overførbare. Det er opp til andre forskere og mottakere av forskningen om tolkningen av det som skjer i familierådene er relevante i andre praksiser. Jeg har derfor tilstrebet å presentere detaljerte utdrag fra samhandlingssituasjonene. Målet er at leseren skal ha grunnlag for å vurdere om situasjonene, og tolkningene av disse, resonnerer med lesernes egne erfaringer og tolkninger av liknende situasjoner.

En måte å styrke studiens overføringsverdi på er å inkludere beskrivelser og tolkninger av hvordan de observerte situasjonene er knyttet til, og innvevd i, strukturer på makronivå (jf. Halså, 2008, s. 70). Ved å vise hvordan det som skjer ikke bare er knyttet til en partikulær kontekst og individuelle aktørers handlinger, men bredere strukturelle

forhold, kan man argumentere for at det som skjer har overføringsverdi til situasjoner og aktører som er involvert i liknende strukturer. I denne studien har jeg vektlagt analyser av samhandling på mikronivå. Det analytiske blikket er imidlertid utledet av et maktperspektiv som viser til strukturelle endringer i hvordan styring foregår i vestlige, liberale demokratier. Analysen er også inspirert av forskning som er gjort i andre felt med overordnede fellestrekk.

Kunnskapen som kommer frem er heller ikke ment som påstander om sannhet, men som kunnskapsforslag (Andenæs, 2000, s. 317). Det er forslag til hvordan vi kan forstå et fenomen annerledes – et forsøk på å utvide vår forståelse, og en invitasjon til kritisk refleksjon og dialog.

Selv om jeg støtter meg til argumentene om en leserbasert generalisering anser jeg min personlige og faglige mening som betydningsfull. Som nevnt tidligere er min forskningsinteresse ledet av en interesse for maktrelasjoner. Det er denne interessen som har styrt min nysgjerrighet for familierådsmodellen, og forskningsblikket som har ledet analysene. Min interesse for familierådsmodellen er også nært knyttet til en antagelse om at det som skjer i familieråd har relevans for situasjoner utover familieråd. Jeg mener imidlertid at det ikke er opp til meg å vurdere om andre skal mene det samme som meg. Som forsker kan jeg imidlertid gjøre mitt beste for at de tilstandsbildene og forståelsesmodellene som jeg presenterer i avhandlingen treffer mottakeren, oppleves som relevante, og kan anvendes i andre kontekster senere (jf. Andenæs, 2000, s. 318). Generalisering av forskning blir ifølge Haavind (2000, s. 41) til i dialogisk fortolkning av resultatene, og handler vel så mye om hva resultatene «gjør». Om resultatene av forskningen oppleves relevant for andre forskere, personer som identifiserer seg med gruppen som er studert, eller andre aktører på feltet kan ikke nødvendigvis avgjøres på forhånd. Et mål med denne studien er at forskningen skal bidra med en alternativ tolkning av familierådsmodellen, samt som illustrasjon for et bestemt perspektiv på makt. Om forskningens resultater «gjør» dette, kan jeg ikke garantere eller forutse. Hvilke «reiser» kunnskapen tar, kan være uventet.

Forskningsprosessen har gått ut på at jeg har samlet inn empirisk informasjon om en bestemt praksis og konkrete mennesker. Jeg har imidlertid samlet inn og observert denne

virkeligheten med en bestemt optikk; en bestemt forskningsinteresse og teoretiske briller. I dette metodekapittelet har jeg forsøkt å gi en fyldig beskrivelse av hvordan jeg har gått frem, av det empiriske materialet, og hvilket analytisk blikk som har ledet arbeidet. Hensikten med å gi en såpass detaljert beskrivelse av forskningsprosessen henger sammen med nødvendigheten av å gi leseren forutsetninger for å vurdere studiens gyldighet. Ifølge Kvaale (2015) må spørsmål om forskningens gyldighet stilles til alle stegene av forskningsprosessen, og dreier seg om den håndverksmessige kvaliteten på undersøkelsen. Spørsmål om gyldighet dreier seg dermed ikke bare om en vurdering av sluttproduktet, eller undersøkelsens resultater.

Spørsmål om gyldighet i kvalitativ forskning handler ikke om korrespondanse med virkeligheten, men om forståelsesmodellen som blir brukt er «relevant og gyldig i forhold til den aktuelle undersøkelsens fenomener og problemstillinger» (Andenæs, 2000, s. 303). Et overordnet mål med denne undersøkelsen har vært å *utvide* forståelsen av familieråd. I tråd med dette konkrete formålet, er det hensiktsmessig å vurdere studiens relevans og gyldighet ut ifra eksisterende forskning om familieråd og hvordan maktutøvelse innen barnevernet tradisjonelt blir forstått. I avhandlingens diskusjonsdel vil jeg derfor diskutere tolkningene i lys av en mer tradisjonell forståelse av makt.

Det er en tendens i forskningen til å foretrekke forståelser av makt som et negativt og undertrykkende fenomen. En styrke ved det analytiske perspektivet som er anvendt i denne avhandlingen er dermed at det synliggjør andre forståelser av makt. Det er ikke en styrke i og for seg, men det er en styrke ut ifra en vurdering av den nåværende kunnskapssituasjonen (jf. Andenæs, 2000).

En vurdering av forskningsprosessen dreier seg om å vurdere om dataene som ligger til grunn for undersøkelsen, og metodene som er brukt for å samle dem inn, er pålitelige og relevante for prosjektets problemstillinger (Andenæs, 2000, s. 295). Spørsmålet om man kan ha tillit til dataene dreier seg blant annet/ofte om hvor mange observasjoner, intervjuer eller informanter som har blitt inkludert i undersøkelsen. Spørsmålet bør imidlertid presiseres til et spørsmål om «hvor mange *av hva da?*» og vurderes i forhold til hva som er studiens analyseenhet og hva man ender opp med å si noe om (Andenæs, 2000, s. 296). En innvending mot denne undersøkelsen kan være at jeg kun har observert

tre familieråd og snakket med et svært begrenset utvalg mødre og ansatte i barnevernet. Det er imidlertid samhandlingssituasjoner; handlinger og talehandlinger mellom aktørene som har vært analyseenheten i studien, og som jeg ønsker å si noe om. Det er derfor vel så relevant å vurdere hvor mange slike situasjoner som finnes i datamaterialet når man skal vurdere om man kan ha tillit til dataene.

En annen innvending rundt studiens gyldighet dreier seg om skjevhet i studiens empiri – altså at de observerte samhandlingssituasjonene skiller seg så mye fra andre samhandlingssituasjoner mellom ansatte og familier, at studiens resultater ikke er representative.

Når det gjelder utvalget av mødre er de først og fremst et resultat av at det var de oppdragene koordinatorene jeg hadde snakket med fikk i perioden datainnsamlingen foregikk. I tillegg til de tre mødre som ble spurt om deltakelse, og som samtykket, fikk jeg melding om tre aktuelle familierådssaker som ikke fikk forespørsel. Dette skyldtes i det ene tilfellet at koordinatoren, som hadde fått et oppdrag, vurderte det som et lite typisk familieråd fordi familien hadde lite slekt/nettverk. Jeg fikk også melding om to familier som ikke fikk forespørsel fordi barnevernstjenesten ikke ønsket at familiene skulle bli involvert i et forskningsprosjekt. I den ene saken ble det begrunnet med «høy konflikt» og «hensyn til ungdommen». I den andre saken fikk jeg bare opplyst at det dreide seg om «andre faktorer». Jeg forsøkte å følge opp koordinatorene jevnlig for å høre om de hadde fått nye oppdrag og om de hadde sendt forespørsel om deltakelse. Jeg har imidlertid ikke en fullstendig oversikt over bortfallet, altså om det var flere familier enn de jeg fikk høre om som ikke fikk forespørsel om å delta, eller som avslo forespørselen. Ut ifra den informasjonen jeg har, kan det være grunn til å spekulere i om de mødre som samtykket skiller seg fra populasjonen ved at de ble vurdert som spesielt samarbeidsvillige, eller «greie å ha med å gjøre».

Når det gjelder de tre familierådskoordinatorene som var en del av feltstudien er det grunn til å anta at det kan være skjevheter i utvalget. Som nevnt over ble jeg tidlig interessert i dobbeltheten snillhet/makt. Jeg merket meg hvor vennlige, forståelsesfulle og fleksible koordinatorene var i møtet med familiene. Om denne væremåten gjelder for familierådskoordinatorer generelt, kan jeg ikke si noe om ut ifra observasjoner av dette

lille utvalget på tre personer. Det er mulig at de tre koordinatorene i utvalget, som var de tre som rekrutterte familier til studien, var mer opptatt av å vise frem familierådsmodellen som et positivt tilbud og «spille ut» de demokratiske og anerkjennende idealene modellen bygger på. Jeg oppfattet at de tre koordinatorene i utvalget var «ildsjeler» som hadde et stort engasjement for familierådsmodellen. Det kan kanskje også forklare at de anstrengte seg for å rekruttere familier, og lyktes med det. Ut ifra intervjuene med de øvrige syv koordinatorene jeg hadde i forbindelse med rekrutteringsarbeidet kan jeg imidlertid antyde at dette var et kjennetegn ved samtlige koordinatorene jeg snakket med. De formidlet alle et tydelig faglig og personlig engasjement for modellen og idealene som ligger til grunn.

Utvalget av barnevernsarbeidere kan også muligens representere en skjevhet. For det første består utvalget av barnevernsarbeidere som har tatt avgjørelsen om at de ville tilby de aktuelle familiene å gjennomføre et familieråd. Det er lokale variasjoner når det gjelder hvorvidt barnevernsarbeidere blir oppfordret til/pålagt å tilby familieråd til familier. Det er likevel til syvende og sist opp til den enkelte barnevernsarbeiders skjønn å vurdere om det er en metode som blir tatt i bruk. Det kan derfor hende at de barnevernsarbeiderne som er en del av denne studien har kjennetegn som skiller seg fra populasjonen. Det er grunn til å anta at barnevernsarbeiderne i studien kan ha verdier som gjør at de lettere foreslår familieråd, noe som igjen kan påvirke samhandlingen med familiene. Det kan handle om en tiltro til denne måten å jobbe på, og det positive familieråd kan bidra med. Dette kan også bidra til å forklare at de samtykket til å delta som informanter, og til at jeg fikk tilgang til å observere familierådene de jobbet med.

4.7 Ethiske overveielser

Gjennomføring av undersøkelsen omfattet innhenting av personopplysninger og sensitive opplysninger. Jeg brukte lydopptaker i alle observasjonene og intervjuene. Stemme på lydopptak regnes som en personopplysning. Undersøkelsen var ikke rettet direkte mot å hente inn informasjon om forhold som handlet om deltakernes fysiske eller psykiske helse, etnisk eller kulturelle tilhørighet eller andre sosiale forhold (sensitive opplysninger). Metoden som er brukt, med relativt åpne intervjuer og deltakende

observasjon, åpner imidlertid for at slik informasjon om deltakerne ville kunne komme frem. Forskningsprosjektet ble meldt til Sikt (tidligere Norsk senter for forskningsdata, NSD). I henhold til Høgskolen i Innlandets datahåndteringsplan ble lydopptakene lagret på forskningsplattformen TSD. Lydopptakene ble deretter transkribert og anonymisert ved at opplysninger som navn, alder, stedsnavn, yrke og andre direkte identifiserbare opplysninger ble endret i transkripsjonene.

Arbeidet med søknaden til NSD var noe at det første jeg gjorde i forskningsprosjektet. Siden oppstarten av prosjektet har jeg derfor måttet gjøre etiske overveielser.

4.7.1 Informert og frivillig samtykke

Et etisk dilemma som har fulgt meg siden datainnsamlingen og etter hvert gjennom analysearbeidet har vært hvorvidt foreldrenes samtykke til å delta i undersøkelsen var basert på et reelt frivillig samtykke. Følte de seg presset til å si ja? Jeg var opptatt av å understreke for foreldrene at deltakelse i forskningsprosjektet var uavhengig av deres kontakt med barnevernstjenesten, og at det ikke ville få noen implikasjoner for dem dersom de sa nei til forskningsprosjektet. Bekymringene mine rundt dette slapp likevel ikke taket. Det handlet ikke om at jeg mente at deltakelse i studien ville innebære belastninger for deltakerne som jeg var redd de ikke ville tåle. Bekymringen var snarere knyttet til inntrykkene jeg satt igjen med etter observasjonene av familierådene. Som beskrevet ovenfor var en av de tingene som overrasket meg mest i familierådene deltakernes usikkerhet og motstanden mot familierådsprosessen. Jeg fikk inntrykk av at de egentlig ikke ville være der, selv om alle hadde gitt frivillig samtykke til å være med. Spørsmålet som meldte seg var om det samme var tilfelle for deltakelse i forskningsprosjektet.

Etter hvert som det analytiske blikket i prosjektet rettet seg mot makt-teknikker og dobbeltheten om «snillhet og makt», ble jeg oppmerksom på hvordan jeg som forsker også bruker bestemte makt-teknikker for å rekruttere informanter til undersøkelsen. Jeg reflekterte blant annet over min streben etter å fremstå som en person deltakerne kunne ha tillit til. Det dreier seg for eksempel om å finne balansen mellom å fremstå profesjonell og samtidig «folkelig» i alt fra klær til talemåter. Et annet eksempel er den

veloverveide informasjonen deltakerne blir presentert for i informasjonsbrevet. I lys av det analytiske blikket jeg anvender i tolkningen av familierådene, kan alle disse handlingene betraktes som makt-teknikker. Det betyr ikke at de er negative. Det er likevel verdt å reflektere over at disse handlingene ikke er uskyldige eller nøytrale. Det er teknikker som potensielt kan misbrukes, og stiller derfor et stort etisk ansvar til forskeren.

4.7.2 Konfidensialitet

Konfidensialitet i forskning vil dreie seg om at man ikke skal publisere informasjon som kan avsløre den personlige identiteten til informantene (Fangen, 2004, s. 196). Etske dilemmaer knyttet til konfidensialitet i min forskning ble særlig tydelige etter hvert som forskningsprosjektet utviklet seg til å dreie seg om detaljerte samhandlingssituasjoner i noen få familieråd. Konfidensialitet til deltakerne i forskningsprosjektet er sikret ved at jeg har fjernet eller endret personlig informasjon som kan føre til at andre som leser om forskning kan kjenne igjen informantene. For eksempel omtales alle de ansatte i barnevernet og koordinatorene som kvinner. Når det gjelder de øvrige informantene har jeg endret eller justert informasjon som kjønn, alder og familierelasjon i noen tilfeller, men ikke konsekvent. Alle personene har fiktive navn. Noen detaljer fra familierådene, som ikke er relevante for analysen, er konstruert, og mye informasjon er utelukket for å sikre konfidensialitet.

Det har imidlertid ikke vært mulig å ivareta den interne konfidensialiteten, det vil si hvorvidt de ulike deltakerne i hvert familieråd kan kjenne igjen seg selv eller hverandre (Fangen, 2004, s. 197). Det å gjengi detaljerte hendelsesforløp av enkeltsaker slik jeg gjør i denne avhandlingen gjør at de ulike informantene i hvert familieråd kan gjenkjenne saken, og dermed hverandre. Fangen (2004) mener dette være kan uproblematisk i noen tilfeller, og svært problematisk i andre forskningsprosjekter. Jeg har derfor gjort avveininger om hvorvidt brudd på den interne konfidensialiteten kan føre til skade for deltakerne eller ikke. Et etisk prinsipp som har ledet vurderingen har vært ikke å stigmatisere enkeltpersoner, grupper eller institusjoner som berøres av forskningen. Målet er å fremme kunnskap (jf. Fangen, 2004, s. 272).

Mellom prinsippet om ikke å stigmatisere, og målet om å fremme kunnskap, oppstår det imidlertid en rekke dilemmaer. Siden undersøkelsen har vært innrettet mot å fremme kunnskap ved å innhente rike og detaljerte beskrivelser om det som skjer i familierådene, er det en risiko for at deltakerne blir kjent med informasjon som de ikke ville fått vite om dersom de ikke hadde deltatt i forskningen. For eksempel var jeg til stede i deler av familierådene der barna ikke var til stede. Jeg har derfor gjort avveininger om hvorvidt det å gjengi samtale mellom barnas slektninger vil kunne føre til skade for barnet, eller stigmatisering av slektningene senere. I samtale med de ulike aktørene i barnevernssakene, uttalte aktørene seg om hverandre på måter de kanskje ikke ville gjort dersom den omtalte personen var til stede. Sitater fra muntlig dialog kan ta seg ut på en annen måte når det publiseres som forskningsdokumentasjon i en tekst, enn i den naturlige settingen de ble hentet fra. Som forsker har jeg ansvar for å gjøre avveininger om hva som egner seg i teksten med hensyn til personene som står bak utsagnene (Alver, 2015). Direkte gjengivelse av dialog mellom deltakerne i familierådene skaper mer levende beskrivelser fordi det inkluderer detaljer om deltakernes responser, fravær av responser, pauser og kommentarer på hverandres utsagn. En slik nærhet er en styrke ved kvalitative metoder, og viktig for å styrke gyldigheten av tolkningene. Jeg har likevel redusert omfanget av sitater fra muntlig dialog av hensyn til deltakerne som står bak utsagnene.

Et annet dilemma er hensynet til tredjepersoner. Det er personer som ikke har blitt forespurt om å delta i forskningen, men som blir omtalt og dermed indirekte berørt av forskningen (jf. Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora, 2023, punkt 26). Informasjon om tredjepersoner har blitt vurdert etter om hvorvidt det var nødvendig for den kunnskapen jeg har satt som mål å frembringe. Gjennom refleksjon med kollegaer i forskerfelleskapet har jeg gjort avveininger som har ført til at jeg har utelatt deler av datamaterialet som kunne vært nyttig for å styrke troverdigheten. Det vil si at beskrivelsene av familierådene er «tynnere» enn de kunne ha vært.

Samtidig har jeg valgt å presentere beskrivelser som kan bære med seg en risiko for at noen av informantene opplever det som at de blir utlevert. Dette har jeg likevel vurdert som nødvendig for å frembringe kunnskap om det jeg mener er sider ved

familierådspraksisen som er lite belyst. Et eksempel på dette er min opplevelse av stemningen i familierådene, og av deltakernes følelser av å være der. Et annet eksempel er detaljer fra samtalene som kan sies å dreie seg om trivielle og hverdagslige ting. I noen tilfeller gjengis slike detaljer fordi jeg mener det tar opp forhold ved familierådene som har blitt viet lite oppmerksomhet tidligere, men som jeg mener er relevante for å frembringe kunnskap om familieråd i et maktperspektiv.

5 Beskrivelse og innledende tolkning av familierådene

I dette kapittelet vil jeg gi en beskrivelse av de tre familierådene jeg observerte. Jeg vil gi et innblikk i familiens bakgrunn, kontakt med barnevernet og den kronologiske gangen i familierådene, samt informantenes vurderinger av familierådet som kom frem i intervjuene i etterkant. Underveis vil jeg presentere mine innledende fortolkninger av hvordan det som skjedde kan forstås som uttrykk for produktiv makt.

5.1 Familieråd A

I det følgende vil jeg presentere familierådet til Nora på 12 år, og moren hennes, Sofia. I tillegg til personene fra nettverket som deltok i familierådet, treffer vi familiens kontaktperson i barnevernet, Stine. Stine fikk hjelp av familierådskoordinatoren Anne for å arrangere dette familierådet.

Familiens bakgrunn og begrunnelse for familierådet

Sofia og Nora hadde flyttet flere ganger. Sofia beskrev tiden da Nora var liten som vanskelig, fordi hun ikke kjente noen der de bodde. Hun var mye ensom. Første gangen de hadde vært i kontakt med barnevernet var da Nora fortsatt var i barnehagealder. Sofia hadde helseutfordringer, og barnevernet måtte derfor ta seg av Nora i en periode Sofia var i behandling.

I intervjuet med Sofia kom det frem flere negative erfaringer med barnevernet, som hun beskrev som «stressende». Disse tidlige erfaringene ble beskrevet som en kontrast til erfaringene med barnevernstjenesten i nåværende kommune, som var positive.

Jeg har vært i barnevernet i mange år, og det har vært veldig stressende. Jeg har aldri hørt om familieråd før. (...) Da jeg flyttet hit opplevde jeg at barnevernet er litt annerledes enn der jeg var før. De har vært snille mot meg.

I nåværende kommune hadde Sofia og Nora vært i kontakt med barnevernet i et halvt års tid på tidspunktet familierådet ble gjennomført. Sofia fortalte at kontakten hadde blitt opprettet da hun igjen hadde blitt lagt inn på sykehus.

På tidspunktet familierådet ble gjennomført hadde Sofia og Nora ikke noe øvrig familie som de hadde kontakt med i nærheten. Nora hadde derimot venninner i klassen, og gjennom fritidsaktiviteter. Da Sofia hadde blitt lagt inn på sykehus, bodde Nora hjemme hos en av venninnene i en ukes tid. Venninnene og deres foreldre utgjorde også et nettverk for Nora når det gjaldt å bli kjørt til treninger og turnstevner, eller være på besøk hos når Sofia var på jobb. Sofia hadde helseutfordringer, og jobbet ofte sent. Gjennom barnevernstjenesten fikk Sofia og Nora foreldreveiledning, besøkshjem og samtaler.

Det var kontaktpersonen i barnevernet som hadde foreslått for Sofia og Nora at de kunne arrangere et familie- og nettverksråd⁵. På spørsmål om hvorfor familien fikk tilbud om familieråd fortalte kontaktpersonen:

Vi tenkte familie- og nettverksråd ganske tidlig, men det var mange andre ting som måtte være på plass først. For det var, det er så mange elementer her. Det er i forhold til økonomi, i forhold til sykdom, i forhold til ivaretagelse av barnet. Det var så mange ting, så vi måtte liksom få kartlagt litt først. Men vi tenkte ganske tidlig familie- og nettverksråd i forhold til den familien her. Fordi at de trengte noe ekstra støtte. I tilfelle akutte situasjoner og sånn.

Senere i intervjuet med kontaktpersonen sa hun at et formål med familierådet også var at de skulle «opplyse» nettverket. «Det som var mest behov i den familien her, det var at ikke de (Sofia og Nora) behøvde å ringe hver gang og forklare hvorfor. Å liksom slippe å føle seg som en byrde». I intervjuet med Sofia spurte jeg hva hun tenkte da kontaktpersonen foreslo familieråd. Sofia svarte: «Jeg trengte ikke å tenke på det. Fordi jeg visste at jeg trenger det, rett og slett.»

Foreløpig kan vi merke oss at barnevernets målsetning i denne saken handlet om å mobilisere et nettverk rundt Sofia og Nora. Dette ville de først og fremst oppnå ved å

⁵ Videre brukes betegnelsen «familieråd», da det viser til modellen som ble brukt, selv om det i dette tilfellet var deltakere fra familiens nettverk som var til stede. Kontaktpersonen og koordinatoren brukte betegnelsen familie- og nettverksråd om dette familierådet.

tilføre nettverket opplysninger om Sofia og Nora sin situasjon. Sofia uttalte at hun opplevde barnevernets initiativ om å arrangere familieråd som positivt, sammenliknet med erfaringer fra tidligere kommuner der barnevernet ved flere anledninger hadde overtatt omsorgen for Nora i perioder. Som vi ser fra intervjuet med Sofia erkjente hun selv behovet for familieråd. Det var ingen som bestemte for henne, eller formanet henne om å samtykke til det. Min forståelse av det som skjedde, er at familieråd oppfattes som et gode, spesielt sammenliknet med annen praksis. Det er en omsorgsfull praksis, som det er lett å få tilslutning til.

Forberedelsene til familierådet

I forberedelsene til familierådet tok kontaktpersonen i barnevernet kontakt med en familierådskoordinator som bidro med å forklare Sofia hva det innebar å ha et familieråd. I intervjuet med Sofia fortalte hun meg at hun hadde forstått bedre hva et familieråd dreide seg om, da koordinatoren hadde kommet inn i bildet og gitt informasjon.

I intervjuet med Sofia spurte jeg hvordan de kom frem til problemstillingene som ble laget til familierådet. Sofia svarte at de ble laget på et møte sammen med koordinatoren, kontaktpersonen og Nora. Sofia fortalte at hun ikke hadde vært forberedt på at de skulle lage problemstillingene på det aktuelle møtet, men at de «prøvde å finne ut av det sammen».

Problemstillingene som ble laget til familierådet, var:

1. Hvem kan kjøre meg til treninger og turnstevner?
2. Hvem kan Nora være hos hvis det skjer noe med mamma?
3. Hvem kan mamma kontakte hvis hun trenger ekstra støtte?
4. Hvem kan Nora være hos når mamma jobber kveld/natt/helg?

I møtet hadde også Sofia og Nora blitt spurt om hvem de ville invitere til familierådet. Sofia fortalte at de hadde visst hvem de ville invitere med en gang fordi det var de

samme personene som de allerede hadde kontakt med, og fikk hjelp av. Deretter hadde Sofia sendt en melding til personene fra nettverket og forklart litt om sin situasjon, og at de ville bli kontaktet av en koordinator. Koordinatoren hadde deretter ringet rundt til deltakerne.

I intervjuet med koordinatoren kom det frem at en av deltakerne fra nettverket hadde tatt kontakt med koordinatoren før familierådet. Deltakeren hadde uttrykt bekymring knyttet til hvor mye det var forventet at nettverket skulle bidra med. Koordinatoren hadde svart at hun hadde forståelse for bekymringen. Hun hadde sagt til deltakeren at det var viktig at ingen tok på seg mer enn det de følte var greit. Koordinatoren hadde også oppfordret deltakerne til å møtes før familierådet, slik at de kunne forberede seg. Det hadde tre av deltakerne gjort, ifølge koordinatoren.

På dette punktet i prosessen vil jeg trekke frem at kontaktpersonen Stine fikk hjelp av familierådskoordinatoren Anne for å bistå med å forklare Sofia hva et familieråd gikk ut på. Slik jeg tolker det, bidro Annes kjennskap til modellen til å skape trygghet og tillit for Sofia i den videre prosessen. I arbeidet med å lage problemstillinger til familierådet ble Sofia og Nora invitert til å være med. Dette forstår jeg som konstruktivt med tanke på å få Sofia til å reflektere over sine egne og Noras behov. Slik blir hun satt i stand til selv å gi uttrykk for hva hun trenger. Det kommer også frem at Sofia og Nora ble satt i førersetet i prosessen. De ble invitert til å være med å formulere problemstillingene, og hvem de skulle invitere. Min forståelse av dette er at de ble tildelt frihet, og valgmuligheter som de selv måtte forvalte ved å være velgende og handlende i prosessen. Det kommer også frem at en av deltakerne fra nettverket hadde ytret seg kritisk til å forplikte seg til avtaler. Som vi vil se senere, kan dette tolkes som en gryende motstand. Koordinatoren Anne hadde reagert med å imøtekomme bekymringen, og uttrykke forståelse for den.

Familierådet

Familierådet ble arrangert i et møtelokale i tilknytning til byens bibliotek. Familierådet ble holdt på ettermiddagen, en varm vårdag. Kontaktpersonen fra barnevernstjenesten,

koordinatoren, Sofia og Nora møttes utenfor møterommet en halvtimes tid før rådet begynte. Sofia og Nora virket nervøse og spente. Mens de ventet på de andre deltakerne, fikk Sofia og Nora tilbud om å lese igjennom innlegget som kontaktpersonen hadde skrevet, og som skulle leses opp for alle i familierådets første del. Sofia og Nora leste igjennom, og samtykket til at Stine kunne lese opp det hun hadde skrevet for de andre deltakerne.

De som var invitert til familierådet var tre av Noras venninner fra skolen og venninnenes foreldre. Alle fant seg hver sin stol rundt et stort bord. Møterommet var akkurat stort nok til alle deltakerne. Det var varmt og klamt, og koordinatoren åpnet vinduet for å slippe inn luft. Hun oppfordret deltakerne til å ta pauser underveis i møtet.

Del 1

Familierådet begynte med at kontaktpersonen leste opp innlegget hun hadde skrevet på forhånd. I intervjuet i etterkant fortalte hun hun hadde tilpasset innlegget til at Noras venninner skulle få en forståelse av hvorfor familien var i kontakt med barnevernet. I innlegget la hun vekt på at Sofia og Nora ikke hadde noen familie i nærheten, og hvorfor det kunne bli vanskelig for Nora når Sofia måtte jobbe sent, og i perioder var mye sliten på grunn av helseutfordringer.

Etter at innlegget var lest opp tok koordinatoren ordet og informerte om gangen videre. Hun la vekt på at det ikke nødvendigvis var sånn at deltakerne trengte å gjøre så mye mer enn det de allerede gjorde for å hjelpe Sofia og Nora, «men organisere det littegrann. Hva er greit, og hva er ikke greit for hver enkelt av dere». Om barnas tilstedeværelse fremhevet hun at:

(...) det er bra at dere er med. Jeg synes det er veldig viktig at dere voksne passer på at barna, eller ungdommene sier jeg nå, får sagt det de vil si. Det er veldig viktig. For de er her, og de har like sterke stemmer og viktige stemmer som det dere har. Alle som vil si noe, skal få lov til å si noe.

Deltakerne fikk servert pizza og brus, som Nora hadde fått velge. Kontaktpersonen og koordinatoren forlot rommet og oppholdt seg på utsiden. Deltakerne spiste og småpratet i et kvarters tid.

Dersom vi stanser et øyeblikk ved denne delen av familierådet kan vi merke oss at kontaktpersonen hadde tilpasset innlegget fra barnevernstjenesten med tanke på at det var venninner av Nora til stede. Informasjonen ble gitt i et tydelig og ufarlig språk. Slik jeg tolker det, viste kontaktpersonen sensitivitet for situasjonen og deltakerne som var til stede. Videre kom det frem at koordinatoren tok opp nettverkets bekymring om å forplikte seg for mye. Hun fremhevet at det ikke var snakk om å gjøre så mye *mer* enn de allerede gjorde, bare «organisere det littegrann». Dette forstår jeg som evne til å uttrykke forståelse for deltakernes ulike interesser som bidrar til smidighet i den videre samhandlingen. Til familierådet var det ordnet med mat som Nora hadde fått velge. Det kan se ut som om denne måten å organisere et familieråd på bidro til å skape en uformell og avslappende stemning, som foregikk på barnas premisser. Koordinatoren fremhevet hvor viktig det var at barna var til stede, og at det var viktig at de fikk sagt hva de mente. På denne måten ledes oppmerksomheten mot barna. Kontaktpersonen og koordinatoren skapte på denne måten en trygg og uformell setting som var tilpasset de ulike deltakerne.

Del 2

Etter hvert tok deltakeren som hadde fått rollen som ordstyrer ordet. Hun startet med å introdusere den første problemstillingen, som handlet om hvem som kunne kjøre Nora til treninger og stevner. Ordstyreren spurte Sofia om det var slik at hun ønsket at *de*, foreldre til venninnene, skulle ta ansvar for å organisere kjøring, slik at Sofia slapp å tenke på det. Det bekreftet Sofia. Etter en liten diskusjon om dette ble de enige om at foreldrene til vennene skulle ta ansvar for å organisere kjøring. De skulle også finne en meldingsform som de kunne kommunisere seg imellom på.

Ordstyreren avrundet turn-temaet og gikk videre til neste problemstilling, som handlet om hvem Nora kunne være hos dersom det skjedde noe med Sofia. De kom etter hvert frem til at de skulle opprette en sms-gruppe som het «nettverk», og at Sofia skulle ta

kontakt med nettverket dersom det oppstod en situasjon. Dersom Sofia ikke var i stand til det, skulle Nora ta kontakt ved å sende en melding til en meldingsgruppe. Det syntes Nora var greit.

Den neste problemstillingen som ble diskutert handlet om hvem Nora kunne være hos når Sofia jobbet sent. Flere av deltakerne fra nettverket stilte spørsmål knyttet til tidspunkt, omfang og mulighet for å planlegge når Nora skulle komme på besøk. Nedenfor følger et utdrag fra diskusjonen

Deltaker 1: Jeg bare tenker sånn, hvor lenge tenker du da? For Nora var jo hos oss når du sendte melding og det er jo helt ... hyggelig. Det eneste jeg satt igjen og tenkte at det kan være all right å ha en avtale sånn når det er hverdag, når hun skal hjem igjen. Ehm, i og med at det er skole og sånn.

Sofia: Mm.

Deltaker 1: Det er noe med at det er forskjellig når det helg, så det er liksom greit å bli enige om det.

Sofia: Mm.

(...)

Deltaker 1: Hvis vi sier at hun får kveldsmat, og så drar hun kanskje halv ni?

Sofia: Mm ... ja, åtte?

Deltaker 1: Ja, kanskje ikke halv ni en gang.

(...)

Deltaker 2: Men hva jeg tenker, hvilket omfang tenker du? Altså hvor mange dager i uka er det, utenom helg?

Sofia: (nøler)

Deltaker 2: Par dager?

Sofia: Fordi hun kan jo være hjemme alene, kanskje en ... to

Deltaker 3: Jobber du faste dager, eller er det ...?

Sofia: Nei, ikke faste dager ... det kan være ... denne uken jobbet jeg hele uken

kveld, eller hele uken dag eller, så det er veldig opp og ned.

Deltaker 2: Og det er ikke noe fast turnus sånn tredje uke ...

Sofia: Nei.

Deltaker 3: Nei. Du tar ledige vakter?

Sofia: Mm.

Deltaker 3: (...) hvis det er sånn at når du skal jobbe (Sofia), da vet du jo det? Og da er vi jo ikke i samme situasjonen som hvis du blir syk, og da er det vel kanskje en mulighet for at det kan planlegges da? (...) Også selvfølgelig hvis dere ikke har avtalt det, og du (Nora) føler deg ensom noen timer senere, så må du også kunne gjøre det, men det er litt sånn i forhold til det praktiske da, med hvilken meny skal man ha? Når skal man spise? Plutselig så er det kanskje ... vi har jo en storebror også som kanskje skal ha en overnatting, eller som skal et eller annet også, ikke sant? I hvert fall sånn i forhold til jobben så bør jo det kanskje være mulig?

Deltaker 1: Mm, litt sånn forutsigbarhet?

Deltaker 3: Ja.

De ble enige om at Sofia skulle gi beskjed i forkant når hun visste om hun skulle jobbe sent, og trengte at Nora kunne være hos noen andre.

Ordstyreren introduserte den neste problemstillingen, som var: «Hvem kan mamma kontakte hvis hun trenger ekstra støtte?». Deltakerne fra nettverket bad Sofia forklare hva som var ment med dette spørsmålet. De spurte om hun trengte hjelp til å kontakte andre hjelpeinstanser, eller om det var snakk om «bare nettverk?». Sofia hadde problemer med å svare på spørsmålene. Ordstyreren spurte om hun hadde pratet med koordinatoren om dette spørsmålet i forkant. Da svarte Sofia «Ja, men jeg visste ikke hva jeg skulle si». En deltaker sa at han forstod spørsmålet som «når du trenger noen å prate med, på en måte en venn da?». Sofia bekreftet dette nølende, og hadde begynt å gråte da ordstyreren foreslo å hente inn koordinatoren for å snakke om dette punktet. De tok en pause, og de fleste deltakerne, og jeg, gikk ut. Koordinatoren gikk inn i rommet og snakket med Sofia sammen med et par av de andre mødrene.

I denne delen av familierådet, hvor deltakerne diskuterte uten kontaktpersonen og koordinatoren til stede, kan vi merke oss at det etter hvert kommer frem en viss motstand fra nettverket når det gjaldt å binde seg til faste avtaler. Deltakerne formidlet at de ønsket at Sofia og Nora tok kontakt ved behov. Slik jeg tolker det, uttrykte de motstand mot å ha *for* åpne avtaler og et ønske om å begrense omfanget. En deltaker ønsket forutsigbarhet og grenser for leggetider. Samtidig kan vi merke oss at detaljer om Sofias uforutsigbare arbeidssituasjon og belastning ble gjort synlig for deltakerne fra nettverket, uten at denne informasjonen ble formidlet direkte fra barnevernstjenesten. Slik jeg tolker det som skjedde, blir intime detaljer om Sofia sin livssituasjon formidlet til deltakerne fra nettverket på en smidig og subtil måte. På en effektiv og kreativ måte ble barnevernstjenestens målsetning om å opplyse nettverket innfridd. Situasjonen fører imidlertid til et stort press på Sofia, som til slutt bryter sammen. Jeg forstår det som skjedde som at tilliten til kontaktpersonen i barnevernet og koordinatoren settes på prøve. Både kontaktpersonen og koordinatoren vet at Sofia er sårbar og at familierådet kan være en belastning for henne. De vet at tilliten hennes er skjør, og at barnevernstjenesten kan bli kritisert, for eksempel av de andre deltakerne (eller av meg som forsker), for å utsette Sofia for et unødvendig stort press. Samtidig bidrar tilgjengeligheten av koordinatoren, og hennes evne til å vise empati, til å «avvæpne» situasjonen, gjenopprette verdighet og dermed aksept for det som skjer.

Del 3

Etter en liten stund ble alle deltakerne hentet inn igjen, og koordinatoren Anne sa at hun syntes det var på tide at de skulle oppsummere og avslutte møtet. Deltakerne som var referent, leste opp planen de hadde kommet frem til. Da referenten hadde lest opp planen, ble kontaktpersonen i barnevernet spurt om hva hun syntes. Hun svarte at: «Jeg synes det hørt ut som en veldig grei plan. Veldig konkret.»

Vi kan her merke oss at koordinatoren aktivt grep inn og tok beslutningen om å avslutte familierådet. Hun tilpasset seg situasjonen og tok hensyn til Sofia, som var tydelig preget av å være med i familierådet. Kontaktpersonen utviste vennlighet og respekt for deltakerne ved å rose planen de hadde kommet frem til. Jeg vil også løfte frem at

familierådet resulterte i at deltakerne svarte på alle problemstillingene, og formulerte en plan.

Informantenes vurdering av familierådet

I intervjuet med Sofia to uker etter familierådet trakk hun frem at både hun og Nora var mer beroliget etter familierådet med tanke på at de visste hva som ville skje dersom hun trengte noen å være hos hvis Sofia ble syk. Hun fortalte at Nora nå var klar over hva hun skulle gjøre dersom barnevernvakta ringte og spurte om hun hadde noen hun kunne være hos. «Hvis vi ikke hadde vært på familie- og nettverksråd, så hadde hun ikke visst det. Nå vet hun det.»

Jeg spurte Sofia om hun opplevde at hun ble lyttet til i prosessen, og om hun fikk sagt det hun mente:

Ja, mm. (...) Fordi jeg har ikke vært borte i dette her før. Det er noe nytt for meg, og jeg føler at det er folk rundt meg som vet hva jeg går gjennom, og vet hva jeg trenger hjelp til. Fordi jeg er ikke så flink til å si ifra.

Som vi så over fortalte Sofia at hun hadde en god relasjon til barnevernstjenesten i nåværende kommune. Det var første gang hun hadde fått tilbud om familie- og nettverksråd, og dette mente hun var positivt, spesielt for de som ikke kjente så mange. I intervjuet spurte jeg hva hun tenkte om at det var en koordinator som var med å arrangere familieråd, i tillegg til barnevernstjenesten. På grunn av de dårlige erfaringene med barnevernet fra tidligere kommuner, mente Sofia at det var positivt at det var en koordinator som ikke jobbet i barnevernet som hjalp til med å arrangere rådet: «For jeg vet ikke. Det er bare noe med barnevernet». Sofia forklarte at det var enklere når det ikke var barnevernet som arrangerte. Senere i intervjuet snakket vi om de ulike rollene koordinatoren og kontaktpersonen hadde. Sofia forklarte meg at kontaktpersonen i barnevernet hadde sagt at det var «Anne (koordinatoren) som hadde med det der å gjøre, hun (kontaktpersonen i barnevernet) var bare der for å høre på, og i tilfelle vi trengte henne».

I intervjuet med kontaktpersonen i barnevernet spurte jeg hvordan hun hadde opplevd familierådet. Hun svarte: «Veldig bra. Det tok mye lengre tid enn jeg hadde venta. De var så nøye! De lagde så veldig nøye plan når de først satte i gang.» Hun fortalte at hun hadde forventet at nettverket kom til å lage en plan, fordi hun visste at de som var til stede var innstilt på å stille opp. Hun hadde vært litt bekymret for hvordan Sofia syntes det var å snakke om sine helseutfordringer. Kontaktpersonen forklarte meg at hun hadde informert Sofia om dette i samarbeidsmøte. Hun hadde sagt at:

(...) vi måtte si noe om barnevernstjenesten, tiltak, og at vi måtte si noe om hvorfor, og måtte si noe om hennes vansker, da. Så hun var jo klar over det, og vi snakket om at dette er en del av familierådet eller nettverksrådet (...). Jeg visste jo at det kom til å bli vanskelig. Men hun leste jo igjennom innlegget i forkant da, og visste hva jeg kom til å si. Og så kunne hun velge resten på en måte, hva annet hun ville si da (i selve familierådet).

I intervjuet med koordinatoren ble også dette et tema. Jeg spurte om koordinatoren opplevde at Sofia og Nora var enig i spørsmålene som ble formulert på samarbeidsmøtet. Koordinatoren svarte:

Ja, det opplevde jeg. Jeg opplevde kanskje at dette med fokuset på mor, for hun liker nok ikke så veldig godt fokus på seg selv. Hun synes det er vanskelig, så å ha det spørsmålet for mamma, det snakket vi litt om frem og tilbake om (...). Men så sa hun ja til det, og jeg håper ikke at vi presset henne på det (...).

Koordinatoren uttrykte forståelse for at Sofia syntes det var vanskelig å ha med problemstillingen som handlet om henne selv. Kontaktpersonen forklarte videre at Sofia «lot seg overtale. Det er kanskje feil, fordi at hun fikk valget».

Som det kommer frem i intervjuet med Sofia var hun og Nora mer beroliget etter familierådet. De visste begge to hva som ville skje dersom det oppstod en akutt situasjon. De trengte ikke bekymre seg for at barnevernet måtte ta seg av Nora fordi de kunne kontakte nettverket, som nå hadde kjennskap til deres situasjon. Slik sett ser vi at familierådet bidro til å bevege samhandlingen i retning av de målene som var satt. I intervjuene kom det også frem at Sofia hadde vært usikker når det gjaldt å opplyse nettverket om sine helseutfordringer. Sofia hadde også vært skeptisk til å ha med problemstillingen som handlet om hvem hun kunne kontakte dersom hun trengte ekstra

støtte. I intervjuene med kontaktpersonen og koordinatoren forklarte de at de hadde brukt tid på å informere, og berolige Sofia om at det var viktige momenter å ha med i familierådet. De hadde vært ærlige med Sofia om hvilken informasjon de ville gi nettverket, og Sofia fikk mulighet til å uttale seg om hun syntes det var greit eller ikke. Samhandlingen kjennetegnes med andre ord av å være åpen. Dette står i motsetning til det som kunne vært en lukket prosess, der barnevernet tok styring og kontroll og holdt skjult hva de ville si i møtet. Slik jeg forstår det bidrar denne åpne og ærlige fremtoningen til å oppnå tillit og trygghet. Selv om Sofia hadde vært usikker på en del ting knyttet til familierådet, kan åpenheten tolkes som konstruktivt for å oppnå tillit, og dermed få Sofia til å akseptere barnevernets premisser.

Jeg vil også trekke frem at Sofias oppfatning av familierådet handlet om at det var et tiltak som ikke hadde så mye med barnevernstjenesten å gjøre. Ifølge henne var det koordinatoren som ordnet med familierådet, og kontaktpersonen skulle bare være der «for å høre på, i tilfelle vi trengte henne.» Slik jeg forstår det har koordinatoren fremstilt familierådet på en måte som har bidratt til å nedtone relasjonen til barnevernstjenesten. Sett i lys av Sofias tidlige negative erfaringer med barnevernet kan denne måten å fremstille familierådet på tolkes som virkningsfullt for å oppnå trygghet og tilslutning til familierådsprosessen. Samtidig tolker jeg dette som en illustrasjon på at barnevernets rolle blir diffus, og dermed vanskelig å gripe.

Fra intervjuene med kontaktpersonen og koordinatoren kan vi merke oss at de beskrev motstanden fra Sofia når det gjaldt problemstillingen som handlet om henne selv. De var også usikre på om de hadde presset henne. Dette beskrev koordinatoren som uønsket, gjennom utsagnet: «Jeg håper ikke vi presset henne på det». Videre ble handlingene legitimert ut ifra Sofias tildelte posisjon som autonom og velgende, med utsagnet «hun fikk valget».

For å oppsummere har vi sett at kontaktpersonen, ved hjelp av familierådsmodellen og koordinatoren, maktet å «opplyse» nettverket om den sårbare situasjonen til Sofia og Nora. På en åpen, kreativ, vennlig og forståelsesfull måte ble det overført informasjon om situasjonen til nettverket. Ved å møtes fysisk, under hyggelige og ufarlige omgivelser, oppnådde barnevernet at deltakerne fra nettverket forpliktet seg til å stille

opp ved behov. Jeg har tolket de konkrete handlingene som produktive. Med det mener jeg at de bidro til å lede samhandlingen i en bestemt retning. Som vi har sett ble familierådet ledet i retning av det som kan sies å være viktige idealer i familierådsmodellen, som ansvarliggjøring av nettverk, samarbeid og inkludering av berørte parter.

Samtidig var resultatet at mye av ansvaret for å ta kontakt med nettverket, ble overlatt til Sofia og Nora. Sofia opplevde at det nå var noen rundt henne som visste hva hun gikk igjennom, men hun satt selv med ansvaret om å ta initiativ og kontakt. I hvor stor grad barnevernet maktet å ansvarliggjøre nettverket, kan derfor diskuteres. Slik jeg tolker det, illustrerer det at maktrelasjonene er ustabile. Deltakerne fra nettverket er ikke i en avmektig posisjon i relasjon til barnevernet. Sofia og Nora kan også gjøre motstand mot avtalene ved å la være å ta kontakt med nettverket.

Hensikten med analysen har ikke vært å vurdere om effekten av handlingene er positive eller negative. Beskrivelsene og tolkningene har vært innrettet mot å undersøke hvordan konkrete handlinger og språklige utsagn bidrar til at samhandlingen beveger seg i en bestemt retning.

5.2 Familieråd B

I det andre familierådet møter vi brødrene Mikkel (13) og Mio (11) som bodde sammen med mamma Heidi. Familiens kontaktperson i barnevernet var Solveig, som fikk hjelp av familierådskoordinatoren Andrea til å arrangere familierådet.

Familiens bakgrunn og begrunnelse for familierådet

Familien hadde ifølge Heidi vært i kontakt med barnevernet gjennom flere år. Hun fortalte at det hadde «vært veldig mye frem og tilbake, veldig mye skiftning av saksbehandlere og sånn, men vi har vel vært ordentlig inne i barnevernstjenesten halvannet år». I tiden før familierådet hadde Mikkel vært en periode i beredskapshjem. Heidi fortalte at hjemmesituasjonen hadde vært vanskelig, blant annet fordi Mikkel ikke ville på skolen. Heidi beskrev perioden som «kjempekaotisk». Hun fortalte at de hadde jobbet lenge med å få på plass et besøkshjem for Mikkel, men at det ikke var så lett. Heidi beskrev løsningen med beredskapshjem som «alternativet til noe som måtte skje der og da». Etter åtte uker i beredskapshjemmet, flyttet Mikkel hjem igjen. Heidi fortalte at hun hadde ønsket at Mikkel hadde kommet ordentlig tilbake på skolen før han kom tilbake, men det hadde han ikke:

For da følte jeg at når han kom tilbake igjen, så var vi der vi var da han dro. Det hadde enda ikke kommet på plass noe besøkshjem. De tingene som jeg håpet at det i de åtte ukene ble jobbet parallelt med ... og da kom jo dette familierådet inn. Og da ble jeg egentlig litt sånn ... ikke negativ til familieråd i seg selv, men at *det* liksom ble, «ja, det må vi gjøre først», før vi kan liksom få noen andre tiltak.

Så sa jeg «jammen, da må vi prøve å få unna det familierådet, da», og det føltes egentlig meningsløst fordi vi var egentlig alle enige om at ... som jeg sa, det er ikke snakk om å bruke besteforeldre som avlastning her, fordi at de skal være besteforeldre og det fungerer bra, og problemet er ikke at de ikke stiller opp eller hjelper til. Behovet var egentlig ikke så veldig stort for det familierådet.

I intervjuet med kontaktpersonen Solveig, spurte jeg om begrunnelsen for hvorfor barnevernet hadde foreslått familieråd i denne saken. Solveig svarte at

Jeg tenker jo at, jeg har nok en lavere terskel for å kople på familieråd enn andre. (...) Og jeg er veldig opptatt av sånn nettverksjobbing. (...) Jeg er også litt sånn opptatt av at ting må ikke alltid løses av det offentlige, det kan løses i nettverk. Kan man gjøre det, så er det best og billigst (...) Jeg tenkte i denne saken at her er det to barn som har et nettverk, og så er det ikke helt strukturert (...) og da tenker jeg også at man legger det litt over på familien da, og nettverket.

Solveig argumenterte videre for at familieråd kunne bidra til å lage en plan som var mer «forutsigbar», og at kontakten mellom barna og slektningene ble mer «vedvarende og forpliktende». Hun uttalte at det dessuten var bedre for barna om de fikk hjelp og støtte av nære slektninger enn at «en random fremmed miljøterapeut kommer inn». Solveig argumenterte for at familieråd også kunne bidra til å knytte familier mer sammen, i tillegg til å hjelpe til med små praktiske ting. Dette var det behov for i mange familier, og i denne saken mente kontaktpersonen at det fantes et nettverk som kunne yte «det lille ekstra», selv om barnas mor kanskje ikke ønsket å belaste slektningene så mye.

Forberedelsene til familierådet

I intervjuet med Solveig spurte jeg om prosessen fra familieråd ble foreslått som tiltak. Jeg spurte om familien aksepterte tilbudet. Solveig svarte: «Ja, det var jo noe sånn usikkerhet rundt det i forhold til mor. Måtte ha noen runder på det, spesielt når vi skulle konkretisere det mer.» Solveig opplevde at barna var ganske positive. Det «måtte liksom selges inn, men jeg måtte ikke jobbe så veldig hardt for å få solgt det inn heller, sånn til å begynne med».

Om forberedelsene til familierådet fortalte mor Heidi at hun hadde hatt problemer med å kommunisere med koordinatoren. Ifølge Heidi handlet det blant annet om at de måtte formulere problemstillinger til familierådet, og at de måtte være «så voldsomt konkrete». En utfordring med konkrete problemstillinger handlet ifølge Heidi om at hun var redd for at familiemedlemmene forpliktet seg til avtaler som de ikke kunne følge opp.

Heidi: Og det også synes jeg er viktig med de problemstillingene, at ikke noen føler ... hvis de er så konkrete da, så blir det veldig sånn «jeg må jo si ja», liksom.

Lene: Ja, ikke sant ... sånn påtvunget?

Heidi: Ja! For jeg vet at jeg ville følt meg ... nå har ikke jeg tantebarn, men hadde jeg hatt det og vært innkalt til et sånt ... så hadde jeg liksom «selvfølgelig vil jeg hjelpe til ... ja, jeg vil». Også kan man jo egentlig ikke det. Man vil, men man kan ikke.

På samarbeidsmøtet med barnevernstjenesten og koordinatoren hadde de ikke blitt helt enige om problemstillingene. Koordinatoren hadde deretter reist på hjemmebesøk til Heidi og barna for å fortsette å diskutere problemstillingene. Heidi opplevde at koordinatoren ikke forstod henne når de snakket om problemstillingene som ble lagt frem som forslag fra kontaktpersonen og koordinatoren. Hun fortalte at hun fikk en følelse av at «vi ikke snakker om meg og min familie. Nå snakker vi om noen helt andre». I etterkant av hjemmebesøket hadde koordinatoren sendt problemstillingene til Solveig i barnevernstjenesten, men da Heidi ble kjent med disse, protesterte hun og mente at hun ikke hadde godkjent disse problemstillingene. Heidi fortalte om denne prosessen at «det ble mye frem og tilbake. (...) Jeg følte at ting fløy over hodet på meg». Kontaktpersonen Solveig fortalte også om denne prosessen:

Ja, for da ble det sånn veldig tett opp til den dagen vi hadde satt dato for familierådet at mor var veldig ambivalent. Ville ikke. I hvert fall under de forutsetningene vi hadde sett for oss (...). Det endte med at vi la bort problemstillingene. Da kunne vi ikke begynne å kjøre på at «jo, vi skal ha den strukturen og modellen som er bestemt». (...) Og så var vi tydelige på at «men da skal vi ha et oppfølgende møte hvor vi er mer konkrete». Og det ble det jo til slutt. Og det trengte den familien, eller mor spesielt, da.

Som det kommer frem ble det bestemt at det skulle gjennomføres et familieråd uten problemstillinger, under den forutsetning at det skulle arrangeres et nytt familieråd senere med konkrete problemstillinger.

På det første familierådet (uten problemstillinger) hadde de ifølge kontaktpersonen brukt en del tid på å gi informasjon om hvordan ting var, hva som hadde blitt gjort og hva de så for seg fremover. De hadde også bedt familien om å komme frem til en dato for neste familieråd. Da jeg spurte mor hva de hadde snakket om på det første familierådet,

fortalte hun at «det var litt sånn ... hvem har lyst til å finne på noe? Hva har ungene lyst til å finne på? Hva kan vi liksom gjøre sammen?». Om utfallet av dette møtet fortalte kontaktpersonen at «det (ble) noen avklaringer og enighet om ting, spesielt om hvordan ferien skulle være, og en plan for tilbakeføring (fra beredskapshjem)».

Det neste familierådet ble gjennomført med problemstillinger.

Problemstillingen som ble laget til familierådet, var:

1. Hvem kan ta med Mikkel på en aktivitet en til to ganger i uka?
2. Mio liker å være sammen med tanten sin. Kan det lages en plan for det?
3. Hvordan ser sommeren ut? Hvem kan bistå med å være sammen med barna og familien?
4. Hvem kan være med å finne på ting sammen med hele familien?

I intervjuet med Solveig spurte jeg om det var de samme problemstillingene som de hadde forberedt til det første møtet, men som senere ble lagt bort. Solveig bekreftet det. Han fortalte at Heidi hadde foreslått, og tilføyd, problemstilling nummer fire.

Det første vi kan merke oss i dette familierådet er at det er to ulike «prosjekter» som møtes. Der Heidi vil ha mer hjelp fra barnevernstjenesten, mente kontaktpersonen i barnevernstjenesten at det var bedre om de forsøkte å involvere slektingene først. Barnevernets «prosjekt» var at familien skal lage forutsigbare avtaler og rammer for samværet mellom Heidi, barna og slektingene. Heidi uttrykker derimot skepsis mot dette prosjektet fra start. Dette kommer blant annet til uttrykk som en uenighet mellom henne og koordinatoren om problemstillingene som ble satt opp til familierådet. Slik jeg forstår Heidis handlinger og utsagn, var de et uttrykk for motstand mot barnevernets prosjekt. Gjennom sine handlinger inntar hun en aktiv posisjon. Denne posisjonen har hun på mange måter blitt tildelt fra barnevernets side. Familieråd er et frivillig tiltak, og hun *kan* trekke seg dersom hun ikke er enig i premissene. Hun blir involvert i forberedelsene, og hennes meninger blir etterspurt. Samtidig ønsker Heidi mer hjelp og støtte fra barnevernet, slik at hennes posisjon ikke representerer en entydig overmaktsposisjon i relasjonen. Vi ser også at Heidis aktive motstand blir møtt med bestemte handlinger fra kontaktpersonen og koordinatoren. De utviser fleksibilitet og

imøtekommer Heidis motstand ved å la familien gjennomføre et familieråd uten problemstillinger. Jeg tolker disse handlingene som effektive med tanke på at de bidrar til at Heidi sier seg enig i premissene og blir med i den videre prosessen. Handlingene produserer en retning, som er at samhandlingen beveger seg videre uten ytterligere motstand fra Heidi. Heidi kan si nei, bli kranglete og nekte å fortsette med prosessen. Kontaktpersonen og koordinatoren vet det, og makter likevel å få Heidi med på prosjektet. De utviser en evne til å være sensitive og lydhøre overfor situasjonen.

Familierådet

Del 1

Det andre familierådet som jeg var med og observerte, ble arrangert på en liten cafe som var reservert for anledningen. Det var et lyst og luftig lokale med hvite vegger og grønne planter på hyller og i vinduskarmer. Deltakerne satte seg ved et langbord som var plassert langs den ene veggen med vinduer. Til stede fra det offentlige var familierådskoordinatoren Andrea, Solveig fra barnevernstjenesten og miljøterapeuten Sissel som også var fra barnevernstjenesten. Fem av barnas slektninger var til stede.

Det var god stemning i rommet med småprat mellom familien og de offentlig ansatte. Det ble servert bagetter og drikke. Koordinatoren Andrea startet med å fortelle litt om situasjonen siden sist de hadde møttes. Hun la vekt på at hun opplevde at mye gikk i «riktig retning». Hun skrøt av Mikkel, Mio og Heidi som jobbet hardt for at ting skulle bli bedre. Hun sa at det var opp til familien og velge hva som skulle prioriteres når de svarte på problemstillingene som var satt opp til familierådet. Hun sa at det viktigste var å lage en plan som skapte «forutsigbarhet» for barna og for mor. Dette var for at det skulle være lettere å «planlegge og vite hva som skjer». Om slektningene sa hun: «Jeg vet at dere i familien er viktige for Mikkel og Mio, og at dere er en ressurs som vil være bra å spille på lag med».

Ordet ble deretter gitt til miljøterapeuten som fortalte om sin kontakt med familien den siste tiden. Hun involverte Heidi og barna i en dialog om hvordan de jobbet sammen, og spurte hvordan de syntes det fungerte. Hun fortalte om andre tiltak og aktiviteter hun

har jobbet med for familien. Hun la til at hun syntes Heidi «gjør en kjempejobb. Du er så flink, dere er så fine alle sammen». Det var småprat og latter i rommet.

Etter hvert gikk koordinatoren gjennom problemstillingene som var satt opp til familierådet. Det ble dialog rundt noen av problemstillingene. Når det gjaldt problemstillingen som handlet om hvorvidt det var mulig å lage en plan for at Mio og tanten kunne finne på noe, brøt Heidi inn og sa at tanten jo ikke var til stede på familierådet. Heidi foreslo at problemstillingen skulle strykes. Tantens samboer var derimot til stede på familierådet, og sa at de to hadde snakket sammen om denne problemstillingen på forhånd. Han uttalte at det var mulig at de likevel kunne komme frem til en plan på dette i løpet av familierådet. Koordinatoren spurte etter hvert om noen hadde noen flere kommentarer. Kontaktpersonen Solveig uttalte at «nei, bare at det er greit å ha en plan. Så får man ikke planlagt alt. Det er ikke sånn at det som planlegges nå er spikra i stein, men altså at man har noe å gå ut ifra.»

Om vi stopper opp her kan vi notere at det var en positiv stemning som preget samhandlingen, med rom for humor og latter. Familien fikk skryt og oppmuntring fra de ansatte i barnevernstjenesten. De utviste vennlighet og positivitet overfor familien. De hadde valgt bort muligheten til å lese opp et innlegg om familiens situasjon, men åpnet for dialog om situasjonen, og inviterte Heidi og barna til å komme med synspunkter. Samtidig så vi at Heidi gav uttrykk for sin skepsis mot noen av problemstillingene. Dette forstår jeg som Heidis evne til å vise motstand. Kontaktpersonen Solveig understreket imidlertid at det var rom for fleksibilitet; «det er opp til dere», det er ikke «spikra i stein». Slik jeg tolker det, maktet Solveig å møte Heidis motstand ved å fremheve at planene var åpne for endring og justering underveis, og på den måten ufarliggjøre den videre prosessen.

Del 2

Familien startet med å diskutere problemstillingen som handlet om Mio og tanten. Tantens samboer, onkel Eivind, hadde forberedt seg, og hadde oversikt over hvilke uker

som passet bedre enn andre. Den videre diskusjonen dreide seg om det skulle lages faste avtaler, eller om det skulle lages avtaler når det passet og når Mio hadde lyst.

Heidi: Ja. Hva tenker du Mio om å være sammen med Guro (tante)?

Mio: Det er gøy, det.

Heidi: Ja, jeg vet at du synes det er gøy. Det er derfor vi ... men om det skal liksom være en dag i uka eller?

Mio: Det er samme for meg.

Heidi: Eller om dere liksom skal heller ha en helg i måneden eller ... det spørs jo hva du har lyst til å gjøre. Men det går jo eventuelt an å planlegge fra måned til måned da for eksempel, at man setter opp en plan hver måned når man vet litt hva som ...

Onkel Eivind: Men er det ikke greit å gjøre noe fast? Eller blir ikke det veldig ...?

Heidi: Ja, hvis man klarer ... hvis Mio klarer å forholde seg til det da, for det er litt det som er greia, at hvis han skal til en kompis eller noe, så blir det bare en negativ greie rundt det. Så det kan jo du tenke litt på, Mio.

Heidi: Men jeg ser for meg at hvis det skal gjennomføres og være en hyggelig greie så bør det planlegges, være litt fleksibelt ... at det planlegges fra ... At det heller lages en månedsplan, for eksempel.

Mormor: Det går jo an å avtale fra gang til gang for eksempel, at man alltid tenker at man avtaler en ny tid, og at man flytter på det hvis det er behov for det, så det ikke blir at det flyter ut i ingenting.

Heidi: Nei, for det gjør jo.. hvis man sier hver tirsdag så kommer det til å skli ut, fordi hverdagen er såpass ... at det er vanskelig å få inn noe fast.

(...)

Onkel Eivind: Men hvis vi hadde prøvd oss på en dato, nå da ... første gang liksom. Jeg tror det er viktig at vi kommer i gang med noe, eller så blir det liksom veldig med praten.

Familien ble enig om dato for første treff mellom Mio og tanten. Den andre problemstillingen familierådet diskuterte handlet om hvem som kunne ta med Mikkel på aktiviteter. Mormor, som hadde rollen som ordstyrer, introduserte spørsmålet, men ble avbrutt av Heidi som sa «men det er det jo egentlig Sissel (miljøterapeut) som skal gjøre, så det har jeg lyst til å ...». Heidi ble avbrutt av bestefar som snakket med barna om mulighet for å hjelpe han med småjobber. Heidi konstaterte igjen at det var miljøterapeuten som skulle ta med Mikkel på aktiviteter og et avlastningstilbud.

Videre sa Heidi imidlertid at hun og Mikkel hadde snakket sammen om å reparere en gammel scooter sammen med bestefar. Bestefar var positiv og begynte å snakke med Mikkel om prosjektet. Mikkel var aktiv, og fortalte om ønsker for dette prosjektet. Bestefar foreslo en fast dag i uka, men igjen la Heidi vekt på at det måtte være fleksibelt, «eller så går det ikke».

Det ble også foreslått at Mikkel og onkelen som ikke bodde så langt unna kunne ta noen sykkelturner sammen, bort til skateparken som lå i nærheten.

De to neste problemstillingene som ble diskutert i familierådet handlet om ferieplaner og hvem som kunne finne på ting sammen med familien. Jeg går ikke nærmere inn på disse diskusjonene, men vil trekke frem at det ikke ble uttrykt noe motstand fra Heidi da disse temaene ble diskutert. Barna var aktive i denne delen av familierådet og uttrykte ønsker om feriemål, transportmidler og overnattinger. Det ble gjort noen konkrete avtaler om ferien. Barna var aktive i disse planene, og mye av planleggingen handlet om å legge til rette for barnas ønsker.

I familierådets andre del så vi at koordinatoren og de ansatte i barnevernstjenesten, i henhold til modellens prosedyrer, forlot rommet. Slik jeg tolker den videre samhandlingen er det tydelig at barnevernets prosjekt fremdeles var til stede i rommet.

Det kan virke som de tydelige prosedyrene, med oppsatte problemstillinger som var sendt ut på forhånd, og ordstyrer, bidro til at samtalen mellom slektningene holdt seg til det som var satt opp som målet med familierådet. Heidis gjentakende motstand mot dette prosjektet kom også frem. Hun uttrykte stadig skepsis mot at avtalene ble for konkrete. Slik jeg forstår det var Heidis «prosjekt» å holde planene åpne og fleksible. Dette kan sees i lys av hennes bekymring om at slektningene tok på seg mer enn de klarte å holde, og hennes ønske om at «besteforeldre skal være besteforeldre». Det som kommer frem, er imidlertid at det var slektningene som brakte prosjektet videre. De argumenterte for «å gjøre noe fast», at det ikke skulle «bli med praten» og at det ikke «flyter ut i ingenting». Slektingene henvendte seg ofte til barna, og var opptatt av å innfri barnas ønsker og behov. Min forståelse av det som skjedde, er at slektningene hadde tatt til seg barnevernets forventning om å stille opp mer, og lage faste avtaler. De tok initiativ, var aktive og motsa Heidis innvendinger om å lage konkrete avtaler. Det ser også ut som at barnas tilstedeværelse bidro til dette resultatet. Med det mener jeg at barnas tilstedeværelse kan ha skapt visse rammer for hva som følte greit å si, og ikke si. Når barna, med sine forventninger, hørte på samtalen mellom de voksne kan det ha bidratt til at de voksne rettet seg mot barnas forventninger. Dersom vi forstår dette i lys av barnevernets målsetninger om å mobilisere et nettverk av ressurspersoner rundt barna, bidro barnas tilstedeværelse til at samhandlingen fikk den ønskede retningen.

Del 3

I den siste delen av familierådet kom koordinatoren, kontaktpersonen og miljøterapeuten inn igjen i rommet. Tante Inger, som hadde hatt rollen som sekretær, hadde notert på pc mens familien hadde diskutert. Hun hadde skrevet et detaljert referat, som hun leste opp for de andre. Hun begynte med den første problemstillingen:

Tante Inger: Den første; hvem kan hjelpe Mikkel med aktiviteter en til to ganger i uka, da skal bestefar og Mikkel ha et mekke-prosjekt hjemme, så det begynner på lørdag kl. 10.

Koordinator: Så gøy.

Tante Inger: Og så skal Mikkel være med onkel på sykkelstur til skate-parken, og prøve å få til det også en gang i uka.

(småprat, latter)

Tante Inger: Og så var det plan for Mio og tante Guro. At man prøver å få til noe en gang i uka der også, men avtaler litt fra gang til gang og ikke nødvendigvis har det superfast, men onsdager er generelt en fin dag. Og så har vi sagt onsdag 5. juni som første gang, og så avtaler de bare fortløpende for hver gang.

(latter)

Tante Inger: Så har vi planlagt at vi skal på tur til Sørlandet (...). Også har jeg skrevet telttur med Anne og Marius (tante og onkel). Og da hadde Mikkel lyst til å dra der vi var sist. Og hvis det blir suksess og hvis vi har lyst til å gjøre det igjen, så kan vi jo dra på flere teltturer.

(...)

Tante Inger: Og så har vi planlagt dato for neste familieråd.

Koordinator: Ja, så flinke dere har vært, da.

Tante Inger: Jaa.

Mikkel: Får jeg sekser nå?

Koordinator: Ja, det får du av meg (ler).

(...)

Koordinator: Men Solveig, (kontaktperson) skulle du si noe?

Kontaktperson: Jeg ville bare si at jeg synes det er kjempefint. Mye dere har landa, og spikra, og det virker veldig fint. Litt aktivitet hører jeg. Jeg synes det er kult å høre at dere får til dette mekke-prosjektet, Mikkel.

Mikkel: Hm?

Kontaktperson: Jeg tenker det er veldig kult at dere får til et mekke-prosjekt. (...) Og raust av dere andre og å komme opp med det. Kjempebra.

Koordinator: Det var veldig fint med sykkelturer, da.

Kontaktperson: Ja, det var bra.

Heidi: Nå fikk du sekser og, Marius (onkel).

(latter)

Kontaktperson: Hva synes du da, Mikkel?

Mikkel: Hva da? Om alt det her?

Kontaktperson: Ja.

Mikkel: Kult.

Kontaktperson: Ja, kult. Så bra.

Koordinator: Og du tenker det er konkret nok?

(litt stille)

Koordinator: Solveig? Du er sjefen her.

Kontaktperson: Jeg tenker det. Så lenge de synes det er konkret, så er det konkret nok for meg.

Koordinator: Eller Sissel (miljøterapeut) for den saks skyld, hvordan er det ... ut ifra hvordan dere kjenner situasjonen og familien..

Miljøterapeut: Er det konkret nok for dem, er det konkret nok for oss.

Koordinator: Ja, ja. Det er dere som skal forholde dere til ...

Kontaktperson: Hører det er avtalt en del avtaler og lørdag klokka ti og da og da, og ting virker godt i gang, og så lenge det funker for dere så er det bra.

I utdraget over kom de ansatte i barnevernstjenesten og koordinatoren inn igjen, og planen ble lest opp. Vi blir vitne til en detaljert plan som dreier seg om ukentlige treff og ferieplaner mellom barna og deres nærmeste slektninger. Familien fikk skryt for planen. Videre er det verdt å merke seg Mikkels utsagn «får jeg sekser nå?». Dette utsagnet tolker jeg som en forespørsel om «godkjenning» fra de ansatte i barnevernet, eller som et spørsmål om de hadde løst oppgaven slik koordinatoren og de ansatte i barnevernet forventet at de skulle. Implisitt i dette utsagnet ligger det slik jeg ser det en påpeking av at familiens plan er et svar på barnevernets forventning til familien. Slik jeg forstår det illustrerer denne delen av samhandlingen makt som et høyst ustabil spill. Mikkels utsagn brøt på mange måter med idealene i familierådsmodellen, om at det er familien som bestemmer. Så selv om kontaktpersonen og koordinatoren har lyktes med å få familien til å lage detaljerte planer for hverdagslivet til barna, tyder utsagnet på at de ikke har lyktes helt med å skape en opplevelse av at det er plan som springer ut ifra familien. Slik jeg tolker det utfordrer det de faglige idealene og verdiene i modellen om

at planene skal springe ut ifra familiens autonomi. Samtidig ser vi videre at koordinatoren svarte med bekreftelse og latter. Kontaktpersonen uttalte «er det bra nok for dere, er det bra nok for oss». Dette forstår jeg som en effektiv måte å tilskrive eierskapet til planen tilbake til familien. Ved å omtale familien som de som leder og bestemmer, skyves barnevernets relasjon til planen i bakgrunnen.

Informantenes vurdering av familierådet

I intervjuet med Heidi uttrykte hun at hun syntes det var positivt at familierådet bidro til «å ansvarliggjøre de som var med på møtet». Som vi har sett var Heidi likevel uenig i behovet for å gjennomføre familieråd. I intervjuet fortalte hun at hun savnet «eierskap til problemstillingene». Jeg spurte om hun opplevde at det var «deres møte». Heidi svarte:

Jeg følte jo det, fordi at man kommer jo frem til det man vil komme frem til. Men jeg tenker jo at det hadde vært mye vanskeligere hadde jeg ikke hatt god kontakt med alle som var på det møtet. (...) Så, så lenge det var på en måte, det var min gjeng som var der.

Avslutningsvis i intervjuet snakket vi om prinsippet om frivillighet i familieråd. Til det sa Heidi:

Det var ikke frivillig fra min side, det var jo fordi jeg måtte. Og jeg spurte jo flere ganger, fordi jeg skjønnte virkelig ikke poenget med det. At det var ikke der problemet lå, liksom. Familien stiller opp masse og bidrar med masse, og det har fungert kjempebra. Jeg er nesten redd for at jeg skal ødelegge noe, faktisk.

Heidi utdypet dette og siktet til at hun var redd slektningene lovet ting overfor barna, som de ikke kunne følge opp. Når det gjaldt de andre avtalene fortalte Heidi at de hadde blitt fulgt opp i varierende grad: «Jeg følte jo at vi fikk planlagt sommeren greit, og sånt, men på en annen side så er man jo ikke lengre enn det møtet». Hun fortalte at de hadde bestilt to overnattinger, men at de ikke hadde kommet noe lengre enn det. De hadde ikke hørt noe fra onkelen som skulle ta med Mikkel på sykkeltur. «Bestefar har jo fulgt opp,

han er jo den som følger opp mest, men det gjorde han før også. Mormor og bestefar.» Heidi uttrykte at hun ikke var overrasket over at flere av slektningene ikke hadde fulgt opp avtalene sine. Noen av de bodde et lite stykke unna, og de hadde alle fulle jobber.

Heidi fortalte at hun tidligere hadde foreslått for miljøterapeuten fra barnevernet «at kanskje vi må kjøpe den tanta (som skulle finne på ting med Mio). Kanskje man skal høre om det finnes noen midler for at hun kan være støttekontakt eller avlastning, nettopp fordi det kanskje kreves at det faktisk er en jobb». Heidi hadde fått beskjed om at de måtte forsøke familieråd først.

I intervjuet med kontaktpersonen Solveig spurte jeg om hva hun syntes om familierådet. Hun svarte at «det ble jo på en måte litt sånn som jeg hadde sett for meg. Så må vi se litt sånn over tid om den planen faktisk blir fulgt opp, men sånn i utgangspunktet (...) husker jeg satt og tenkte «wow, dette blir bra»».

Heidis vurdering av familierådet var tvetydig. På en side kommer det frem at hun opplevde det som sitt møte fordi det var «hennes gjeng», og de «kom jo frem til det de ville komme frem til». Det er en beskrivelse som ikke handler om at hun har blitt overkjørt eller utøvet kontroll over. Slik jeg tolker det fungerer familierådsmodellens prosedyrer, med stor grad av valgfrihet når det gjelder hvem som skal komme og hvilke løsninger man kommer frem til, effektivt når det gjelder å skape en opplevelse av å bli hørt. Samtidig kan man spørre om det nettopp er i dette «rommet» av fleksibilitet og valgfrihet at makt blir ullen, vanskelig å gripe og dermed akseptert.

I intervjuet med Heidi kom det frem at det ikke var frivillig fra hennes side. Heidi fikk ikke gjennomslag for sitt «prosjekt» om mer støtte fra barnevernstjenesten før de hadde gjennomført familieråd. Samtidig fremstår ikke relasjonen som en stabil relasjon, der Heidi er i en totalt avmektig posisjon i forhold til barnevernstjenesten. På en side er kontaktpersonen i en overmaktsposisjon fordi hun bestemmer om familien skal få de tiltakene som Heidi ønsker seg. Kontaktpersonen er imidlertid også i en posisjon der hun skal innfri faglige idealer om å ivareta Heidis autonomi. Kontaktpersonen vet at Heidis reelle frivillighet er begrenset, men arbeider etter institusjonelle krav om å legge til rette for Heidis aktive deltakelse og medbestemmelse.

Heidis evne til å gi uttrykk for sine meninger om familierådet, bidrar ytterligere til å utfordre det faglige idealet om medvirkning og frivillighet.

Maktrelasjonen må derfor forstås som ustabil. I forlengelse av det tolker jeg de ansattes evne til å vise fleksibilitet, til å skryte og rose familien, som effektive handlinger fordi de bidrar til at familierådet beveger seg mot de målene som er satt.

Barnevernets prosjekt fant en slags retning i familierådet. Familien lagde en konkret og detaljert plan. I intervjuet med Heidi kom det imidlertid frem at den bare delvis hadde blitt fulgt opp. Selv om jeg tolker de ansatte i barnevernet og koordinatorens handlinger som uttrykk for produktiv makt, betyr det ikke at «maktspillet» er avgjort i det deltakerne skriver under planen. De kan alltså velge ikke å følge den.

5.3 Familieråd C

I det tredje familierådet treffer vi foreldrepåret Daniel og Maja. De er foreldre til treåringen Benjamin. På grunn av barnets alder var han ikke til stede i familierådet, eller i møtene i forkant. Fra barnevernstjenesten møter vi kontaktpersonen Cathrine og familiekonsulenten Marie. Vi møter også familierådskoordinatoren Silje.

Familiens bakgrunn og begrunnelse for familierådet

Benjamin bodde fast hos Maja, men hadde samvær med Daniel annenhver helg. Bakgrunnen for familierådet var at Maja var bekymret for Daniels forbruk av alkohol. Hun mente det ikke var forsvarlig at Benjamin bodde hos Daniel i samværshelgene.

Da Benjamin ble født bodde foreldrene i nærheten av hverandre. Da han var to år, bestemte Maja seg for å flytte til en annen by et stykke unna. Maja fortalte at barnevernstjenesten i den nye kommunen hadde tatt kontakt noen måneder etter at hun kom flyttende. Bakgrunnen for bekymringen var blant annet hyppig bytte av barnehage. Maja fortalte om den første tiden:

Den første tiden var helt grusom, for da så jeg for meg at hele verden skulle rakne. Jeg har bare hørt skrekkehistorier om barnevernet (...) Jeg følte at hele livet mitt var kaos og at hele livet til Daniel var kaos. Jeg følte egentlig bare at «ja, nå tar de Benjamin». Så, jeg tenkte det verste hele tiden. Turte ikke å si noe de første gangene, fordi jeg var redd for at alt jeg sa kunne de bruke imot meg, og at de bare bygde opp sak, og det var helt katastrofe.

Videre fortalte Maja at de ansatte i barnevernstjenesten hadde forsikret henne om at de ikke kom til å ta fra henne omsorgen for barnet. De mente at hun hadde gjort en bra vurdering når hun hadde valgt å flytte fra hjembyen. Etter «utallige møter» hadde Maja, ifølge henne selv, klart å roe seg ned og «puste litt ut og heller begynne å fortelle litt hva jeg trengte hjelp til, og hva som var utfordringer». Maja hadde fått tilbud om samtaler, veiledning med familiekonsulent og oppfølging av barnets utvikling på helsestasjonen.

På tidspunktet familierådet ble gjennomført var barnevernstjenestens vurdering at de ikke hadde noen «barnevernfaglige bekymringer» knyttet til Benjamins omsorgssituasjon hos Maja. I intervjuet med saksbehandleren og familiekonsulenten uttrykte de følgende om Maja:

Vi hadde oppfølging tidlig der det var høy bekymring, og så underveis så har mor gjort masse gode grep for seg selv og ting har stabilisert seg, og hun har gått gjennom ganske mye, tett veiledning med Marie (familiekonsulent), og nå gjør hun veldig mye gode vurderinger, og da er jo bekymringsnivået blitt dempet underveis hele tiden, da. (...) Eneste bekymringen er jo far som drikker, og der tenker vi også at hun tar veldig mange gode vurderinger. Hun har brukt oss og rådført seg med oss hele veien. Det har vært en snuoperasjon hos mor, til de grader, virkelig. Det har vært morsomt å følge saken, fra høy bekymring til lav.

Selv om barnevernstjenesten hadde vurdert Benjamins omsorgssituasjon som god hos Maja, var de altså involvert i saken fordi Maja hadde uttrykt bekymring for Benjamin under samværshelgene hos Daniel. Samvær reguleres ikke av barnevernloven, men av barneloven. Slik sett bestemmer ikke barnevernstjenesten noe når det gjelder spørsmål om samvær. I saker som dette kan likevel barnevernstjenesten komme med anbefalinger om samvær. Maja og Daniel delte foreldreansvaret for Benjamin. Hver part har derfor rett til å holde tilbake samvær dersom de mener den andre parten ikke kan ivareta barnets sikkerhet og helse. I intervjuet med kontaktpersonen og familiekonsulenten i barnevernet kom det frem at de hadde «vært opptatt av å ansvarliggjøre Maja i det her; «Du som mamma har ansvar for at ditt barn er trygt under samvær. Så hvis du er i tvil om det, har du for eksempel din fulle rett til å holde tilbake samvær»». De fortalte at barnevernstjenestens rolle i spørsmål om samvær i dette tilfellet hadde vært å gripe inn dersom de eventuelt var bekymret for mors vurderingsevne. I tiden før familierådet hadde Maja rådført seg med de ansatte i barnevernstjenesten om samværssituasjonen. De ansatte i barnevernet fortalte at de da hadde drøftet situasjonen med sin leder. De hadde konkludert med at barnevernstjenesten ikke kunne anbefale overnattingsamvær, og hadde derfor foreslått familieråd som et tiltak.

Bakgrunnen for familierådet var derfor Majas bekymring for Daniels alkoholforbruk, og barnevernstjenestens anbefaling om at Benjamin ikke skulle overnatte hos faren sin under samværshelgene. Familierådet ble arrangert for å finne ut om det var noen i familien til Maja og Daniel som kunne ha Benjamin på overnatting de helgene han skulle besøke Daniel i hans hjemby. I intervjuet med kontaktpersonen og familiekonsulenten i barnevernstjenesten fortalte de at tanken bak det å ha et familieråd i denne saken var å komme med et alternativ til det å råde mor til å holde tilbake samvær:

Og da sitter vi liksom igjen med alternativet om å råde mor til å holde tilbake samvær, ikke sant, og det er jo en ganske drastisk ting å gjøre, da. Og så er det som vi sa i innlegget vårt og, at vi har jo sett at far får til veldig mye fint med Benjamin. Og at han er veldig opptatt av han, og han har vist at han er opptatt av han. Sånn at det gir jo da en unik mulighet til at vi skal klare å opprettholde en mye større kontakt, da.

Som det kommer frem var bakgrunnen for familierådet dels knyttet til et mål om å legge til rette for at Benjamin kunne opprettholde kontakt med faren sin. I intervjuet med kontaktpersonen trakk hun frem farens gode sider:

Far har så mye bra. Han har kjempegodt samspill (...) det er sjeldent du ser så godt samspill i observasjoner her. Og da er det jo så viktig. Og det sier jo mor og, at det er jo så viktig at de får treffe hverandre.

I tillegg til målet om å opprettholde relasjonen mellom barnet og faren, kom det også frem at det var et mål at Maja fikk «reell avlastning» annenhver helg. Frem til familierådet hadde de løst samværshelgene ved at Daniel besøkte Benjamin i Majas hjemby. Kontaktpersonen sa at «vi så at det var en belastning på mor. En mor som i utgangspunktet vi tenker at ikke trenger flere belastninger (...)».

I intervjuet ble det snakk om besøkshjem som et mulig alternativ for å avlaste Maja, dersom det ikke fungerte med familieråd. Det ville imidlertid ikke inkludere Benjamins far.

Forberedelsene til familierådet

I intervjuet med Maja kom det frem at hun og Daniel hadde hatt et møte med barnevernet tidligere, der de ansatte i barnevernet hadde foreslått familieråd. Maja uttalte at hun syntes hun hadde fått lite informasjon om familieråd i dette møtet, og at hun og Daniel satt igjen med en del spørsmål. De hadde forstått at de skulle ha et møte med venner og familie, men hadde ikke fått så mye mer informasjon. Senere ble det arrangert et samarbeidsmøte. I denne saken var jeg med og observerte samarbeidsmøtet som ble arrangert på kontoret til barnevernstjenesten i forkant av familierådet. De som var til stede på samarbeidsmøtet var kontaktpersonen og familiekonsulenten fra barnevernet, en familierådskoordinator, Maja og Daniel.

Jeg møtte Maja og Daniel i gangen utenfor møtelokalet. De virket spente og usikre før møtet. Da vi startet møtet fikk jeg også inntrykk av at de ansatte i barnevernet var noe usikre.

Første del av samarbeidsmøtet gikk ut på at koordinatoren informerte om sin rolle og om gangen i familierådsprosessen.

Ja, jeg heter da Silje, og er familierådskoordinator. Jeg er underlagt Bufetat. Familieråd, det er jo noe som barnevernstjenesten gir tilbud om, og det er helt frivillig for dere å være med på (...). Jeg kjenner ikke til saken, og jeg har ingen beslutningsmyndighet. Det er viktig for meg å nevne.

Silje tok seg god tid, var tydelig når hun gav informasjon, og viste at hun hadde mye erfaring med familieråd. Hun henvendte seg ofte til foreldrene og spurte om de forstod informasjonen. Stine informerte videre om at barnet hadde rett til å ha en støtteperson, at foreldrene kunne invitere hvem de ville til møtet, og at de kunne invitere eventuelle fagpersoner. Hun informerte om at alle måtte skrive under på en taushetserklæring, og at det skulle velges en ordstyrer og en sekretær. Om selve familierådet fortalte hun:

Og så er det også slik at, når dere starer med diskusjonen dere imellom, så går både jeg, og barnevernstjenesten, og eventuelle fagpersoner ut (...). For poenget er at ingen av oss skal være til stede, når dere sitter og snakker sammen. Og hvorfor det? Jo, for det er nå engang slik at det kan være lett for dere å lure på, «kan jeg si det?», «kan jeg skrive ned det?». Da er det lettvis å spørre

barnevernstjenesten, da er det lettvint å spørre meg, og det er ikke lett for oss å svare på det. Da blander vi oss inn, i noe som er for familien, og da er det ikke et familieråd.

Koordinatoren ba foreldrene skrive ned navn og telefonnummer til de som skulle inviteres til møtet. Foreldrene skulle få nummeret til koordinatoren og fikk beskjed om at de kunne ringe når som helst.

Maja tok ordet og foreslo sin søster, Camilla, til rollen som Benjamins støtteperson. «For hun er jo med Benjamin veldig ofte, og hun er jo veldig opptatt av at Benjamin skal ha det bra og sånn.» Daniel sa seg enig i at Majas søster passet til rollen. Videre i møtet ble det snakk om å fylle ut samarbeidsavtalen, som er en avtale mellom barnevernstjenesten, foreldrene og koordinatoren. Samarbeidsavtalen skal inneholde en begrunnelse for hvorfor det skal arrangeres familieråd, og problemstillingene. Problemstillingen til familierådet hadde de allerede bestemt før samarbeidsmøtet. Den var: «Hvem kan Benjamin overnatte hos når han skal ha samvær med pappa?». På møtet uttrykte mor bekymring for hva som ville skje dersom det dukket opp noe uforutsett som gjorde at den personen som skulle ha Benjamin på overnatting ikke kunne likevel. Familiekonsulenten og kontaktpersonen foreslo da å legge til en problemstilling som handlet om hvem som kunne være i bakhånd dersom det oppstod en slik situasjon.

Før de kunne signere avtalen måtte de formulere en begrunnelse for hvorfor det skulle gjennomføres familieråd. De ansatte i barnevernstjenesten hadde ikke formulert dette på forhånd. De spurte Daniel og Maja hvordan de mente de skulle formulere dette.

Det er jo fint om dere klarer å sette ord på det selv, for jo mer dere klarer å komme frem til en enighet om problemstillingen, jo lettere vil det være å diskutere i familierådet senere, enn at vi sitter og formulerer det.

Det kom frem at Daniel og de ansatte i barnevernstjenesten hadde ulik oppfatning om alkoholforbruket til Daniel. Selv mente Daniel at Benjamin var helt trygg hos han. Problemet var, ifølge Daniel, at Maja ikke kunne stole på han. Kontaktpersonen sa at siden de ikke var enige om vurderingen av Daniels alkoholforbruk, ville de legge de

konkrete handlingene til grunn for begrunnelsen. Kontaktpersonen viste deretter til konkrete tilfeller som underbygget Majas påstand om at Daniel hadde falt tilbake til gamle mønstre når det gjaldt alkoholforbruk.

Daniel uttalte at han ikke ville legge skjul på disse handlingene, men at det var «litt forskjell på vurderingen her». Kontaktpersonen uttalte at «det kan hende det er helt riktig det du sier, men den sjansen kan ikke vi ta. (...) Det er derfor vi sitter her nå». Videre refererte hun til en telefonsamtale de hadde hatt tidligere: «Du sa det litt sånn flåsete når du sa «hvordan kan jeg bevise det for dere da?». Så sa jeg «slutt og drikk!» (ler litt), ikke sant? Så det er litt sånn ...».

Kontaktpersonen sa at hun ville ringe til Daniel og Maja, og lese opp innlegget de skulle skrive til familierådet, slik at de var kjent med innholdet i det før det ble lest opp i familierådet. Resten av forberedelsestiden gikk ut på at koordinatoren reiste på hjemmebesøk til de fleste slektningene som skulle være med på møtet. To av slektningene fikk informasjon om familierådet via telefon. I intervjuet med koordinatoren uttalte hun at det å reise hjem til folk var en av de viktigste sidene ved jobben. Da hadde hun ro og tid til å gi informasjon om situasjonen og familierådsmodellen.

I samhandlingen mellom de ansatte i barnevernstjenesten, Maja og Daniel kommer det frem at det var ulike vurderinger av situasjonen. De ansatte i barnevernstjenesten stilte seg bak Maja sin vurdering, og var uenig i Daniel sin. Overfor Daniel utviste imidlertid de ansatte i barnevernstjenesten en respektfull holdning. De var vennlige, saklige, ydmyke og brukte humor i samhandlingen med Daniel. De åpnet også for at Daniel kunne definere sin forståelse av situasjonen. Slik jeg forstår det bidro den vennlige og finstemte væremåten til at samhandlingen, og samarbeidet, beveget seg videre. På den måten ble Majas og barnevernstjenestens vurdering av situasjonen stående, samtidig som Daniel hadde fått anledning til å uttale seg. Vi fikk også innblikk i koordinatorens måte å jobbe på. Det kan se ut som at koordinatorens erfaring og kunnskap om modellen, samt måten hun omtalte prosessen på, bidro til å skape trygghet både for foreldrene og de ansatte i barnevernet. Koordinatoren tok stødig styringen i møtet og la frem saklig og relevant informasjon om familierådsprosessen. Hun satte Maja og Daniel i førersetet for

hvem de ville invitere, og andre praktiske forhold rundt familierådet. Uttalelsen om at «Jeg kjenner ikke til saken og jeg har ingen beslutningsmyndighet», bidrar til å «ufarliggjøre» relasjonen mellom henne og foreldrene. På den måten overkommes en mulig usikkerhet hos foreldrene om at koordinatoren representerte den samme posisjonen som barnevernet. Koordinatorens omtale av den private delen av familierådet, der hun forklarte at de ansatte i barnevernet og hun selv ikke skulle være til stede fordi: «Da blander vi oss inn, i noe som er for familien, og da er det ikke et familieråd», tolker jeg som en måte å definere ut barnevernets rolle fra familierådet. Det at barnevernet blander seg i familiens private relasjoner blir indirekte omtalt som upassende. Det å tydeliggjøre dette gjennom tale tolker jeg som effektivt fordi det bidrar til at den videre prosessen blir akseptert, og at samarbeidet fortsetter. Videre forstår jeg koordinatorens arbeid som konstruktivt når det gjelder å få med slektningene på prosjektet. Hun reiser langt, og tar seg god tid i disse menneskemøtene som foregår i forberedelsene.

Familierådet

Del 1

Familierådet ble arrangert i Daniels hjemkommune. Deltakerne hadde fått låne et møtelokale i et lokalt samfunnshus. Slektingen som hadde tilgang på nøkkel, låste opp for oss og viste vei til møterommet som lå innerst i lokalet. Fra familien var det fem slektninger til stede.

De fleste deltakerne virket spente og noe utilpass med å være samlet i et møterom på denne måten. Camilla, Majas søster, fremstod som en støtte for Maja.

I den første delen av familierådet leste kontaktpersonen opp innlegget de hadde skrevet på forhånd. Om innlegget fortalte hun:

Vi har jo da skrevet et innlegg, som du sier, det gjør barnevernstjenesten alltid. Og det har vi gått gjennom med både Maja og Daniel på forhånd, sånn at de vet hva som står her, og har samtykket i at vi sier det som står her. Derfor tenker jeg at det er viktig at vi leser det opp ordrett sånn at det på en måte er det dere samtykka til, da.

Kontaktpersonen leste opp innlegget, og kort tid etter gikk de ansatte fra barnevernstjenesten og koordinatoren ut av rommet.

Slik familierådsmodellen legger opp til ble rådet arrangert i et lokale som ikke var tilknyttet barnevernstjenesten. Selv om deltakerne var usikre og utilpass i situasjonen, var det deres «arena» de ansatte i barnevernet gjestet. Det at prosedyrene i familierådsmodellen anbefaler at familierådet arrangeres utenom barnevernets lokaler, tolker jeg som en måte å ufarliggjøre situasjonen for deltakerne på. Videre ser vi at kontaktpersonen forsikret deltakerne om at både Maja og Daniel hadde samtykket til å lese opp innlegget som var forberedt. Slik jeg forstår det bidrar denne måten å omtale handlingene på, til å skape en oppfatning om at den informasjonen som ble lagt frem, representerte en forståelse det var enighet om mellom partene. Informasjonen fremstod på denne måten hverken ladet eller konfliktfull, men nøytral.

Del 2

Etter at de ansatte i barnevernstjenesten og koordinatoren hadde forlatt rommet ble det servert pizza og mineralvann. Deltagere forsynte seg, og begynte diskusjonen om problemstillingene. Slektningen som hadde fått rollen som ordstyrer leste opp problemstillingen som handlet om hvem Benjamin kunne overnatte hos når han hadde samvær med far. Det som skjedde videre, var at det utspilte seg en lengre diskusjon om hvor konkrete avtaler de måtte lage. Flere av slektningene gav uttrykk for at de syntes det var vanskelig å forplikte seg til konkrete avtaler, blant annet fordi de selv hadde fulle jobber og egen familie å ta hensyn til. Et utdrag som illustrerer mange av de innvendingene som kom frem, er fra en av slektningene som uttalte:

Men ingen kan vel egentlig binde seg helt til noe. Fordi at vi har jo et liv, og som i min situasjon, så jobber jo jeg turnus, så jeg jobber jo hver tredje helg. Og hvis det er tre stykker som skal rullere på dette her så vil det si at jeg skal ha Benjamin hver sjette helg, så da har jeg fri en gang i måneden.

En annen slektning understreket at hun gjerne vil se Benjamin mest mulig, men at det var vanskelig å binde seg til noe fast: «Jeg har ikke helse til det heller. Jeg er på randen av sykemelding i forbindelse med jobben. Jeg har ikke overskudd ...». En annen slektning stilte spørsmål om hvordan det ble hvis de hadde forpliktet seg til en fast rullering, men at man for eksempel hadde lyst til å dra på utflukter eller «spontane turer». Daniel uttrykte at «Nei, bare så det er sagt da, så vil ikke jeg drive å stå i veien for folk sine egne interesser ... det er ganske kleint i utgangspunktet, da». Maja gav også uttrykk for at hun hadde forståelse for at det var vanskelig å finne faste datoer.

Slektningene diskuterte ulike utfordringer knyttet til det å binde seg til konkrete helger en god stund. De snakket om hvor mange det var som kunne stille opp som de kunne rullere på de ulike helgene. Deretter skjedde det en endring i samtalen etter følgende ordveksling mellom en av slektningene og Camilla, som hadde rollen som barnets støtteperson:

Slektning 1: Men hva gjør vi da, hvis vi må skrive ned konkrete datoer?

Camilla: Da må du jo ta hensyn til at du har en avtale, da. Så enkelt er det. For hvis du sier du har en avtale, så har du en avtale. Det er (snakk om) en treåring her.

Slektningene begynte etter hvert å ta frem kalendere og skrive opp en liste over hvem som kunne ha Benjamin på overnatting de ulike helgene. Etter hvert ble det spørsmål om hvor lenge fremover i tid de skulle lage planer. Slektningene uttrykte en forventning om at dette var midlertidig, og at Benjamin kunne overnatte hos Daniel dersom han viste at han kunne holde seg unna alkohol de neste månedene. Camilla henvendte seg til Daniel og uttrykte at hun trodde det ville gå bra, at han ville klare det, men at det var opp til han. Hun roste han også for at han deltok i familierådet.

Camilla: Men jeg synes du er kjempeflink, fordi at jeg kan tenke meg hvordan det hadde vært for meg og sitted i den stolen du sitter, på en måte, og så følt det ... jeg synes du er kjempeflink, Daniel. (...) Sitter der og på en måte tør å stå i det. Du skal ha for det og, liksom.

Deltakerne avrundet etter hvert diskusjonen, og slektningen som hadde rollen som sekretær så over referatet før hun sendte det rundt til de andre deltakerne som så over. I referatet hadde de skrevet opp datoer for alle samværshelgene og hvem som skulle ha hvilken helg. Dersom det oppstod noe uforutsett hadde de blitt enige om at alle var bakvakt for hverandre. Etter hvert kom koordinatoren inn og tok med seg referatet til rommet der kontaktpersonen og familiekonsulenten fra barnevernstjenesten satt. Flere av deltakerne tok en pause.

Det som skjedde i dette familierådet, var at det var en betydelig motstand blant slektningene når det gjaldt å binde seg til konkrete avtaler. Slik jeg opplevde det var det en ansent stemning. Selv var jeg preget av motstanden fra slektningene, og det var tydelig at det var ubehagelig for Maja og Daniel. Dreiningen i samtalen skjedde først da Majas søster tok ordet og forventet at slektningene forpliktet seg til avtalene. Slik jeg forstår det som skjedde utgjorde støttepersonen en produktiv kraft når det gjaldt å bringe diskusjonen videre i retning av å lage en konkret og forpliktende handlingsplan. Hun representerte barnet, samtidig som hun var anerkjennende og oppmuntrende overfor Daniel. Dette tolker jeg som produktivt for samhandlingen fordi hun på en side inntok en rolle hvor hun formidlet tydelige forventninger til slektningene, samtidig som hun var i stand til å skape fortrolighet.

Del 3

I siste del av familierådet var alle samlet i rommet igjen. Kontaktpersonen i barnevernet og familiekonsulenten hadde ringt sin leder og diskutert planen familien hadde kommet frem til. Kontaktpersonen ønsket blant annet en avklaring om hvor mange av slektningene Benjamin skulle overnatte hos. De var opptatt av at ordningen skulle være forutsigbar og at det skulle være kontinuitet for Benjamin. De syntes det var satt opp mange ulike personer som Benjamin måtte forholde seg til. Støttepersonen svarte at det i hovedsak var snakk om at Benjamin skulle være hos bestemor og farmor. Den helgen som var satt opp hos en annen slektning, skulle Daniel også være med og sove over. Mot slutten av familierådet bad koordinatoren ordstyreren om å lese opp problemstillingen og spørsmålene. Det gjorde ordstyreren, og etterpå spurte koordinatoren om alle var

komfortable med det som var lest opp, og om alle var enige. Deretter ble de bedt om å signere avtalen. På slutten av møtet utpekte koordinatoren en kvalitetsperson som skulle orientere barnevernstjenesten om hvordan det gikk etter familierådet.

Men så er det slik at barnevernstjenesten må være sikre på at ... skal være orientert om hvordan ting går, så da må det være en som på en måte kan kvalitetssikre her og gi informasjon til barnevernstjenesten av og til, og barnevernstjenesten må også få anledning til å ringe hvis det er noe.

Koordinatoren foreslo at støttepersonen Camilla skulle ta på seg denne oppgaven. Det sa hun ja til.

Som det kommer frem, talte Camilla slektingenes sak da kontaktpersonen ba om oppklaring. Slik jeg tolker det, utgjorde støttepersonen en samlende kraft fordi hun representerte barnets interesser, samtidig som hun hadde evnen til å tale slektingens sak og imøtekomme barnevernets bekymringer. Koordinatoren valgte å benytte seg av muligheten i familierådsmodellen til å utpeke en «kvalitetsperson» som skulle være barnevernets kontaktperson i tiden etter familierådet. Slik jeg forstår det som skjedde hadde koordinatoren merket seg støttepersonens ressurser, og evne til å samle de ulike aktørenes interesser. På en stødig og kreativ måte «lyktes» dermed barnevernet med sine målsetninger om at slektingene lagde en plan som innebar at Benjamin kunne opprettholde kontakten med faren, og at Maja kunne få avlastning i helgene. Slik jeg forstår det, skjedde dette på en subtil og finstemt måte, via støttepersonen Camilla. Slektingene formulerte selv planen, barnevernet gikk ikke inn og bestemte, alle hadde fått uttalt seg og blitt anerkjent. Selv om det var ulike forståelser av saken, og mange kritiske innvendinger mot å forplikte seg til avtaler, fant samhandlingen en ønsket retning.

Informantenes vurdering av familierådet

I intervjuet med Maja, i etterkant av familierådet, spurte jeg om hun følte at hun hadde blitt lyttet til, både før familierådet, i prosessen, og etter. Hun svarte ja, at alle hadde hatt

en god dialog og at hun hadde fått sagt det hun ville si. Jeg spurte om hun syntes det var en bra måte å jobbe på, for at familien skulle få si sin mening. Maja svarte:

Ja, jeg synes det var bra. Jeg synes det er lettere å få samlet alle når det er et familieråd, da. At det er noen utenfor som hjelper oss å få samlet alle, og ja, har noe konkret som vi skal prate om. Så jeg synes familieråd er helt gull.

Maja uttalte seg positivt om sine erfaringer med familierådsprosessen. Samtidig kom det frem at hun syntes det var ubehagelig å sitte der i starten. Jeg spurte hva hun tenkte da slektningene begynte å diskutere problemstillingen. Maja fortalte:

Når Berit (slektning) begynte å lese opp spørsmålene, så kjente jeg at da fikk jeg litt panikk. Jeg tenkte at nå kommer vi til å sitte her til langt ut på kvelden, og det var mye spørsmål rundt det da, at «kan vi binde oss til det her?» og «hvor lenge?», og det er ingen som kan sette av eksakte datoer og alt sånn.

I intervjuet med Maja kom det også frem at den første samværshelgen etter familierådet ikke hadde gått så bra. Daniel hadde, ifølge Maja, ikke holdt sin del av avtalen. Maja kontaktet derfor barnevernstjenesten som hadde foreslått at de skulle fremskynde det oppfølgende familierådet for å ta en evaluering. De hadde også foreslått at de skulle se an situasjonen en helg til. Vi snakket om hva hun syntes om det.

Maja: Da sa jeg at «ja, det kan vi godt gjøre, men hvis det ikke er noen forbedringer, eller hvis det er det samme som det var i helgen, så ser jeg ikke noe vits i at vi skal ha et oppfølgingsmøte og spørre om tre nye måneder igjen». (...) Jeg skulle i hvert fall prate med barnevernet på mandag, og så er jeg ikke helt sikker, men jeg regner med at de sier at Jeg vet ikke, det er litt vanskelig, for jeg er jo lei, og sånn, så liksom jeg skjønner ikke at han ... at vi skal bare dra det ut, og dra det ut, hvis det skal ende dårlig.

Lene: Mm. Men er det på en måte du som bestemmer det helt, eller?

(...)

Maja: Nei, som de sier da, de kan komme med anbefalinger på hva de synes er best for Benjamin, og som regel så hører jo jeg på det, for jeg vil jo kun det beste selvfølgelig. Også er det jo ... til syvende og sist, så er det jeg som bestemmer.

Majas erfaringer fremstår slik jeg ser det, som tvetydige. Hun uttrykker seg positivt om familieråd som metode. Det tolker jeg som en illustrasjon på at modellens prosedyrer, der familiemedlemmer samles og at det er en utenforstående koordinator som hjelper til, bidrar konstruktivt når det gjelder å få til noe, som for eksempel å samle alle og lage avtaler. Utsagnet «familieråd er gull» står derimot i kontrast til erfaringene hun beskriver senere. Maja beskriver følelsen av å sitte i familierådet i begynnelsen som en opplevelse av «panikk». Det samsvarer med min egen opplevelse av å være i rommet; ubehaget av å være vitne til at foreldrene ydmykt bad om hjelp fra slektingene, for deretter å bli møtt med mange innvendinger. Maja fortalte også at utfallet av familierådet ikke var særlig vellykket. Samtidig preger ikke disse erfaringene Majas beskrivelser av familierådet. Hun retter ingen anklager mot de ansatte i barnevernet eller koordinatoren. Hun kritiserer ikke initiativet om familieråd, eller gjennomføringen. Dette kan selvsagt skyldes konteksten rundt intervjuet, og forventninger til intervjusituasjonen. Jeg spurte jo ikke direkte om dette. Samtidig kan man spørre om fraværet av kritikk dreier seg om at det som skjedde i familierådet er vanskelig å være kritisk til. Maja hadde frivillig gitt samtykke til familieråd, intensjonene var utelukkende gode, foreldrene ble involvert i hele prosessen, deres rettigheter ble ivaretatt, og det var foreldrene og slektingene som formulerte planen.

Majas beskrivelse av det som skjedde etter familierådet, hvor hun uttalte at hun var «lei» (av å gi Daniel sjanser), forstår jeg som et uttrykk for at familierådet ikke først og fremst var Majas prosjekt, men barnevernets. Hun beskriver at hun lytter til barnevernets råd og anbefalinger, og det kan se ut som at det også var tilfellet når det gjaldt initiativet om familieråd.

I intervjuet med de ansatte i barnevernet uttalte familiekonsulenten at hun var «spent på om vi får det til, jeg kjenner jeg er litt usikker». Videre reflekterte familiekonsulenten og kontaktpersonen over om de burde bedt familien være mer konkrete i utarbeidelsen av planen:

Familiekonsulent: Man lærer seg jo litt sånn i ettertid, at man kanskje skulle vært tydeligere på ting, da. Men det igjen var vanskelig når vi satt der. Vi hadde jo

egentlig ting som vi kunne sagt litt på i forhold til de avtalene de hadde. (...) Ikke sant, om det skulle reguleres mer i forhold til tider. Tidspunkt. Når skal far hente, når skal far levere? Og der ser vi jo sånn som nå, når det ikke blir avklart så ble jo det en av tingene som ble et kjempeproblem under første samværet.

Kontaktperson: Det er en vanskelig balansegang da, for det er familien som skal finne noen gode løsninger i familierådet, også sitter vi der med en makt allikevel, og så hvor mye skal man gå inn å styre, da? Det er jo en fare at man plutselig er der at det er vi som har bestemt i stedet for familierådet, ikke sant?

Videre snakket de om at det var vanskelig å be familien være så konkrete fordi de selv ikke visste hvilke utfordringer som kunne oppstå før de hadde prøvd. De snakket om at dette var ting det var nyttig å ta med seg til det oppfølgende familierådet.

Det er det som er fint med å ha oppfølgende familieråd da, for da kan man ta mer utgangspunkt i hvor de er, og hva de tenker er bra, og ser man at det ikke fungerer så har man muligheten til å justere. Og kanskje er det veien å gå uansett? At man må prøve og feile? Enn at vi sitter der som sånne besserwissere.

Utdragene over viser hvordan de ansatte i barnevernet reflekterer over og omtaler sin posisjon og hva som er uønskede og foretrekkende handlinger. Slik jeg forstår det, omtaler de det at barnevernet bestemmer (detaljer i avtalene), i stedet for familierådene, som uønsket. Slik jeg forstår det vil det å bestemme for mye bryte med idealene i modellen. Fremgangsmåten der de lar familierådet bestemme, og «prøve og feile», legges frem som en foretrukket måte å jobbe på. Denne måten å arbeide på forstår jeg som en illustrasjon på en maktform der deltakerne blir oppfordret til å være aktive, til å reflektere over egne handlinger, og lede seg selv. Ved å få bestemme innholdet i planene selv, for deretter å bli bedt om å evaluere om de var gode nok i det oppfølgende familierådet, utøver de makt over seg selv, i stedet for å bli styrt utenifra. Det trer frem som en maktform som er lettere å tåle, både for de ansatte i barnevernet og for deltakerne i familierådet.

For å oppsummere har vi sett at de ansatte i barnevernet, i samarbeid med koordinatoren, maktet å få familien til å lage en plan. Det kom frem at barnets støtteperson utgjorde en

samlende og produktiv kraft for at familierådet fikk denne retningen. Samtidig maktet de ikke helt å få med seg Daniel. Vi har sett at de ansatte i barnevernet reflekterer over sin rolle. De kunne bedt familien vært mer konkrete, men siden de ikke hadde innsikt i hvilke konkrete utfordringer som kan dukke opp, vurderte de det slik at det ikke ville tjene formålet. De kunne risikere å bli oppfattet som bedrevitere, og møtt motvilje. Dette illustrer slik jeg ser det at maktrelasjonen er uavklart og bevegelig.

6 Produktiv makt i familierådene

Jeg har foreløpig presentert noen innledende tolkninger av hvordan produktiv makt kommer til uttrykk som handlinger i familierådene. Både motstand og produktive maktteknikker kommer til uttrykk på ulike måter i de tre sakene. Felles for de tre sakene er imidlertid at maktrelasjonen mellom familien og de ansatte trer frem som ustabil. Et annet fellestrekk er at samhandlingen får en ønsket retning, i den forstand at alle familierådene er preget av smidighet og at det blir skrevet planer. Det kommer også frem at både de ansatte og mødrene vurderer mye av det som skjedde som positivt.

I dette kapitlet vil jeg oppsummere og videreutvikle tolkningene ved å knytte de tre sakene sammen, og diskutere de i sammenheng med de «analytiske knaggene» jeg presenterte i kapittel 3. Kapitlet er delt inn etter avhandlingens tre forskningsspørsmål.

6.1 Hva skjer i samhandlingen mellom aktørene i familierådene, og hvordan kommer motstand til uttrykk?

I beskrivelsen og fortolkningen av familierådene så vi at forberedelsene var preget av noe usikkerhet og uenighet. Til tross for disse utfordringene kommer det frem at alle samtykket til å gjennomføre familieråd. Mange familier avslår tilbudet om å arrangere familieråd. I disse tre sakene ble familierådene gjennomført. Foreldrene og barna samtykket. Deltakere fra slekt og nettverk takket ja til invitasjon om å delta.

I analysen har jeg vist til situasjoner der noen av deltakerne gav uttrykk for at de hadde en annen «vilje», enn den som var barnevernets «prosjekt». I intervjuene formidler mødrene om noe usikkerhet og negative erfaringer. Samtidig kjennetegnes de tre familierådene av at motstanden og de negative erfaringene var beskjedne. I samtlige av de tre familieråd ble det laget konkrete planer. Det var ingen som reiste seg og gikk, eller sa at de ikke fant seg i at det skulle lages en avtale. I intervjuene med mødrene

kom det også frem positive erfaringer. Sofia satte stor pris på tilbudet om familieråd, og Maja beskrev familieråd som «gull».

Mine egne erfaringer var også tvetydige. Jeg erfarte at det var ubehagelig å være vitne til at deltakerne fra slekt og nettverk var skeptiske til å hjelpe til. Det gav sterke inntrykk å kjenne foreldrenes sårbarhet i rommet. Samtidig erfarte jeg humoren, vennligheten og hjelpsomheten, og alt det gode.

Spørsmålet om hva som skjedde i familierådene ble rettet mot å undersøke «motstandspunkter», men også det produktive – hvilken retning familierådene tok, hva som ble «skapt» og muliggjort i familierådene. Ved å anlegge et perspektiv på makt som ustabil og flyktig, har jeg rettet blikket mot den iboende sammenhengen mellom motstand og makt.

De «analytiske knaggene» som ledet denne delen av analysen dreide seg for det første om å se nærmere på det at deltakerne gav uttrykk for en annen vilje enn det som fremstod som barnevernets prosjekt. For det andre ble jeg inspirert av studier som viser hvordan idealet om å respektere brukernes autonomi påvirker maktrelasjonen og dermed samhandlingen mellom bruker og profesjonell. For det tredje har jeg tolket de ubehagelige erfaringene med å være til stede i familierådene i lys av forskningen som peker på det intime, hverdagslige og private ved omsorgsarbeid, og hvordan det også kan tolkes som et motstandspunkt i et flyktig og ustabil maktspill.

6.1.1 Motstand kommer til uttrykk som ulike «viljer»

I alle tre familierådene eksisterte ulike «prosjekter» fra barnevernets og familiens side. Det kommer til uttrykk ved at deltakerne i noen grad ytret seg kritisk til forventningene i problemstillingen. I familieråd A var det noen av deltakerne som markerte noen grenser for hvor mye de ønsket å stille opp. I familieråd B så vi at det var barnas mor som var mest skeptisk til å be slektningene forplikte seg. I familieråd C var det slektningene som gav uttrykk for sine begrensninger og interesser. Dette tolker jeg som et motstandspunkt som dreier seg om at deltakerne eksplisitt gir uttrykk for sin

vilje. Det at deltakerne gir uttrykk for sine synspunkter på denne måten tolker jeg i lys av den posisjonen de har blitt tildelt som deltakere i familieråd – som medvirkende aktører.

Til forskjell fra studiene fra demensomsorgen (Juritzen & Heggen, 2009) som har inspirert analysen, er det ikke snakk om viljesuttrykk i form av kjefting, eller fysiske handlinger som kjennetegner motstanden fra deltakerne i familierådene. Det er også en helt annen gruppe mennesker studiene befatter seg med. Deltakernes viljesuttrykk i familierådene kjennetegnes av saklig argumentasjon som blir fremsatt i dialog med de ulike aktørene. Det som er felles ved samhandlingen er imidlertid at de ansatte «vil noe» som deltakerne ikke nødvendigvis «vil». Deltakernes innvendinger mot å forplikte seg til konkrete avtaler, må derfor håndteres.

6.1.2 Frivillighet, autonomi og skjør tillit som motstandspunkt

Det at familieråd skal være frivillig, og at det er et mål at familiene skal ha eierskap til løsningene, skaper en situasjon hvor de ansatte i barnevernet og koordinatorene er avhengig av en tillitsfull relasjon til foreldrene og familiene for at idealene om valgfrihet og autonomi skal innfris.

De tre familierådene kjennetegnes av at mødrenes tillit til barnevernet var skjør. Sofia sin historie var preget av dårlige erfaringer med barnevernet i tidligere kommuner. Heidis erfaring var at hun opplevde at hun ikke fikk nok støtte fra barnevernet. Majas erfaring var preget av frykt for barnevernet i starten. Dette tolker jeg som «motstandspunkter» som de ansatte i barnevernet og koordinatorene måtte manøvrere for å holde familierådsprosjektene i gang.

Dette motstandspunktet kommer til uttrykk som små tegn på usikkerhet eller misnøye i samhandlingen. Samtidig kommer ikke dette motstandspunktet nødvendigvis til uttrykk som direkte handling, men som en konstant «risiko» som er iboende i samhandlingen. Det dreier seg om at den opparbeidede tilliten i relasjonen mellom mødrene og de ansatte, kan svekkes dersom de ansatte i barnevernet eller

koordinatorene oppfører seg på måter som kan oppfattes som truende, kontrollerende eller krenkende. På den måten bærer dette motstandspunktet også i seg fravær av handling, for eksempel at de ansatte lar være å be familien om konkretiseringer, som vi så i familieråd C. De ansatte i barnevernet diskuterte om de skulle ha bedt familierådet sette opp tidspunkt for når Daniel skulle hente og så videre, men hadde latt være fordi de ikke ville fremstå som «besserwissere».

Som i Øyes (2015) diskusjon av frivillighet og tvang i sykehjem, skaper idealet om frivillighet på mange måter også en avmaktssituasjon for de ansatte i barnevernet og koordinatorene. De kan ikke bruke tvang, og dersom de skal leve opp til idealene i modellen, kan de heller ikke gripe inn å bestemme over familienes planer.

6.1.3 Ubehagelige erfaringer og foreldrenes sårbarhet som motstandspunkt

Som jeg har vært inne på tidligere hadde jeg en forforståelse av at familierådene var noe familiene selv ønsket. Det meste av det som skjedde var også preget av velvilje, hjelp og vennlighet. Jeg ble derfor overrasket over at jeg tidvis opplevde det som ubehagelig å være i rommene. Det handlet særlig om situasjoner der deltakerne fra slekt eller nettverk stilte mange spørsmål angående omfanget av hjelpen, eller markerte grenser for hvor mye de kunne hjelpe til. Jeg fikk inntrykk av at dette var vanskelig å høre på for foreldrene. Dette ubehaget, og sårbarheten i situasjonen, overrasket meg. Der og da var det vanskelig å forstå hva det handlet om. Det var ikke innlysende hvorfor disse følelsene oppstod i et rom som bestod av mennesker som kjente hverandre godt og som hadde kommet fordi de ville hjelpe hverandre. Det var verken krancling eller høylytte protester i rommene. Ingen av deltakerne var tvunget til å komme mot sin vilje. Sakene som ble diskutert var relativt trivielle, som kjøring til treninger og helgebeseøk.

Familieråd er ikke noe man deltar på daglig, det handler ikke om kroppene til deltakerne. Det fremstår verken som en hverdagslig eller intim praksis. På en annen side var de følelsesmessige reaksjonene som oppstod i meg, og som jeg mente kom til syne hos foreldrene, høyst kroppslige. Relasjonen man har til sine egne foreldre, søsken og naboer

er dessuten noe man forholder seg til hver dag, om ikke praktisk, så er det noe man bærer med seg emosjonelt. Samtidig var aktivitetene som ble planlagt i familierådene, aktiviteter som skulle repeteres ukentlig, på alminnelige hverdager.

I lys av forskningsbidrag som viser hvordan produktiv makt griper inn i de mest intime, sårbare og hverdagslige delene av livet (Juritzen & Heggen, 2009; Juritzen & Heggen, 2006), tolker jeg mine ubehagelige erfaringer fra familierådene, og foreldrenes tegn på sårbarhet, som «motstandspunkter» i relasjonen mellom familiene og barnevernet. Denne tolkingen springer ut ifra detaljene ved samhandlingen mellom foreldrene og deltakerne fra slekt og nettverk. De diskuterer leggetider, innkjøp av middager, egen helse, turnusarbeid og ferieplaner. Samtidig er de som er med i et familieråd som regel de nærmeste relasjonene man har, som egne foreldre, søsken, venner eller naboer. Slik jeg tolker det er familierådene et intimt rom, og dermed et sårbart rom. Tolkningene av familierådene som intimt rom diskuteres mer utfyllende i neste kapittel.

6.1.4 Motstandspunktene blir håndtert

Slik jeg tolker det som skjedde, gjør de ulike motstandspunktene arbeidet med å gjennomføre familieråd til et utfordrende arbeid. Maktrelasjonen mellom familiene og barnevernet fremstår som ustabil. Deltakerne viser at de kan gi uttrykk for sine «viljer». Tilliten er delvis skjør, og samtidig viktig dersom de ansatte skal innfri idealene om å legge til rette for deltakernes selvbestemmelse og autonomi.

Familierådene dreier seg dessuten om private og intime deler av familienes liv som de ansatte må manøvrere med varsomhet i.

Samtidig kjennetegnes de tre familierådene av at prosessen var smidig. Det var få konflikter, og i samtlige av de tre familierådene ble det laget konkrete planer. Det var ingen som reiste seg og gikk, eller nektet å være med på avtaler. Dette tolker jeg som et resultat av at de ulike motstandspunktene ble håndtert på kreative måter.

I intervjuene som ble gjennomført et par uker etter familierådene kom det imidlertid frem at planene familiene laget, hadde blitt fulgt opp i varierende grad. En mulig tolkning av dette kan være at deltakerne kanskje ikke hadde et sterkt eierskap til planene likevel. Det kan tolkes som motstand mot barnevernets prosjekt, og illustrerer slik jeg ser det at maktrelasjonene er ustabile, og uavklarte. Målet med analysen har imidlertid vært å analysere *hvordan* produktiv makt kommer til uttrykk. Oppmerksomhet har derfor blitt rettet mot teknikker, og i mindre grad mot utfallet av familierådene.

6.2 Hvordan kommer produktiv makt til uttrykk gjennom de ansatte i barnevernet og koordinatorenes være - og talemåter?

Inspirert av beslektede studier undersøkte jeg de ansatte i barnevernet og koordinatorene sine være- og talemåter i sammenheng med motstandspunktene i relasjonen. De analytiske «knaggene» som ledet denne delen av analysen dreide seg for det første om at jeg rettet oppmerksomheten mot milde, vennlige og fleksible væremåter i samhandlingen. Videre var jeg oppmerksom på talemåter. Jeg var spesielt oppmerksom på hvordan de ansatte snakket om det de gjorde, om hvem som bestemte hva, om de brukte måter å «omskrive» eller «forskjønne» handlinger og posisjoner.

I analysen tolker jeg de ansatte i barnevernet og koordinatorenes være- og talemåter som makt-teknikker som på kreative måter imøtekommer deltakernes viljesuttrykk, idealet om autonomi og sårbarheten i situasjonen.

6.2.1 Vennlighet og sensitivitet skaper smidig samhandling

I beskrivelsen av familierådene kommer det frem at de ansatte i barnevernet og koordinatorene har en væremåte som kjennetegnes av sensitivitet, og forståelse for den usikkerheten og de innvendingene som kommer frem. De har en vennlig talemåte og bruker humor i samhandlingen. Slik jeg tolker det kan denne væremåten forstås som «relasjonelle verktøy» (jf. Juritzen & Heggen, 2006, s. 75) som har stor betydning for å

få til smidig samhandling i familierådene. I alle de små øyeblikkene der deltakerne gir uttrykk for usikkerhet, bekymring, skepsis eller tvil, makter de ansatte å få dem med seg videre. Slik jeg tolker det kan det bidra til at ytterligere motstand holdes utenfor, samtidig som tilslutning og samtykke til å være med videre opprettholdes.

6.2.2 Talemåter som nedtoner alvor og ansvar

Videre har jeg tolket de ansatte i barnevernet og koordinatorenes talemåter som effektive og kreative måter å tone ned inntrykk av alvor ved situasjonen. Det at en offentlig instans har organisert et møte med utvidet slekt og nettverk, med mål om å skrive ned forpliktende avtaler mellom partene, kan bære med seg et preg av formalitet, alvor, og kontroll. Et slikt «alvorspreg» kan i sin tur virke skremmende og være en barriere for deltakelse. I møte med dette tolker jeg utsagn som å organisere det «littegrann», og at avtalene er «ikke skrevet i stein» som en retorisk kraft som bidrar til å ufarliggjøre og dempe inntrykket av alvor ved situasjonen.

Jeg forstår også de ansatte i barnevernet og koordinatorenes språk og talemåter som effektive når det gjelder å nedtone barnevernets rolle i samhandlingen. For eksempel kom det frem at Sofia hadde fått vite at familierådstiltaket ikke hadde noe særlig med barnevernet å gjøre. Hun hadde fått vite at det var koordinatoren som hadde med det å gjøre, og at kontaktpersonen bare var der i tilfelle de trengte henne. Med tanke på Sofia sine dårlige erfaringer med barnevernet tidligere, kan denne måten å omtale familierådsprosessen på ha bidratt til å styrke hennes fortrolighet. I familierådet til Heidi ble familiens plan vurdert med utsagn som «er det bra nok for dere, er det bra nok for oss». Det kan tolkes som en effektiv måte for kontaktpersonen å definere makt og beslutningsmyndigheten ut av sin egen rolle. I familierådet til Maja og Daniel gjorde koordinatoren det samme, da hun understreket at hun ikke hadde noen beslutningsmyndighet.

Lindwall (2020) sin studie viser at en forutsetning for at sosialarbeiderens «påvirkningsprosjekter» skal lykkes, er at de nettopp ikke fremstår som «påvirkningsprosjekter». For å oppnå dette utøver sosialarbeiderne et «finstemt retorisk

arbeid». I familierådene kommer dette til uttrykk som en evne til å balansere mellom det å formidle forventinger til deltakerne, mot å nedtone alvor og forventinger.

6.2.3 Talemåter som definerer makt ut av samhandlingen

Utsagn fra intervjuene med kontaktpersonene og koordinatorene illustrer også, slik jeg forstår det, hvordan makt ble definert ut av egen rolle når de omtalte samhandlingen med foreldrene. I intervjuet med kontaktpersonen i familieråd B ble prosessen med å få Heidi til å samtykke til familieråd beskrevet som at han «måtte gå noen runder» og «selge det inn» til mor. I intervjuet med kontaktpersonen i familieråd A snakket kontaktpersonen om det at hun var nødt til å gi nettverket noe informasjon om situasjonen, selv om mor syntes det var ubehagelig. Kontaktpersonen tilføyde at «og så kunne hun velge resten på en måte, hva annet hun ville si, da». På samme måte snakket koordinatoren om hvordan de ble enige med mor om å ha med problemstillingen som handlet om henne selv. Koordinatoren uttalte at «hun lot seg overtale» og deretter «det er kanskje feil å si, for hun fikk valget». Slik jeg tolker det vitner det om at handlinger som å bestemme, eller overtale, vurderes som uønskede. Det at handlingene omskrives til mykere begreper kan handle om at det er lettere å akseptere, og dermed lettere å tåle seg selv og egen rolle (jf. Juritzen & Heggen, 2009).

6.3 Hvordan kommer produktiv makt til uttrykk i praktiseringen av familierådsmodellens prosedyrer?

I lys av perspektivet på makt som ustabil har jeg også utforsket prosedyrenes virkninger i sammenheng med motstandspunktene i relasjonen. De analytiske «knaggene» som ledet analysen inspirerte meg til å undersøke hvordan prosedyrene bidro konstruktivt når det gjaldt å sørge for at arbeidet ble utført (jf. Sandvoll & Dale, 2015) i tråd med målene for arbeidet. Jeg var også inspirert til å undersøke om prosedyrene bidro til at familierådene fremstod appellerende – og dermed som et tiltak det kan være lett å få tilslutning til.

De innledende tolkningene viser at praktisering av prosedyrene først og fremst kan sies å virke konstruktivt når det gjelder å imøtekomme «motstandspunktet» som omhandler deltakernes tildelte posisjon som autonome. Det kan tolkes som en produktiv maktutøvelse i den forstand at prosedyrene bidrar til å legge til rette for at familiene kan handle som aktive deltakere. Praktisering av prosedyrene ser også ut til å utgjøre en produktiv kraft når det gjelder å skape en uformell og «ufarlig» atmosfære. Ser man det i sammenheng med «motstandspunktet» som handler om foreldrenes sårbarhet, og de intime relasjonene familierådene griper inn i, kan det tolkes som en konstruktiv maktteknikk.

Slik jeg forstår det som skjer i familierådene virker prosedyrene konstruktivt på samhandlingen fordi de bidrar til at de ansatte i barnevernet og koordinatoren lykkes med å lede familiene mot de målene som er satt, på en måte som ivaretar deltakernes opplevelse av autonomi og verdighet. Det lages en forpliktende plan, uten at det som har skjedd oppleves som ytre styring eller inngripen.

6.3.1 Koordinatorens kunnskap og tilstedeværelse skaper trygghet og tilslutning

For det første kan det virke som om praktisering av prosedyrene bidrar til å skape trygghet, og dermed tilslutning til familierådene. *Koordinatorrollen* er en del av familierådsmodellens prosedyrer som er unik for familieråd sammenliknet med andre arbeidsmåter i barnevernet. I de tre familierådene har vi sett hvordan koordinatorens kunnskap om og erfaring fra å ha vært med i mange familieråd bidrar til å skape trygghet til prosessen for familiene, men også de ansatte i barnevernet. Koordinatoren leder de andre med en «stødig hånd». Koordinatorene arbeider litt forskjellig i forberedelsene. Noen sender melding til de som skal inviteres fra slekt og nettverk, for deretter å gi informasjon over telefon. I familieråd C hadde koordinatoren benyttet seg av muligheten til å reise rundt og besøke hver enkelt slektning hjemme. Dette kan bidra konstruktivt til å skape fortrolighet og sikre at slektningene har relevant informasjon om prosessen og forventningene. Det at koordinatoren har tid og ressurser til dette «relasjonsarbeidet» er unikt, og slik jeg forstår det virkningsfullt. Det at koordinatoren er tilgjengelig under

selve familierådet kan også sies å bidra til å skape trygghet, og aksept for intervensjonen. Som i familieråd A, hvor det ble tydelig at belastningen av å være i familierådet ble stor for Sofia, bidro tilgjengeligheten av koordinatoren, og hennes støttende væremåte, til å roe ned situasjonen. Det som kunne ha vært en kritikkverdig hendelse, fordi man kunne anklaget barnevernet for å ha presset Sofia til å være i en vanskelig situasjon, ble håndtert og dermed, slik jeg forstår det, akseptert.

6.3.2 Problemstillingene gjør at deltakerne holder seg til saken

For det andre tolker jeg det slik at praktisering av prosedyrene bidrar til at målsetningene med familierådene, «holdes varmt» gjennom hele familierådsprosessen. Dette skjer ved at det utarbeides konkrete *problemstillinger* som familierådet skal finne løsninger på. Mine fortolkninger viser at problemstillingene bidrar til at målsetningene og intensjonene med de konkrete familierådene blir værende i rommet, selv om de ansatte fra barnevernet og koordinatoren går ut. Problemstillingene bidrar med andre ord til at diskusjonen mellom deltakerne holder seg til saken, og at det ikke «glir ut i ingenting».

6.3.3 «Privat del» bidrar til deltakernes selvledelse

Samtidig bidrar praktiseringen av prosedyrene til å skape en opplevelse av at det er familiene som selv leder prosessen. Dette skjer først og fremst gjennom praktisering av familierådets *private del*, der deltakerne skal diskutere alene.

Den private delen av familierådet legger opp til at deltakerne skal få en opplevelse av at de kan diskutere fritt, uten at de skal føle seg begrenset av de ansatte i barnevernet eller av koordinatorens synspunkter. Slik jeg tolker det som skjer, bidrar kombinasjonen av problemstillingene og den private delen til at deltakerne reflekterer over sine interesser og hvem de ønsker å være i møte med de forventningene de blir stilt overfor. På den måten tolker jeg den private delen av møtet som en prosedyre som bidrar til at deltakerne fra slekt og nettverk utøver makt over seg selv. Prosedyrene bidrar også til at løsningene blir artikulert, formulert og nedskrevet av deltakerne i familierådet. Det er de som står som «forfattere» av løsningene og som dermed tilsynelatende eier dem. Prosedyren med

at det utnevnes en *ordstyrer*, som har ansvar for at diskusjonen holder seg innenfor de oppsatte problemstillingene, bidrar ytterligere til at familierådene har denne effekten.

Prosedyrene med at foreldrene og barna *deltar aktivt i forberedelsene*, bidrar også slik jeg forstår det ytterligere til en opplevelse av autonomi, og videre til at deltakerne blir oppfordret til å reflektere over egne behov, og hva de trenger hjelp til. Ved at de er med på å formulere problemstillingene kommer derfor forespørselen om hjelp og støtte fra foreldrene og barna, og ikke fra de ansatte i barnevernet. *Valgfriheten*, som modellens prosedyrer legger opp til, for eksempel når det gjelder hvem man vil invitere, bidrar ytterligere til å skape en opplevelse av eierskap og tilslutning til modellen. Som Heidi uttalte i familieråd B: Det var «min gjeng» som var der.

6.3.4 Prosedyrene bidrar til nedtoning av maktrelasjoner

Videre tolker jeg det slik at praktiseringen av prosedyrene bidrar til å nedtone koplingen mellom barnevernet og det som skjer i familierådet, og til å skape en uformell atmosfære der det er lite som minner om makt. Koordinatorrollen bidrar til å nedtone relasjonen mellom familie og barnevern. Jeg forstår også den uformelle og hyggelige formen, der man samles rundt et måltid, som handlinger som bidrar til å skape en atmosfære hvor det er lite som minner om det vi ofte tenker på som maktutøvelse. Familierådene arrangeres i lokaler som ikke er tilknyttet barnevernet, og det serveres mat og drikke som assosieres med muntre sammenkomster. I fortolkningen av familierådene har jeg også sett på hvordan prosedyrene om å være *åpne* om hvilken informasjon som blir gitt, og hente inn *samtykke* til at informasjon blir lest opp i familierådets første del, kan forstås som handlinger som bidrar til at familierådene ikke fremstår som inngripende, overstyrende eller krenkende.

Praktiseringen av prosedyrene bidrar slik jeg forstår det til å få til en intervensjon i den private sfæren og i hverdagene til familiene, som er en sfære barnevernet ellers ikke har tilgang til. For eksempel kom det frem i den private delen av familieråd A at nettverket til Nora og Sofia fikk mye intim informasjon om deres livssituasjon. På denne måten ble informasjon overført, uten at ansatte fra barnevernet aktivt eller direkte formidlet denne informasjonen til deltakerne i nettverket.

6.3.5 Kraften i barnas tilstedeværelse

I familierådene kan det se ut som at barnas fysiske tilstedeværelse, eller representasjon via en støtteperson, gjorde noe med samhandlingen. Tydeligst kom dette frem i familierådet til Maja og Daniel. Etter en lang diskusjon der slektingene hadde ytret seg om utfordringer ved å binde seg til konkrete avtaler, brøt støttepersonen til barnet inn og sa «det er snakk om en treåring her!». Det kom frem at utsagnet hadde en sterk virkning og gjorde noe med den videre samtalen. Slektingene fant frem kalendere, og begynte å lage planer. I de to andre familierådene var barna fysisk til stede. De voksne ble oppfordret av koordinatorene til å lytte til hva barna hadde å si. Det gjorde de i stor grad. De spurte, sjekket om barna var enige, og inkluderte deres ønsker i planene.

I lys av Hennums (2015) forståelse av den symbolske makten i barnet kan det se ut som om barna utgjorde en produktiv kraft når det gjaldt å bringe prosjektene videre. Samtidig fremstod det ikke som en kraft som kun var utledet av noe bestemt de gjorde eller sa. De satt for det meste rolige på sine anviste plasser, og svarte når de ble snakket til.

Slik jeg forstår det som skjedde hadde barnas tilstedeværelse en effekt når det gjaldt å holde motstand og kritiske kommentarer utenfor familierådet. Barnets tilstedeværelse kan dermed tolkes som en kreativ teknikk som bidrar til å få de voksne deltakerne til å rette oppmerksomheten mot barnas behov, og sette egne kritiske innvendinger til side. Ved at barna var til stede, eller representert via en støtteperson, måtte deltakerne fra slekt og nettverk manøvrere egne behov opp mot hensynet til å gjenkjenne seg selv som ansvarsfulle og omsorgsfulle voksne.

På en måte kan vi si at barnas tilstedeværelse i familierådene satte rammer for hva det var mulig for deltakerne i familierådene å si. Samtidig kan vi se hvordan deres tilstedeværelse gjorde det mulig for de voksne å finne løsninger. De voksne hadde motforestillinger mot å lage konkrete og forpliktende planer, men de rettet seg mot barna, mot prosjektet og mot hensikten med familierådet.

6.3.6 De ansattes pragmatiske forhold til prosedyrene

I de tre familierådene kommer det frem at noen av prosedyrene brukes konsekvent, som gjennomføring av «privat del», mens det er variasjon i bruk av de andre prosedyrene, som for eksempel at det utnevnes en støtteperson til barna eller en kvalitetsperson som skal følge opp og rapportere til barnevernet. I familieråd B så vi også at kontaktpersonen og koordinatoren gjorde tilpasninger der de lot Heidi og familien få gjennomføre et første familieråd uten problemstillinger. Som kontaktpersonen sa: «Det trengte den familien. Eller mor spesielt, da». Slik jeg forstår det viser det hvordan de ansatte i barnevernet og koordinatorene forholder seg *aktivt* til modellens prosedyrer. Ut ifra erfaring og faglig skjønn, og hvilken motstand som kommer til uttrykk, vurderer de hvordan de skal tilpasse modellens prosedyrer til den enkelte familie. Dette kan forstås som konstruktivt fordi en for rigid holdning til modellens prosedyrer kan oppleves som for mye styring av familien og dermed bryte med idealene om å respektere brukernes autonomi.

7 Diskusjon

Analysen av familierådene viser hvordan produktiv makt kommer til uttrykk i samhandlingen som en stadig veksling mellom handlinger som kan knyttes til motstandspunkter og handlinger som kan tolkes som makt-teknikker. Deltakernes viljesuttrykk, deres posisjon som autonome, og det sårbare ved situasjonen trer frem som motstandspunkter som gjør det krevende for de ansatte å bevege familierådsprosjektet videre i tråd med målene. Disse motstandspunktene blir imidlertid håndtert med bruk av kreative makt-teknikker. Jeg har vist hvordan de ansattes vennlige væremåter og talemåter skaper smidig samhandling og skyver alvor og makt ut av situasjonen. For det andre bidrar familierådsmodellens prosedyrer til å skape trygghet, tilslutning, at deltakerne holder seg til saken, og leder seg selv mot de målene som er satt.

Denne tolkningen av samhandling i familieråd utfordrer dermed en forståelse av familieråd som en praksis som overfører makt og beslutningsmyndighet fra barnevernet til familier. Hensikten med analysen har imidlertid ikke vært å undersøke *om* man lykkes med å realisere idealene om medvirkning. Tolkningen springer ut ifra et perspektiv som utfordrer selve antagelsen om at makt kan overføres eller reduseres. Som andre studier som er inspirert av Foucaults perspektiv på makt, viser analysen i forrige kapittel at makt ikke blir borte fra samhandlingen, men utspiller seg på måter som skiller seg fra det vi vanligvis tenker på som makt. Det betyr at de samme handlingene som – dersom man legger en tradisjonell forståelse av makt til grunn – utøves med mål om å overføre makt, kan tolkes som uttrykk for produktiv makt. Handlingene er produktive – forstått som retningsgivende. Handlingene fremstår også som ønskelige fordi de bidrar til å skape fortrolighet, samarbeid og til at familiene samler seg om en plan, noe som er forenelig med mål i den barnevernfaglige konteksten praksisen utøves innenfor. Samtidig er handlingene vanskelig å gjenkjenne som makt. Handlingene griper dessuten inn i hverdagens private og intime relasjoner. Det gir grunn til å problematisere handlingene, og stille dem åpent til diskusjon.

I dette kapittelet vil jeg se nærmere på avhandlingens hovedproblemstilling ved å diskutere noen av forholdene som kommer frem i analysen. Tolkningene diskuteres i forhold til en tradisjonell forståelse av makt som et stabilt og negativt fenomen, og i forhold til hvordan familieråd omtales i deler av litteraturen og offentlige dokumenter.

Det jeg vil trekke frem i den videre diskusjonen er for det første praksisen om at familieråd skal være et frivillig tiltak hvor familiene skal være i førersetet. For det andre vil jeg diskutere mine tolkninger av familierådene som et intimt rom. Når det gjelder familierådsmodellens prosedyrer vil jeg diskutere koordinatorrollen, og familierådenes private del som prosedyrer som bidrar til at praksisen får et mildt uttrykk. Til slutt vil jeg diskutere tolkninger av de ansattes relasjonelle verktøy som uttrykk for produktiv maktutøvelse.

7.1 Frihet som «begrunnelse» for kreative makt-teknikker

Gjennomføring av familieråd er basert på frivillig samtykke fra foreldre og barn. Som vist i avhandlingens bakgrunns-kapittel, knyttes implementeringen av familieråd i Norge til et mål om å legge til rette for mer demokratiske beslutningsprosesser i barnevernet (Falck, 2006). Ved å inkludere barnets utvidede slekt og nettverk, og sette familien i førersetet i hele prosessen, er et mål med familieråd å utjevne makt og kompetanseulikheter mellom familier og ansatte i barnevernet.

Som det kommer frem i analysen kjennetegnes gjennomføringen av familierådene i stor grad av at foreldrene, barna og deltakerne fra slekt og nettverk får mulighet til å være aktive og deltakende i familierådene. Praktisering av familierådene kan tolkes som det Øye (2015) omtaler som «frihetstildeling». Det dreier seg om at deltakerne blir tildelt en posisjon der de kan utøve selvbestemmelse fra. Friheten tildeles, og «sikres» ved konkrete handlinger som for eksempel at foreldrene får være med på å utforme begrunnelse og problemstillinger til familierådene. Et annet eksempel er handlingen om å arrangere familierådet i et lokale utenfor barnevernstjenestens kontorer – en handling som skal legge til rette for at deltakerne opplever at det er trygt å komme, og delta aktivt.

Prinsippet om at familieråd er frivillig åpner for at familiene kan avslå tilbudet. De kan også avslutte prosessen når som helst, dersom de har samtykket til familieråd. Selv om det kan være mange forhold som kan gjøre at familier føler seg presset til å gjennomføre familieråd, har de *i prinsippet* blitt tildelt friheten til å avslå.

Min tolkning av at deltakerne blir tildelt en slik frihet er at det på en side stiller deltakerne i familierådene i en maktposisjon. De kan avslå tilbudet, de kan trekke seg, de kan la være å samarbeide, de kan uttale seg om forhold de er uenige om og så videre. De har med andre ord en posisjon der de kan være kranglete. Jeg tolker Heidis handlinger i familieråd C som en illustrasjon på dette. Hun sier ifra om at hun ikke er enig i problemstillingene. Hun vil ikke gå med på å gjennomføre familieråd med de premissene kontaktpersonene og koordinatoren legger opp til. Idealene om frivillighet og autonomi har gitt henne en posisjon til å si ifra og til å kreve å bli hørt.

Samtidig tolker jeg Heidis posisjon som midlertidig og ustabil. Det som skjer, kan ikke forstås som en avklart utjevning av maktulikhet, der makt har blitt overført fra den ene parten til den andre. Den videre samhandlingen viser at Heidis viljesuttrykk blir møtt med forståelse og tilpasning av kontaktpersonen og koordinatoren. Hun får gjennomføre et familieråd uten problemstillinger. Tilpasningen de ansatte gjør, er effektiv og virkningsfull – Heidi blir med videre. Heidi har fått sin «vilje» igjennom, og blir med videre i familierådsprosessen. Samtidig setter koordinatoren et vilkår om at neste familieråd gjennomføres med problemstillinger. Samhandlingen fanges dermed godt av Foucaults perspektiv på makt som en «tevling». Som Allens (2003, s. 78) tolkning av Foucault beskriver han maktutøvelsen som «open-ended games», der det stadig er noe man kappes om. I dette perspektivet forstås aktørenes handlinger som reaksjoner på den andres handlinger, der partene forsøker å påvirke utfallet av prosessen. Samhandlingen i de tre familierådene kjennetegnes av en slik veksling i maktposisjon.

Denne tolkningen står i kontrast til en toneangivende forståelse av makt som et mer stabilt fenomen. Dersom man legger til grunn en forståelse av makt som noe som kan overføres, og dermed bli værende hos den parten som har fått tildelt en maktposisjon, vil deltakernes viljesuttrykk kunne tolkes som at man har «lyktes» med å gi familiene mer makt. Praksisen vil fremstå som at man har redusert maktulikheten mellom familier

og ansatte i barnevernet. Det at deltakerne *kan* uttale seg, eller sette ned foten dersom de er uenige, bidrar til at løsningene man kommer frem til i et familieråd fremstår som et resultat av åpen diskusjon og enighet. I dette perspektivet kan man tolke deltakernes aktive motstand som bekreftelse på at makt har blitt overført til deltakerne, i tråd med idealene. I dette perspektivet blir foreldres og slektingers kritiske synspunkt fremelsket fordi det er tegn på at man har lyktes med å legge til rette for familienes aktive deltakelse. I lys av en tradisjonell forståelse av makt kan familierådsprosessen dermed fremstå mer legitim enn en prosess der barnevernet tar beslutninger uten å inkludere foreldrenes eller familienes meninger og viljesuttrykk. Jo mer deltakerne benytter seg av sin tildelte frihet til å ytre seg, jo mer demokratisk fremstår prosessen.

Analysen av de tre familierådene viser at deltakerne ble tildelt en posisjon hvor de kunne gi uttrykk for sin vilje (gjennom frihetstildeling). Samtidig kommer det frem at den tildelte friheten ikke nødvendigvis ledet til at de fikk sine prosjekter gjennom. Deltakernes viljesuttrykk utspilte seg i en samhandling som beveget seg i retning av barnevernets prosjekter. Makt er dermed ikke borte fra samhandlingen. Selv om deltakerne blir tildelt frihet, er det fremdeles ulike interesser i spill som aktørene «kappes om».

Tolkningen jeg har lagt til grunn, viser i likhet med andre Foucault-inspirerte analyser til hvordan liberal omsorg utspiller seg som et paradoks der ansatte i helse- og omsorgstjenestene både må ikke styre og styre (Øye, 2015, s. 176). Øye viser hvordan praksiser som legger opp til frihetstildeling og føringer om å unngå bruk av tvang, medfører at direkte og indirekte styring knyttes stadig sterkere sammen gjennom det hun beskrives som «tvetydige omsorgspraksiser» (Øye, 2015, s. 176). Slike tvetydige praksiser utspiller seg i sykehjem ved at beboerne på den ene siden «ledes mot måltider, mot aktiviteter, mot hverandre (ikke for mye mot hverandre), mot sengen for hvile, til godstolen for strikking» gjennom det Øye, i lys av Foucault, tolker som et uttrykk for hyrdeomsorg. Samtidig ledes beboerne ved hjelp av en personsentrert omsorgsform. De ledes «mot seg selv som person, mot det de var og er, mot de vaner og rutiner som de hadde» (Øye, 2015, s. 176). Øyes analyse viser at: «Dette kjente, om det er fotografier,

kjent musikk, pent tøy e.l. anvendes av pleierne for å avlede for å unngå å bruke formell tvang for å kunne gi omsorg og pleie – for å bevare livet» (Øye, 2015, s. 177).

På samme måte argumenterer Lindwall (2020) for at frihet, som et styrende prinsipp for det sosiale arbeidet, fører til at motstand fra klientene *må* møtes på andre måter enn autoritære måter. Løsningen blir et finstemt forhandlingsarbeid. Siden frihet er et styrende prinsipp for arbeidet, skaper det arbeidsvilkår som blant annet er preget av det Lindwall (2020, s. 146) beskriver som «autonomiproblemet». Det dreier seg om en konflikt for de ansatte om å arbeide for at klientene får hjelp og behandling, og samtidig arbeide for at klientene selv skal ta ansvar for sin helse og fremtid (Lindwall, 2020). Det synliggjøres i samhandlingen ved at målet for arbeidet *ikke* er at klientene skal akseptere og underkaste seg ulike tiltak. Målet er at de aktivt skal engasjere seg i endringsprosesser av egen fri vilje (Lindwall, 2020, s. 286). Like fullt viser Lindwalls (2020, s. 286) analyse at det som skjer i samhandlingen kan beskrives som styring i lys av Foucaults governmentality-perspektiv – det jeg her omtaler som produktiv makt.

Forsøk på å jevne ut maktulikhet vil dermed ikke resultere i at makt fjernes fra samhandlingen, men føre til at makt kommer til uttrykk på andre, nye og ofte mer subtile måter. I denne analysen har jeg løftet frem hvordan motstandspunkter skaper behov for, og dermed legitimerer, stadig kreative teknikker som bidrar til å lede familiene i den retning som er ønskelig innenfor den gitt konteksten. Som jeg vil diskutere nedenfor dreier dette seg om teknikker som har et mildt uttrykk og som ikke gjenkjennes som makt. Først vil jeg diskutere tolkningene om familieråd som et intimt rom.

7.2 Familieråd som intimt, privat og uavklart rom

I forrige kapittel argumenterte jeg for at familierådene griper inn i et intimt og privat rom i deltakernes liv. Dette forstår jeg som et annet «motstandspunkt» i relasjonen mellom familiene og barnevernet, som også skaper behov for makt-teknikker med et mildt uttrykk.

Ved å rette oppmerksomheten mot detaljene som kom frem i familierådene fikk vi innblikk i at familierådene handler om små endringer i hverdagslivet, og i relasjonene

til familiene, slektingene og personer i nettverket. Avtalene som blir laget i familierådene kan skape endringer i deltakernes hverdagsliv, helt inn til det konkrete. Det kan dreie seg om hvor mye man skal handle inn til middag, eller hvilken ukedag eller hvilket klokkeslett man skal ha sin faste tur på treningssenteret. Ut ifra dette berører familierådspraksisen deler av borgernes liv som kan sies å være høyst private. Slik jeg ser det kan familierådspraksisen forstås i lys av Foucaults (1999) begrep «biomakt». Det er en maktform, som i motsetning til tidligere tiders herskermakt, ikke dreier seg om en rett til å ta fra noen eiendeler, eller i siste instans selve livet. Biomakt dreier seg om å forvalte liv; «... det dreier seg om levende vesener, og det grep makten vil få på dem, må befinne seg på livets eget nivå: Det som gir makten adgang helt inn til kroppen er ikke trusselen om død, *men ivaretagelsen av livet*» (Foucault, 1999, s. 156, min utheving). Foucault knytter utbredelsen av denne maktformen til fremveksten av kapitalismen. Det jeg vil dvele ved her, er det som er et sentralt poeng hos Foucault (1999), som handler om at en maktutøvelse som søker å ivareta, organisere og forbedre livet, ikke gjenkjennes som makt dersom man fastholder ved en forståelse av makt som noe som tar eller bryter ned.

Som vist innledningsvis knyttes familierådsmodellen til et perspektivskifte innenfor tenkning om barnevern der man i større grad enn tidligere ønsker å legge til rette for forebygging, empowerment og familiens utviklingspotensiale. Dette perspektivet ble blant annet fremmet i NOU 2000:12 *Barnevernet i Norge* som argumenterte for nødvendigheten av at barnevernet skulle være en forebyggende instans som arbeider for å kunne gi hjelp på et tidlig tidspunkt, og dermed minimere bruken av inngripende tiltak som omsorgsovertakelse. I forlengelse av dette vektla utvalget bak utredningen betydningen av å behandle barnets familie med verdighet og respekt, legge til rette for samarbeid, være en «støttespiller» og se familiens «utviklingspotensiale». Dette anser utvalget som nødvendig for å oppnå legitimitet. I utredningen kommer det frem at barnevernet er preget av historien, og dermed av utdaterte tenkemåter som i for stor grad vektlegger problemer hos barnets familie (NOU 2000:12, 2000, s. 10). I utredningen omtales en myndiggjørende praksis som noe som bryter med tidligere forklaringsmodeller om familiens problemer. Videre peker utvalget på familieråd som et eksempel på en myndiggjørende praksis.

Som det kommer frem, fremstilles bruk av tvang og inngripende tiltak som omsorgsovertagelse som uønsket maktbruk i barnevernet. Forebyggende tiltak, og det å støtte familiens utvikling, fremstilles slik jeg forstår det som mindre inngripende, og som mer legitimt. Ut ifra denne fremstillingen assosieres maktbegrepet med tvang, og med å «ta» fra familien. Barnevernet tar barn fra familier, tar mulighet til innflytelse, kontroll og potensial til å utvikle seg. Som en kontrast til en slik praksis er familieråd en praksis som *gir og ivaretar*. Familieråd ivaretar barnet i sitt naturlige miljø, og barnets familierelasjoner. Familieråd ivaretar hverdagslivet. Dersom man legger til grunn en tradisjonell forståelse av makt i barnevernet som en makt som *tar*, trer familieråd frem som «det gode», og dermed en praksis det er lett å få tilslutning til (jf. Øye, 2015).

Maktutøvelse i barnevernet forbindes tradisjonelt med at det offentlige apparatet griper inn med store og mer synlige endringer, som for eksempel å flytte barnet fra sine naturlige omgivelser, eller sette inn profesjonelle hjelpere som skal kompensere for mangler i barnets naturlige miljø. Som en kontrast til dette dreier familieråd seg om små, trivielle forhold som organisering av fritidsaktiviteter. Samtidig, i lys av Foucault, er biomakt en maktform som befinner seg på livets, og nettopp hverdagens, nivå.

I Juritzens (2013) analyse av omsorgsmakt i sykehjem utforskes hverdagslige samhandlingssituasjoner mellom pleiere og beboere som produktiv maktpraksis. De detaljerte analysene illustrerer hvordan produktiv makt griper inn i beboernes aller mest intime «rom», som der en pleier bistår med stell av en aldrende, naken kropp. Slikt pleiearbeid viser til ytterpunkter i møter mellom offentlig og privat sfære, mellom borger og profesjonell.

Et familieråd i barnevernet kan i første omgang tolkes som noe helt annet enn pleiearbeid på et sykehjem. Som vist i forrige kapittel var det likevel en høyst kroppslig og intim erfaring å være til stede i familierommene. Det handler slik jeg ser det om de følelsesmessige reaksjonene som oppstår i relasjon til nær familie, slektninger og nettverk hvor forventinger, ansvar og forpliktelser settes i spill. Tolkningen jeg legger til grunn utfordrer dermed forståelser av familieråd som en mild og lite inngripende intervensjon.

I de tre familierådene ble det laget noen avtaler som bidrar til at flere voksne tar del i den daglige omsorgen for barna. Det er snakk om hverdagslige og harmløse aktiviteter som å kjøre barnet til håndballkamper, tilbringe mer tid sammen og ha barnet på overnatting. Samtidig kan man si at det er nettopp fordi maktutøvelsen griper inn i familiens hverdagsliv, og i de mest private og nærmeste relasjonene, at den har potensiale for å skade (jf. Juritzen, 2013). En onkel som ikke møter opp til en avtale kan være mer sårende enn en sosialarbeider som må avlyse. En nabo sitt kroppsspråk som vitner om at man er til bry, kan være tyngre å bære enn å gjøre jobben selv.

Ved å utforske detaljene i samhandlingen, foreldrenes sårbarhet og min egen opplevelse av ubehag mener jeg familierådene berører et intimt og privat «rom» i borgernes liv. I lys av perspektivet på makt som et ustabil maktspill, tolker jeg dette som et motstandspunkt i samhandlingen mellom familiene og barnevernet. Med det mener jeg at det å gripe inn i en intim og privat del av borgernes liv, kan sies å utfordre en grense for hvor langt barnevernets mandat strekker seg. Det er verken nytt eller ukontroversielt at opprettelsen av et offentlig barnevern har førte til økt offentlig inngripen i familien (jf. Ericsson, 1996). Hvorvidt barnevernets mandat omfatter å gripe inn i familiemedlemmers relasjoner og ansvarsfølelse for hverandre, er slik jeg ser det et uavklart spørsmål som er lite diskutert. Nettopp fordi det er uavklart, er det å gjennomføre familieråd en praksis som kan utløse kritikk dersom noen opplever tiltaket som inngripende eller i strid med hva som regnes som akseptabelt. Familierådet berører slik jeg ser det en «gråson» i det offentlige hjelpeapparatet. *For* åpenbar styring fra barnevernets side kan true barnevernets legitimitet, og slik jeg tolker det utgjør det behovet for og begrunnelse for prosedyrer, være- og talemåter som har et mildt uttrykk. Det er denne siden av maktrelasjonen jeg vil se nærmere på når jeg nå vil diskutere påstanden om at de konkrete prosedyrene i familierådsmodellen kan tolkes som maktteknikker.

7.3 Prosedyrer som makt-teknikker med et mildt uttrykk

De konkrete prosedyrene i familierådsmodellen trer frem som effektive makt-teknikker fordi de bidrar til å håndtere motstandspunktene i relasjonen. Prosedyrene tildeler «frihet» til deltakerne, og gjør det mulig for de ansatte å ikke-styre og styre samtidig (jf. Øye, 2015). Prosedyrene bidrar på en effektiv måte til at det skjer noen endringer (lages planer) i det intime og hverdagslige rommet familierådene dreier seg om. Dette skjer uten at det oppfattes som ytre styring eller inngripen fra barnevernets side. På denne måten bidrar prosedyrene til å bevege samhandlingen mot ønskede målsetninger som er å skape endringer i familien, og samtidig sørge for familiens aktive deltakelse i beslutningsprosessen.

Et hovedargument i avhandlingen er at de samme prosedyrene som – dersom man legger en tradisjonell forståelse av makt til grunn – kan sies å redusere maktulikhet, kan forstås som makt-teknikker. Koordinatorrollen og familierådets «private del» er forhold som skiller familierådsmodellen fra andre måter å jobbe med nettverksinnvolving i barnevernet på. Det er to sider ved modellen som omtales som betydningsfulle når det gjelder deltakernes erfaringer med familieråd (Havnen & Christiansen, 2014). I min analyse trer også disse to forholdene frem som særlig effektive, og dermed spesielt interessante å diskutere i et maktperspektiv. Når det gjelder litteratur om familiers medvirkning i barnevernet vektlegges betydningen av de ansattes relasjonelle ferdigheter for å lykkes med å inkludere familier (Toros et al., 2018). Også dette trer frem som en viktig del av samhandlingen i familierådene, og diskuteres derfor avslutningsvis i kapittelet.

7.3.1 Koordinatorrollen

I analysen har jeg anlagt et perspektiv som utforsker hvordan makt kommer til uttrykk i konkrete handlinger på mikronivå i den studerte praksisen. I analysen av familierådene trer koordinatoren frem som en «nøkkel» i samhandlingen når det gjelder å håndtere motstandspunkter i relasjonen, og bevege familierådene videre mot de målene som er satt. Oppmerksomheten har vært rettet mot hva som faktisk skjer; i dette tilfellet;

hvordan produktiv makt kommer til uttrykk i koordinatorrollen og koordinatorens handlinger.

I analysene kommer det frem at familierådskoordinatoren bidrar til å lede både familien og de ansatte i barnevernet gjennom familierådene med en «stødig hånd». Gjennom erfaring og informasjon bidrar koordinatorens handlinger til å skape trygghet og fortrolighet i møte med det som kan oppleves som en ny og ukjent praksis. I lys av Foucaults (2002) begrepsapparat trer familierådskoordinatoren frem som «hyrden» som med omsorg, og kjennskap til den enkelte, leder flokken mot «det gode». Det jeg særlig vil trekke frem her er hvordan koordinatorrollen og koordinatorens handlinger bidrar til at det som skjer i familieråd ikke oppfattes som styring utenifra. Dette tolkes som effektivt med tanke på å lykkes med å fremme deltakernes autonomi, håndtere den skjøre tilliten, og å få til endring i familiens hverdager og intime relasjoner – det jeg har identifisert som «motstandspunkter» i samhandlingen.

Det at koordinatoren ikke er ansatt i barnevernet bidrar til å nedtone relasjonen mellom familien og barnevernstjenesten. På denne måten nedtones det som ellers kunne vært en synlig, identifiserbar kopling mellom familierådene og den maktinstansen barnevernet formelt representerer, og assosieres med. Som Sofia i familieråd A uttrykte, oppfattet hun det slik at familierådet ikke hadde noe med barnevernet å gjøre. Det var koordinatoren som hadde med familierådet å gjøre. I tillegg er det familierådskoordinatoren som holder i, og sørger for gjennomføringen av alle de andre prosedyrene som kjennetegner familierådspraksisen. Som jeg har redegjort for i analysen tolker jeg praktiseringen av prosedyrene som effektive handlinger når det gjelder å skape en opplevelse av at det er familiene som sitter i førersetet, at det er en uformell setting og at deltakerne retter seg mot barna.

I lys av Foucaults (1999) oppfatning av hva som kjennetegner maktutøvelse i vestlige, liberale stater forstår jeg disse handlingene som en del av maktens virkemåte som dreier seg om at makten skjuler seg selv. Når makt ikke gjenkjennes som makt virker den på sitt mest effektive.

Dersom man tolker handlingen om å engasjere en koordinator i lys av en tradisjonell forståelse av makt som et stabilt fenomen man kan redusere, eller overføre fra en part til

en annen i relasjonen, trer en annen forståelse frem. Anlegger man et slikt perspektiv kan man innvende at koordinatorens handlinger bidrar til å redusere makten til de ansatte i barnevernets, fordi deltakerne får en mer reell mulighet til å delta aktivt. I denne tankegangen kan man si at det ikke er tilstrekkelig å gi familien rettigheter, man må også endre praktiske forhold ved å sørge for at familien opplever at det er trygt å delta. Koordinatorenes «uavhengige» rolle kan i større grad bidra til fortrolighet, enn dersom en ansatt fra barnevernet hadde ledet prosessen. På denne måten bidrar koordinatoren til å sikre deltakernes tildelte frihet i praksis. Koordinatoren fremstår i dette perspektivet som en konstruktiv makt-teknikk med tanke på det som løftes frem som legitimitetsutfordringer i barnevernet (jf. NOU 2000:12, 2000).

Om man derimot anlegger et perspektiv på samhandlingen mellom familien og barnevernet som et vedvarende «spill» der motstandspunkter og makt-teknikker uttrykkes og utvikler seg, endres og spilles ut på nye måter, trer koordinatorrollen frem som en måte å håndtere deltakernes motstand og tildelte frihet på. Igjen var dette tydelig i familieråd A, der Sofias relasjon til barnevernet i tidligere kommuner var preget av dårlige erfaringer. Hennes tillit til at barnevernstjenesten ville henne vel, var skjør. Gjennom familierådet, og idealene modellen bygger på, blir hun tildelt en posisjon som autonom og aktiv. Slik jeg tolker det som skjedde kan Sofias samtykke til familieråd, og positive opplevelse av prosessen, sees i sammenheng med den uavhengige rollen til koordinatoren og måten hun ledet familierådet på.

Mine tolkninger av familierådene er med andre ord i samsvar med litteraturen som fremhever betydningen av koordinatoren for å lykkes med familieråd. Fra det perspektivet jeg har anlagt forstås imidlertid ikke handlingene som nøytrale. Handlingene forstås som uttrykk for produktiv makt fordi de bidrar til å bevege samhandlingen i en bestemt retning, fremfor en annen. Den retningen familierådene tar er at deltakerne samtykker, møter opp og formulerer planer. Det er ingen som protesterer høylytt, reiser seg og går eller nekter å lage avtaler. Til tross for motstandspunktene, preges samhandlingen av smidighet.

7.3.2 Privat tid

Prosedyren som dreier seg om at hoveddelen av familierådene skal gjennomføres uten at ansatte fra barnevernet eller koordinatoren er til stede, tolkes som et uttrykk for produktiv makt fordi det bidrar til at det som skjer ikke oppfattes som makt, og at familiene leder seg selv mot de målene som er satt.

I lys av en tradisjonell forståelse av makt, er det ikke lenger en maktinstans til stede i rommet når de offentlig ansatte går ut. De som representerer formell makt i relasjonen, er ute av rommet og fjernet fra den videre samhandlingen. Tilbake sitter barna og familien. Samtidig er det tydelig at barnevernets prosjekt fremdeles er til stede i rommet. En måte å forstå det som skjer på er i lys av rådende diskurser og normative forventninger i konteksten som deltakerne retter seg mot. Det kan for eksempel handle om sterke føringer om hva som oppfattes som en «normal familie». På denne måten kan man si at deltakerne allerede er konstituert på forhånd, og at deres reelle handlingsrom er begrenset av bredere diskurser. Det jeg har vært interessert i å trekke frem er imidlertid hva de konkrete handlingene – det at de ansatte går ut av rommet – *gjør*.

Ved å la deltakerne diskutere alene skapes det et inntrykk av at hvordan familien organiserer seg er en privatsak, som ikke barnevernet skal blande seg i. Dette kom særlig til uttrykk når koordinatoren i familieråd C forklarte foreldrene hvorfor hun og de ansatte i barnevernet ikke skulle være til stede når de skulle diskutere problemstillingene: «Da blander vi oss inn, i noe som er for familien, og da er det ikke et familieråd.» I dette utsagnet kommuniseres det indirekte at det å delta aktivt i utformingen og oppfølging av barnas hverdag hjemme, er noe barnevernet ikke kan detaljstyre eller bestemme. Familierådets private del «sikrer» på denne måten familienes frihet til å bestemme selv, og frihet fra inngripen i privatlivet. I lys av en forståelse av makt som et mer eller mindre stabilt fenomen, kan man forstå det som skjer som at familien har fått mer makt til å utøve selvbestemmelse.

I likhet med andre governmentality-inspirerte analyser av praksiser i sosialt arbeid forstår jeg det som skjer som kreativ maktutøvelse som gjør ytre styring overflødig. Som for eksempel Knudsen og Andersens (2013) analyse av «ansvarspill» med foreldre i

skoler, trer familierådets private del, der de ansatte går ut av rommet og familiemedlemmene sitter igjen rundt et bord hvor de deler et måltid, frem som en indirekte måte å få familiene til å se på seg selv gjennom barnevernets øyne. Selve handlingen å forlate rommet kommuniserer indirekte at det er de som sitter igjen som nå har ansvar. Samtidig er den eksplisitte begrunnelsen for handlingen at fagpersonene «ikke skal blande seg i noe som er for familien». Det er med andre ord en tvetydig handling, som er vanskelig å gripe og dermed forsvare seg mot.

7.3.3 Milde tale- og væremåter

Jeg har argumentert for at produktiv makt kommer til uttrykk i familierådene gjennom de ansatte i barnevernet og koordinatorenes tale- og væremåter ved at de utviser vennlighet, fleksibilitet og tålmodighet. De bruker også et mildt språk om handlingene.

Samhandlingen mellom aktørene i familierådene var generelt preget av en vennlig tone. De ansatte i barnevernet utviste en respektfull og positiv holdning overfor deltakerne. Som vi så eksempel på i familieråd B, skrøt kontaktpersonen av barna, barnas mor og slektningene i familierådets første del. I analysene kom det også frem at de ansatte brukte et språk som avvæpner og myker opp det som ellers kunne blitt oppfattet som ytre styring. Samhandlingen, og spesielt de ansatte i barnevernet og koordinatorenes måte å møte deltakerne i familierådene på, trer frem som finstemt, og dermed konstruktivt med tanke på å oppnå smidighet og samarbeid.

Dersom man legger til grunn en tradisjonell forståelse av makt, som et stabilt, synlig og negativt fenomen, fremstår de samme tale- og væremåtene på en annen måte. Vennlighet, ros, humor og et mildt språk kan i dette perspektivet tolkes som det motsatte av maktutøvelse. Det er fordi handlingene står i kontrast til det vi vanligvis forstår som uttrykk for makt, som for eksempel fiendtlighet, påpeking av feil og mangler eller et skarpt språk. Slik jeg ser det illustrerer dette relevansen av Foucaults kritikk av tradisjonelle maktforståelser. Det handler ikke om at tradisjonelle forståelser av makt er feil. Poenget er at dersom man holder fast ved en tradisjonell oppfatning av makt, blir det vanskelig å identifisere at andre handlinger, og spesielt milde og vennlige handlinger, også er maktefulle.

Den relasjonskompetansen de ansatte i barnevernet og koordinatorene utviser, kan sies å være en selvfølgelig del av det å drive sosialt arbeid på. Det er tale- og væremåter som er i tråd med grunnleggende etiske prinsipper som anerkjennelse og respekt for enkeltmenneskets egenverdi. Dette gjenspeiles også i forskningslitteraturen.

Det dreier seg blant annet om forskning som undersøker hvorvidt demokratiske idealer om økt medvirkning blir realisert i praksis. I denne forskningen pekes det på faktorer som fremmer medvirkning og deltakelse, samt barrierer for å oppnå en slik praksis. I en kunnskapsgjennomgang trekker Toros, DiNitto og Tiko (2018) frem en rekke faktorer som viser seg effektive for å fremme familiers erfaringer med medvirkning i barnevernssaker. Det er blant annet snakk om at de ansatte i barnevernet har en tilnærming som fremhever familiens styrker. Et overordnet tema i forskningen er betydningen av å ha en tillitsfull relasjon med sosialarbeideren. «Støtte» inkludert, «emosjonell støtte» er også et stikkord som går igjen i studiene, og som henger sammen med positive erfaringer med deltakelse. Andre faktorer er betydningen av «åpen kommunikasjon», og kjennetegn ved sosialarbeideren som respekt, ikke-dømmende holdning, kommunikasjonsferdigheter og sensitivitet overfor metoder som blir brukt (Toros et al., 2018). De ansatte i barnevernet og koordinatorenes tale- og væremåter som kommer frem i denne studien samsvarer slik sett i stor grad med det som forskningslitteraturen fremhever som viktige faktorer for å lykkes med arbeidet.

Oversiktsartikkelen til Toros og kollegaer tar utgangspunkt i forskning som fremhever medvirkning fra barn og familier som en essensiell komponent i hjelpeprosessen (Toros et al., 2018, s. 598). En praksis som legger til rette for familiers aktive deltakelse sammenliknes også her med en tradisjonell praksis der familier har blitt ekskludert fra prosessen. Forfatterne viser til forskning som peker på at behovet for å endre «naturen» på relasjonen mellom praktikere og brukere, i retning av et jevnere maktforhold. Videre viser de til forskere som argumenterer for at dette er mulig til tross for den «iboende maktulikheten» i relasjonen mellom praktikere og familier (Toros et al., 2018). Denne måten å omtale maktrelasjonene på vitner om en forståelse av makt som et mer eller mindre stabilt fenomen.

I analysene i denne avhandlingen kommer det på den ene siden frem at de ansattes tale- og væremåter er i tråd med det som fremheves som viktig for å lykkes med hjelpeprosessen. Samtidig viser tolkningene begrensningene ved en forståelse av maktrelasjoner som stabile. Utforsker vi de samme tale- og væremåtene med en maktoptikk som åpner for det ustabile i relasjonene, trer handlingene frem som effektive virkemidler for å *håndtere* deltakernes tildelte maktposisjon og det jeg har definert som motstandspunkter.

Som blant annet Juritzens (2013), Øyes (2015) og Lindwalls (2020) studier viser utgjør de ansattes relasjonelle, retoriske og aktivt tillitsskapende arbeid en forutsetning for å få til noe i arbeidet i de omsorgs- og sosialfaglige kontekstene samhandlingen i studiene foregår innenfor. Det dreier seg om praksiser som er preget av idealer om autonomi og respekt for brukerens verdighet, samt forhandlinger med brukernes ulike viljesuttrykk.

Analysen viser at de ansatte i barnevernet og koordinatorene står overfor et krevende arbeid fordi familierådsprosessen krever fortrolighet og frivillighet. Det er en skjør situasjon fordi den alltid står i fare for å vippe over til at deltakerne opplever at de blir styrt for mye. I dette perspektivet trer den vennlige væremåten frem som mer instrumentell. Hensikten med denne tolkningen er imidlertid ikke å problematisere de ansatte i barnevernet eller koordinatorenes intensjoner. Foucault (1999, s. 105) fremhevet at maktutøvelse er intensjonal, og ikke-subjektiv. Det betyr at han forstår maktutøvelse som noe som alltid springer ut ifra noen hensikter og mål. Det betyr imidlertid ikke at handlingene er et resultat av en persons valg eller beslutning (Foucault, 1999, s. 106). Som Schaanning fremhever, mente Foucault at det er mer interessant å rette oppmerksomheten mot hvordan maktrelasjonene fungerer i praksis, enn å rette oppmerksomheten mot enkeltpersoners motiver (Foucault, 1999, s. 193). I lys av dette er det interessant å utforske hvordan de milde tale- og væremåtene fungerer retningsgivende for samhandlingen.

Ved å tilpasse seg familienes usikkerhet, skepsis og nøling på måter som er preget av vennlighet, sensitivitet, tålmodighet og fleksibilitet, makter de ansatte i barnevernet og koordinatorene å drive prosjektet videre. Tolkningen illustrerer hvordan de ansattes

væremåte fungerer retningsgivende, og dermed produktivt, blant annet fordi det bidrar til at deltakerne *lar være* å handle på måter som forstyrrer smidigheten i samhandlingen. Selv om det er en rekke forhold som kan bidra til å forklare hvorfor deltakerne blir med videre, har de samtidig en posisjon hvor de kan velge ikke å delta, kritisere de ansatte eller oppføre seg kranglete. Det skjer i liten grad.

På samme måte viser Lindwalls (2020) studie hvordan aktørene utøver det han beskriver som et omfattende interaksjonelt og retorisk arbeid. Som nevnt, forstår Lindwall dette i lys av de paradoksale vilkårene for arbeidet som dreier seg om at sosialarbeiderne skal gripe inn og handle, men uten å drive overstyring. I likhet med analysene i denne avhandlingen viser Lindwalls (2020, s. 286) studie at denne maktutøvelsen ikke kan forstås som en enkel hierarkisk top-down prosess, men et høyst bevegelig, fleksibelt og situert prosjekt. Lindwall argumenterer for at dilemmaene og usikkerhetene som preger arbeidet har ført til at retorikk spiller en fremtredende rolle i sosialarbeidernes skjønnsutøvelse. Dilemmaet om at de skal gripe inn, uten å overstyre, gjør at sosialarbeiderne kan risikere å bli kritisert uansett hva de gjør. De risikerer å bli kritisert om de griper inn i for stor grad, men også om de gjør for lite for å hjelpe. Det å kunne argumentere for valgene som blir tatt på en overbevisende måte, får dermed en betydningsfull plass i arbeidet (Lindwall, 2020, s. 307).

Som vist innledningsvis i avhandlingen har barnevernet siden 1980-tallet blitt utsatt for kritikk, både når det gjelder maktovergrep, men også unnvikelse (Messel, 2013). Utover 2000-tallet har barnevernets legitimitetsproblemer fått stor oppmerksomhet. Barnevernets dobbeltrolle som kontrollør og hjelper beskrives som et dilemma for arbeidet (NOU 2000:12, 2000). Tvangstiltak er i noen tilfeller nødvendig, samtidig kan maktutøvelse stå i veien for å fremstå som en troverdig hjelper. Maktutøvelse trer i denne sammenhengen frem som et nødvendig onde, og kanskje er det i denne sammenhengen vi kan forstå de ansatte i barnevernet og koordinatorenes talemåter som i noen tilfeller bidrar til å definere makt ut av samhandlingen. I analysen har jeg fremhevet at de ansatte i barnevernet og koordinatorene omdefinerer handlinger som kunne minne om maktutøvelse til mykere begreper, og at informantene vurderte sin egen maktposisjon som uønsket.

Denne måten å snakke om samhandlingen på har jeg utforsket i lys av Juritzens studie som blant annet undersøkte hvordan pleiere på sykehjem omtaler omsorgsarbeidet som noe annet enn maktutøvelse. De bruker ord som «å snakke rundt» eller «motivere» når beboere ikke ville samarbeide (Juritzen & Heggen, 2009, s. 99). I fokusgrupper med pleiere ble det registrert en uvilje til å assosiere egen rolle med maktutøvelse. Makt er betent, og omtales som en siste utvei, for eksempel hvis man fysisk må holde noen fast imot deres vilje. Forfatterne skriver at «vi får inntrykk av at tanken på at makt er til stede i omsorgens korridorer er utålelig» (Juritzen & Heggen, 2009, s. 103). Derfor forbeholdes maktbegrepet til situasjoner som er sjeldne, tydelige og uønskede. Ved å la være å assosiere eget arbeid som makt, makter pleierne å tåle seg selv (Juritzen & Heggen, 2009). Det er grunn til å spørre om også tanken på at makt er til stede i de private rommene familieråd utgjør er vanskelig å tåle, og argumentere for.

8 Avsluttende refleksjoner

Formålet med avhandlingen har vært å undersøke hvordan produktiv makt kommer til uttrykk som handlinger i familierådsmodellen.

Avhandlingens teoretiske perspektiv har bidratt med en forståelse av hvordan produktiv makt er virksom i familierådspraksisen. Jeg har vært opptatt av å løfte frem en forståelse av makt som noe mer enn undertrykking, begrensning og kontroll. Deltakende observasjon av familierådene har også gjort det mulig å åpne opp en lite utforsket del av familierådspraksisen.

Gjennom tolkningene av de tre familierådene, der samhandlingen mellom familiene og fagpersonene trer frem som en uavklart maktrelasjon, har jeg fått en forståelse for et perspektiv på makt som supplerer en forståelse av makt som et stabilt og negativt fenomen.

Det teoretiske perspektivet har bidratt til å problematisere en mer tradisjonell tilnærming til maktbegrepet som synes å prege litteraturen, og den offentlige samtalen om familieråd og brukermedvirkning i barnevernet. Foucaults maktforståelse har imidlertid blitt møtt med kritiske innvendinger. I lys av kritikk mot Foucaults maktbegrep vil jeg derfor avslutningsvis diskutere mulige innvendinger mot studiens tolkninger. Jeg vil forsøke å klargjøre Foucaults prosjekt, og hvilke implikasjoner et forskningsprosjekt som dette kan ha for feltet. Først vil jeg diskutere valget om å fokusere analysene mot mikronivået.

8.1 Styrker og svakheter ved analyser av mikronivået

Avhandlingens problemstilling er avgrenset til å utforske maktutøvelse som konkrete handlinger på mikronivået. En begrensning ved dette kan sies å være at analysen ikke går nærmere inn på diskursive og institusjonelle forhold ved konteksten som kan sies å være styrende, og dermed vesentlig for å forstå samhandlingen som foregår. De handlingene jeg har løftet frem i samhandlingen mellom familiene og de ansatte i barnevernet og koordinatorene kan sies å være av mindre betydning enn de økonomiske,

vitenskapelige og organisatoriske føringene som utgjør aktørens handlingsrom. Som Juritzen (2013, s. 79) peker på ble også Foucault kritisert for å ikke ta på alvor den «store makten». En analyse av handlingsnivået må imidlertid slik jeg ser det ikke leses som at det er de konkrete handlingene *alene* som skaper effektene – i dette tilfellet at familierådene får en «ønsket» retning. Målet er derimot å få frem at de tilsynelatende ubetydelige, attraktive handlingene som er milde i uttrykket er med på å *forme* hvilken retning samhandlingen tar. En styrke ved mikroperspektivet er dermed at det åpner for å studere maktutøvelse der den utspiller seg i de mest hverdagslige, og ofte akseptable former (Juritzen, 2013). De små handlingene kan være vanskeligere å stille frem i et granskende lys, enn de store reformene. Dermed er det også vanskeligere å forsvare seg mot den produktive makten som utøves på mikronivå.

En annen innvending mot analysene kan være at det er vanskelig å generalisere det som skjer i den konkrete samhandlingen i de partikulære familierådene til andre situasjoner. I analysene har jeg utforsket hvordan det som skjer på mikronivået i andre kontekster kan overføres til familierådspraksisen. Det at mange av de samme handlingsmønstrene, som i for eksempel demensomsorgen og sosialt arbeid, kommer til uttrykk i familierådene, vitner slik jeg ser det om at det er trekk ved situasjonene som er felles. Jeg har forsøkt å få frem hvordan de ulike kontekstene er preget av felles institusjonelle føringer og idealer, som det å ta hensyn til brukerens autonomi. Et annet kjennetegn er at arbeidet dreier seg om grupper som er i en sårbar og utsatt posisjon fordi de på mange måter er avhengig av den hjelpen de får. Samtidig kjennetegnes arbeidet som utøves av mål om å få til noe, om det er pleie, stell eller endring, det Lindwall (2020) i sin analyse fra det sosialfaglige feltet omtaler som «handlingsimperativet». Det innebærer en forpliktelse om at sosialarbeideren aktivt skal legge til rette for å oppnå de sosialpolitiske og faglige målsetningene som gjelder innenfor feltet. I kombinasjon med frihetsidealet skaper dette paradoksale vilkår for arbeidet. Slik jeg ser det viser dette til bredere strukturelle forhold som kan tyde på at det som skjer i praktisering av familierådene er overførbart til andre kontekster.

8.2 Perspektivets kritiske potensiale

En annen mulig innvending mot tolkningene av familierådene i denne avhandlingen er at tolkningene leder til en konklusjon om at det er nytteløst å inkludere barns familie og slektninger i beslutningsprosesser i barnevernet fordi det stimulerer til utvikling av nye, subtile makt-teknikker. Implikasjoner av å anlegge Foucaults maktperspektiv slik jeg har gjort, kan bidra til en oppfatning om at det å tildele sårbare grupper økt frihet, for eksempel gjennom styrkede rettigheter, vil gi grobunn for skjult maktutøvelse som det er vanskelig å forsvare seg imot.

Denne innvendingen samsvarer med en utbredt kritikk av Foucaults maktbegrep. Det dreier seg blant annet om Foucaults forståelse av makt som et allstedsnærværende fenomen. Særlig feministiske kritikere har ifølge Juritzen (2013) og Lemke (2019) reagert på Foucaults påstand om at makt finnes overalt, i alle relasjoner. Dersom man ikke kan unnsnippe makten, spør kritikere hvordan motstand og kamp mot undertrykkende strukturer i samfunnet kan være mulig.

På samme måte kan man spørre om analysen i denne avhandlingen fører til en konklusjon om at deltakerbaserte modeller som familieråd er forgjeves, fordi det ikke er mulig å unnsnippe makten uansett. Lemke (2019, s. 15) peker på at mye av kritikken mot Foucault springer ut ifra et premiss om makt som undertrykkende og negativ. Foucaults prosjekt var imidlertid å bevege seg utover en negativ forståelse av begrepet. Slik jeg forstår det mente ikke Foucault at undertrykkende maktutøvelse ikke finnes. Hans prosjekt var imidlertid å rukke ved oppfatninger om at det er den *eneste* måten å forstå makt på. Foucaults prosjekt var dermed å vise at en forståelse av makt som negativ var utilstrekkelig for å gripe nye maktformer. Målet var dermed å gjøre mer makt synlig, og tilgjengelig for innsyn og diskusjon. Det betyr at konklusjonen ikke trenger å leses som at motstand, eller frihetstildeling, er nytteløse, men at *også* praksiser som legger opp til motstand og frihetstildeling er maktpraksiser.

En annen kritikk av Foucaults maktanalyser er at han anklages for å mangle en normativ grunnmur (Gjerde, 2019; Lemke, 2019). Kritikere hevder at maktbegrepet mister sitt kritiske potensiale så lenge Foucault frastår fra å ta stilling til om maktutøvelsen som

analyseres frem er negativ eller positiv. På samme måte kan man innvende at analysene i denne avhandlingen ikke har noen kritisk funksjon så lenge spørsmålet om maktutøvelsen er «ond» eller «god» blir stående ubesvart.

Igjen kan det være nyttig å klargjøre Foucaults forskningsprosjekt. Slik jeg forstår det dreide Foucaults prosjekt seg om å synliggjøre praksisenes normative karakter. Som Schaanning (i Foucault, 1999) skriver var hans strategi å forurolige de, og det, som til enhver tid ble fremstilt som sannhet innenfor en bestemt kontekst. Måten han gjorde dette på var blant annet å relativisere, ved å vise at det som oppfattes som «sannhet» er sant innenfor en bestemt periode, kontekst eller tanke-system (Schaanning, i Foucault, 1999, s. 181). Inspirert av denne tilnærmingen har jeg forsøkt å vise hvordan handlingene i familierådene bidrar til å skape en retning som ikke er nøytral, men i overensstemmelse med det som oppfattes som «sant», ønskelig og godt i den aktuelle konteksten. Ved å utsette spørsmålet om det er positive eller negative handlinger, er poenget å vise at de ikke er nøytrale. Handlingene har virkninger som skaper en bestemt retning fremfor en annen. I neste omgang kan man diskutere handlingenes legitimitet (Frich, 2015).

En viktig begrunnelse for å utforske denne formen for makt er fordi all makt har i seg et potensiale for å skade (Juritzen, 2013). Når barnevernets arbeid strekker seg inn i sårbare familiers privatliv på den måten familierådspraksisen gjør, er sjansen for at maktutøvelsen får utilsiktede konsekvenser alltid til stede.

I diskusjonen har jeg forsøkt å fremheve at det som fremstilles som sant om makt i familieråd er sant relativt til en tradisjonell maktforståelse. Et potensiale i Foucaults maktperspektiv er dermed å rokke ved denne forståelsen av makt.

8.3 Naiv omtale av familierådsmodellen

Som det kommer frem i denne avhandlingens analyser er det en rekke teknikker som bidrar til å bevege samhandlingen videre mot de målene som er satt. Avhandlingen synliggjør at denne praksisen kan forstås som en produktiv maktpraksis. Perspektivet åpner for å se på makt som mulighetsskapende, og ofte nødvendig og ønskelig. Like

fullt er det snakk om målsetninger som ikke er nøytrale. Analysene kan bidra til diskusjon om legitimiteten til handlingene. Samtidig, og kanskje vel så interessant, kan man stille spørsmål ved måten familieråd omtales på, og hvilken maktforståelse som ligger til grunn.

Analysene i avhandlingen utfordrer det som fremstår som en vanlig måte å omtale familierådsmodellen på; som en praksis der barnevernet har en tilbaketrukket rolle og hvor makt og myndighet overføres til familien.

Ifølge Foucault (1999) er hemmelighold en del av maktens virkemåte. Sagt på en annen måte virker makt-teknikkene best dersom de ikke fremstår som makt. Slik sett kan man spørre om den rådende måten å omtale og organisere familieråd på, er en forutsetning for at modellen skal ha disse produktive effektene.

Avhandlingens tolkninger reiser likevel spørsmål om det er behov for et mer nyansert språk når det gjelder hvordan maktforhold omtales i familierådsmodellen. I diskusjonen har jeg knyttet familierådsmodellen til politiske målsetninger om å arbeide for å styrke barnevernets legitimitet i befolkningen, og slik jeg ser det er det grunn til å diskutere omtalen av modellen ut ifra interesser som kan knyttes til legitimitetshensyn.

8.4 En lite tilgjengelig teoretiker?

I forordet til *Seksualitetens Historie 1* (Foucault, 1999, s. 7) skriver Schaanning at Foucault er «berømt og fryktet for sin språkbruk». Hans tekster er ifølge Schaanning fulle av «paradoksale formuleringer» og «underfundige ordspill». Foucault trekker på filosofisk begrepsbruk, lager nye begreper og fyller dem med overraskende innhold. En kritikk mot Foucaults tekster er med andre ord at de er vanskelige å forstå. I bokens etterord skriver Schaanning at denne kritikken også rammer Foucaults forskningsprosjekt. Dersom målet er å rokke ved oppfatninger som blir tatt for gitt, og synliggjøre maktutøvelse slik den utspiller seg i hverdagslige kontekster, er det vanskelig å si om prosjektet vil lykkes dersom ingen andre enn «profesjonelle teoretikere» orker å lese tekstene.

I min egen tilnærming til Foucaults tekster og begreper oppleves kritikken treffende. Begrepsbruken er abstrakt og fremmed, noe som gjør perspektivet vanskelig å forstå selv når man tror man har forstått. Inspirasjon fra forskere som har anvendt det teoretiske perspektivet gjorde begrepene mer konkrete og håndgripelige. Selv har jeg tilstrebet å legge vekt på å forklare og illustrere Foucaults maktbegrep, fremfor å videreføre Foucaults opprinnelige begrepsapparat. Denne tilnærmingen bærer med seg en risiko for å gjengi en forenklet versjon av Foucaults analyser, eller å viske ut viktig meningsinnhold i de originale begrepene. Begrunnelsen for dette knytter jeg imidlertid til det jeg ser som et behov for å åpne opp, og gjøre tilgjengelige, alternative forståelser av makt på feltet. Forhåpentligvis kan de empiriske analysene bidra til å illustrere og «fargelegge» noen av Foucaults filosofiske perspektiver.

Litteraturliste

- Allen, J. (2003). *Lost geographies of power*. Blackwell.
- Alver, B. G. (2015, 16. juni). *Ansvar for den enkelte*. De nasjonale forskningsetiske komiteene. <https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/personvern/ansvar-for-den-enkelte/>
- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2018). *Reflexive methodology: new vistas for qualitative research* (3. utg.). SAGE.
- Andenæs, A. (2000). Generalisering: om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse. I H. Haavind (Red.), *Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning* (s. 287-230). Gyldendal akademisk.
- Barnevernslova. (2021). *Lov om barnevern* (LOV-2021-06-18-97). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/2021-06-18-97>
- Bregnballe, A. (2005). *Når opplysning blir hindring: legfolk og fagfolk i dialog om utviklings- og miljøpolitikk* [Doktorgradsavhandling]. Institutt for statsvitenskap, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo
- Canosa, A. & Graham, A. (2019). Tracing the contribution of childhood studies: Maintaining momentum while navigating tensions. *Childhood (Copenhagen, Denmark)*, 27(1), 25–47. <https://doi.org/10.1177/0907568219886619>
- Corwin, T. W., Maher, E. J., Merkel-Holguin, L., Allan, H., Hollinshead, D. M. & Fluke, J. D. (2020). Increasing Social Support for Child Welfare-Involved Families Through Family Group Conferencing. *The British Journal of Social Work*, 50(1), 137–156. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcz036>
- Cruikshank, B. (1999). *The will to empower: democratic citizens and other subjects*. Cornell University Press.
- Dean, M. (2006). *Governmentality: magt og styring i det moderne samfund*. Forlaget Sociologi.
- Dijkstra, S., Asscher, J. J., Deković, M., Stams, G. J. J. M. & Creemers, H. E. (2019). A Randomized Controlled Trial on the Effectiveness of Family Group Conferencing in Child Welfare: Effectiveness, Moderators, and Level of FGC Completion. *Child Maltreatment*, 24(2), 137–151. <https://doi.org/10.1177/1077559518808221>
- Dijkstra, S. M., Creemers, H. E. P., Asscher, J. J. P., Deković, M. P. & Stams, G. J. J. M. P. (2016). The effectiveness of family group conferencing in youth care: A meta-analysis. *Child Abuse & Neglect*, 62, 100–110. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.10.017>
- Dreyfus, H. L. & Rabinow, P. (1982). *Michel Foucault: beyond structuralism and hermeneutics*. Harvester Press.
- Eide, S. B. (2013). Diskursetikk. I S. B. Eide & B. Skorstad (Red.), *Etikk: til refleksjon og handling i sosialt arbeid* (3. utg.). Gyldendal akademisk.
- Einarsson, J. H. (2002). *Familieråd som metode i barnevernets beslutningsprosess*. OsloMet: NOVA.
- Ericsson, K. (1996). *Barnevern som samfunnsspeil*. Pax.
- Eriksen, E. O. (2001). *Demokratiets sorte hull: om spenningen mellom fag og politikk i velferdsstaten*. Abstrakt forl.
- Eriksen, E. O. & Skivenes, M. (1998). Om å fatte riktige beslutninger i barnevernet. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 39(3), 352-380.
- Falck, S. (Red.). (2006). *Hva er det med familieråd? Samlerapport fra prosjektet: «Nasjonal satsing for utprøving og evaluering av familieråd i Norge»* (NOVA-rapport 18/2006. utg.). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

- Falck, S., Havnen, K., Vik, S., Hyrve, G. & Figenschow, W. (2006). Hva er familieråd? Modell og datamateriale. I S. Falck (Red.), *Hva er det med familieråd? Samlerapport fra prosjektet «Nasjonal satsning på utprøving og evaluering av familieråd i Norge»* (s. 15–34, NOVA rapport 18/06). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Fangen, K. (2004). *Deltakende observasjon*. Fagbokforlaget.
- Featherstone, B., Morris, K. & White, S. (2014). A Marriage Made in Hell: Early Intervention Meets Child Protection. *The British Journal of Social Work*, 44(7), 1735–1749. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bct052>
- Featherstone, B., White, S. & Morris, K. (2014). *Re-imagining child protection: Towards Human Social Work With Families*. Policy Press.
- Follesø, R. (2021). *Hva er barnevern*. Universitetsforlaget.
- Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora. (2023). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>
- Foucault, M. (1980). The Confession of the Flesh. I C. Gordon (Red.), *Power/knowledge : selected interviews and other writings 1972–1977*, (s. 194–228). Harvester Press.
- Foucault, M. (1982). The Subject and Power. *Critical Inquiry*, 8(4), 777–795. <https://doi.org/10.1086/448181>
- Foucault, M. (1991a). The ethic of care for the self as a practice of freedom. An interview with Michel Foucault on January 20, 1984. I J. W. Bernauer & D. M. Rasmussen (Red.), *The Final Foucault*, (s. 1–20). The MIT Press.
- Foucault, M. (1991b). *The Foucault reader*. Penguin Books.
- Foucault, M. (1991c). Governmentality. I G. Burchell, C. Gordon & P. Miller (Red.), *The Foucault effect: Studies in governmentality* (s. 87–104). Harvester Wheatsheaf and University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1999). *Seksualitetens historie: 1: Viljen til viten* (Bd. 1). EXIL.
- Foucault, M. (2000). *Klinikkens fødsel*. Hans Reitzel.
- Foucault, M. (2002). *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Cappelen akademisk.
- Frich, J. C. (2015). Makten i helse- og omsorgstjenestene. *Michael (Oslo)*, 12(2) 147–149.
- Frost, N., Abram, F. & Burgess, H. (2014). Family group conferences: context, process and ways forward. *Child & Family Social Work*, 19(4), 480–490. <https://doi.org/10.1111/cfs.12047>
- Gjerde, L. E. L. (2019). *Den allstedsnærværende makt* [Anmeldelse av boken Foucault's Analysis of Modern Governmentality: A Critique of Political Reason, av T. Lemke.]. *Sosiologen*. <https://sosiologen.no/omtale/den-allestedsnaervaerende-makt/>
- Halsa, A. (2008). «Mamma med nerver»: en studie av moderskap og barneomsorg i velferdsstaten, når mor har psykiske helseplager [Doktorgradsavhandling] Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Hammersley, M. (2017). Childhood Studies: A sustainable paradigm? *Childhood (Copenhagen, Denmark)*, 24(1), 113–127. <https://doi.org/10.1177/0907568216631399>
- Havnen, K. & Christiansen, Ø. (2014). *Kunnskapsstatus om familieråd. Erfaringer og effekter*. Regionalt kunnskapssenter for barn og unge RKBU Vest, Uni Research Helse.
- Havnen, K. J. S., Christiansen, Ø., Ljones, E. H., Lauritzen, C., Paulsen, V., Jarlby, F. & Vis, S. A. (2020). *Å medvirke når barnevernet undersøker. Delrapport 5. Barnevernets undersøkelsesarbeid fra bekymring til beslutning*. UiT Norges Arktiske Universitet.

- Heino, T. (2009). *Family Group Conference from a Child Perspective: Nordic Research Report*. (Report 2009:13). National Institute for Health and Welfare. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085028>
- Hennum, N. (2010). Mot en standardisering av voksenhet? Barn som redskap i statens disiplinering av voksne. *Sosiologi i dag*, 40(1/2), 57–75.
- Hennum, N. (2011). Children's confidences, parents' confessions: child welfare dialogues as technologies of control. *Qualitative Social Work*, 11(5), 535–549. <https://doi.org/10.1177/1473325011408175>
<https://doi.org/https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1177/1473325011408175>
- Hennum, N. (2015). Makten i barnet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, (02), 125–138.
- Hennum, N. (2016). Barnevernsbarn i ekspertisesamfunn. Tid for refleksjon. I R. Kroken & O. J. Madsen (Red.), *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten. Fra sosialt arbeid til «arbeid med deg selv»?* (s. 131-151) Gyldendal akademisk.
- Holland, S., Scourfield, J., Oneill, S. & Pithouse, A. (2005). Democratizing the Family and the State? The Case of Family Group Conferences in Child Welfare. *Journal of Social Policy*, 34(1), 59–77. <https://doi.org/10.1017/S0047279404008268>
- Hollinshead, D. M., Corwin, T. W., Maher, E. J., Merkel-Holguin, L., Allan, H. & Fluke, J. D. (2017). Effectiveness of family group conferencing in preventing repeat referrals to child protective services and out-of-home placements. *Child Abuse & Neglect*, 69, 285–294. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.04.022>
- Horverak, S. (2006). *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?: et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet* [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Haavind, H. (2000). *Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Gyldendal akademisk.
- Haavind, H. (2019). Livsformintervjuet. En veiviser til subjektive erfaringer. I A. Jansen & A. Andenæs (Red.), *Hverdagsliv, barndom og oppvekst. Teoretiske posisjoner og metodiske grep* (s. 26–56). Universitetsforlaget.
- Jacobsen, F. F. (2012). Makt og omsorg – til introduksjon. *Michael*, 12(2) 150-152.
- James, A. & Prout, A. (1997). *Constructing and reconstructing childhood: contemporary issues in the sociological study of childhood* (2. utg.). Falmer Press.
- Juritzen, T. I. (2013). *Omsorgsmakt: Foucaultinspirerte studier av maktens hvordan i sykehjem* [Doktorgradsavhandling]. Det medisinske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Juritzen, T. I. & Heggen, K. (2009). Produktive maktpraksiser i sykehjem: en Foucaultinspirert analyse av pleiefaglig handlekraft. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 12(2) 94-104.
- Juritzen, T. I. & Heggen, K. M. (2006). Omsorgsmakt: relasjonsnære sonderinger mellom makt og avmakt. *Sosiologi i dag*, 36(3) 61-80.
- Juul, R. (2010). *Barnevernets undersøkelser av bekymringsmeldinger: Diskursive praksisformer og barneperspektiver i den kommunale barneverntjeneste, og konsekvenser i forhold til barna* [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Järvinen, M., Elm Larsen, J. & Mortensen, N. (2002). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus Universitetsforlag.
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2003). *At skabe en klient: institutionelle identiteter i socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2005). *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv: interview, observationer og dokumenter*. Reitzel.

- Järvinen, M. & Mortensen, N. (2002). Det magtfulde møde mellem system og klient – teoretiske perspektiver. I M. Järvinen, J. Elm Larsen & N. Mortensen (Red.), *Det magtfulde møde mellem system og klient* (s. 9-27). Aarhus Universitetsforlag.
- Karlsen, M. P. & Villadsen, K. (2008). Who should do the talking? The proliferation of dialogue as governmental technology. *Culture and organization*, 14(4), 345–363. <https://doi.org/10.1080/14759550802489680>
- Karpatschof, B. & Karpatschof, L. (2004). Familierådslagning – den gode vilje og den genstridige virkelighed. *Psyke & Logos*, 25, 641–670.
- Kildedal, K., Nordstoga, S. & Uggerhøj, L. (2011). *Å bli undersøkt: norske og danske foreldres erfaringer med barnevernsundersøkelsen*. Universitetsforlaget.
- Knudsen, H. & Andersen, N. Å. (2013). Hyperansvar: når personligt ansvar gøres til genstand for styring. *Dansk sociologi*, 24(4), 65–83. <https://doi.org/10.22439/dansoc.v24i4.4721>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Gyldendal akademisk.
- Langsrud, E. (2020). *Usikkerheten i barnevernsarbeidet: en begrepsliggjøring av barneverntjenestens strategier overfor uforutsigbarhet, usikkerhet og tvetydighet ved beslutninger om hjelpetiltak* [Doktorgradsavhandling]. Høgskolen i Innlandet.
- Lemke, T. (2019). *Foucault's analysis of modern governmentality: a critique of political reason*. Verso.
- Lindwall, J. (2020). *Handlingsimperativets dilemma: om frihet och kontroll i socialtjänstens arbete med klienter som använder narkotika* [Doktorgradsavhandling]. Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Lupton, C. & Nixon, P. (1999). *Empowering practice? A critical appraisal of the family group conference approach*. The Policy Press.
- Messel, J. (2013). *I velferdsstatens frontlinje: barnevernspedagogers, sosionomers og vernepleieres historie*. Universitetsforl.
- Midjo, T. (2010). *En studie av samhandlingen mellom foreldre og barnevernarbeidere i barnevernets undersøkelse* [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Moses, J. W. & Knutsen, T. L. (2012). *Ways of Knowing: Competing Methodologies in Social and Political Research*. Macmillan Education UK.
- Natland, S. & Malmberg-Heimonen, I. (2016). Familieråd-frigjørende sosialt arbeid innenfor en manualbasert modell? *Tidsskrift for velferdsforskning*, 19(1), 44-61.
- Ney, T., Stoltz, J. A. & Maloney, M. (2013). Voice, power and discourse. Experiences of participants in family group conferences in the context of child protection. *Journal of Social Work*, 13(2), 184-202. <https://doi.org/10.1177/1468017311410514>
- Nissen, M. A., Uggerhøj, L. & Pringle, K. (Red.). (2007). *Magt og forandring i sosialt arbejde*. Akademisk Forlag.
- Nordby, H., Bennin, C. & Buer, B. A. (2013). *Etikk i barnevern*. Gyldendal akademisk.
- NOU 2000:12. (2000). *Barnevernet i Norge – Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. Barne- og familiedepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2000-12/id117351/>
- Omre, C. & Schjelderup, L. E. (2009). *Barn i barnevernet. En studie om barns deltakelse og styrkeprosesser i familieråd*. Tapir akademisk forlag.
- Picot, A. (2016). *Child Protective Services and Family Cultures: A Comparative Study of Norway and France* [Doktorgradsavhandling]. Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Rose, N. (2006). Governing «Advanced» Liberal Democracies. I A. Sharma & A. Gupta (Red.), *The anthropology of the state a reader* (s. 144–162) (Wiley Blackwell Readers in Anthropology Ser). Wiley.

- Sandvoll, A. M. & Dale, M. J. (2015). Daglege rutinar i sjukeheim – hinder eller pragmatisk skjema? *Michael (Oslo)*, 12(2), 211-222.
- Saus, M., Jenssen, T. & Strandbu, S. (2017). Mellom entusiasme og anvendelse – Barnevernsarbeideres oppfatninger og erfaringer med familieråd. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94(01), 54–70. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-01-05>
- Schwartz, I. & Warming, H. (2023). Børnesyn og inddragelse. *Dansk pedagogisk tidsskrift*, 1, 18-29. <https://dpt.dk/temanumre/2023-1/boernesyn-og-inddragelse/>
- Skivenes, M. (2002). *Lovgivning og legitimitet: en evaluering av lov om barneverntjenester av 1992 i et deliberativt perspektiv* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Bergen, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap.
- Slettebø, T. (2008). *Foreldres medbestemmelse i barnevernet. En studie av foreldres erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning* [Doktoravhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Slettebø, T., Paulsen, V., Christoffersen, H. & Aadnanes, M. (2021). *Familieråd når det haster: En studie av akutt familieråd i den kommunale barneverntjenestens arbeid med hastesaker*. VID vitenskapelige høyskole.
- Solli, L. N. (2020). Spenningsforhold mellom beskyttelse og medvirkning i forskning på familieråd. I H. Nordby & A. Halså (Red.), *Verdier i barnevern* (s. 113-129). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/https://doi.org/10.23865/noasp.103>
- Strandbu, A. (2007). *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådsmodellen* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Tromsø.
- Straub, Ute. (2013). Family group conference in Europe: From margin to mainstream. *ERIS web journal*, 1/2012, 26-35.
- Thørnblad, R., Strandbu, A., Holtan, A. & Jenssen, T. (2016). Family group conferences: from Maori culture to decision-making model in work with late modern families in Norway. *European Journal of Social Work*, 19(6), 992–1003. <https://doi.org/10.1080/13691457.2015.1086727>
- Toros, K., DiNitto, D. M. & Tiko, A. (2018). Family engagement in the child welfare system: A scoping review. *Children and Youth Services Review*, 88, 598–607. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.03.011>
- Vagli, Å. (2009). *Behind closed doors: exploring the institutional logic of child protection work* [Doktorgradsavhandling]. University of Bergen.
- Valentine, K. (2011). Accounting for Agency. *Children & society*, 25(5), 347–358. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2009.00279.x>
- Villadsen, K. (2005). Filantropi og «neo-filantropi» i det sociale arbejde. *Nordisk sosialt arbeid (Trykt utg.)*, 25(3), 207-219. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3037-2005-03-03>
- Vindegg, J. (2011). *Å forstå en familie. Fortellinger som kunnskapskilde i sosialarbeideres profesjonelle yrkesutøvelse* [Doktorgradsavhandling]. Høgskolen i Oslo.
- Yin, R. K. (2012). *Applications of case study research* (3. utg.). SAGE.
- Øye, C. (2015). Frivillighet og tvang i sykehjem – to sider av samme sak? *Michael*, 12 (2), 167–179.

Vedlegg

Vedlegg 1: Bekreftelse fra NSD (Sikt)

Vedlegg 2: Samtykkeerklæringer

Vedlegg 3: Samtaleguider

Vedlegg 1: Bekreftelse fra NSD (nå Sikt)

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer
482398

Vurderingstype
Standard

Dato
23.10.2023

Tittel

Barnets beste og brukervedvirkning ved bruk av familieråd i barnevernet

Behandlingsansvarlig institusjon

Høgskolen i Innlandet / Fakultet for helse- og sosialvitenskap / Institutt for sosialfag og veiledning

Prosjektansvarlig

Lene Nygaard Solli

Prosjektperiode

15.10.2018 - 15.10.2024

Kategorier personopplysninger

Alminnelige
Særlige

Lovlig grunnlag

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)
Uttrykkelig samtykke (Personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 15.10.2024.

[Meldeskjema](#)

Kommentar

Behandling av personopplysninger er utvidet til 15.10.2024. Vi vurderer at behandling fortsatt er lovlig, under forutsetning om at utvalget ditt får ny informasjon, her også informasjon om endret varighet.

Merk at vi legger til grunn at du har kontaktinformasjon til utvalget ditt og vil gi dem ny informasjon.

Hvis ikke dette er tilfellet, må du sende melding til oss i meldeskjemaet slikt at vi kan foreta en mer inngående vurdering av om behandlingen fortsatt vil være lovlig.

Lykke til videre med prosjektet!

Lykke til videre med prosjektet!

Vedlegg 2: Samtykkeerklæringer

Samtykkeerklæring, foreldre

Vil du delta i forskningsprosjektet «*Barnets beste og brukermedvirkning ved bruk av familieråd i barnevernet*»?

Formål

Familieråd legger opp til at barn, foreldre og nettverk tar del i beslutninger om barnets situasjon. Formålet med forskningsprosjektet er å finne ut mer om betydningen av koordinatorrollen, hvordan barnet og familien blir forberedt på familieråd og hvordan barnet og familien medvirker.

Prosjektet er en doktorgradsstudie som er en del av forskningsprosjektet «Beslutninger og begrunnelser i barnevernet» ved Høgskolen i Innlandet. Prosjektet er finansiert av Norges Forskningsråd.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får denne informasjonen fordi din familie snart skal ha et familieråd. Jeg som leder dette forskningsprosjektet heter Lene Nygaard Solli. Jeg jobber ikke i barnevernet, og kjenner hverken til din families bakgrunn eller situasjon. Jeg får ikke navnet ditt eller kontaktinformasjonen din før du eventuelt samtykker til det. Jeg har snakket med koordinatorene som hjelper meg med å gi ut informasjon om prosjektet.

Hva innebærer deltakelse?

Observasjon, samarbeidsmøte

Deltakelse innebærer at jeg er tilstede og observerer på samarbeidsmøtet sammen med dere, koordinatoren og barnevernstjenesten. Ved å være tilstede kan jeg få kunnskap om forberedelsene. Jeg vil også være opptatt av hvordan koordinatoren jobber.

Observasjon familieråd

Et mål med prosjektet er å undersøke hvordan forholdene ligger til rette for at du, barnet og andre familiemedlemmer deltar i beslutningene. Derfor vil alle familiene i prosjektet få spørsmål om det er greit at jeg er tilstede og observerer selve familierådet.

Selv om du samtykker til at jeg får være med på samarbeidsmøtet og familierådet, kan du når som helst be meg gå ut. Det er ønskelig å bruke lydopptaker, men et alternativ er at jeg er tilstede og tar notater. Jeg vil spørre alle som er med om det er greit at jeg er tilstede, og om jeg kan bruke lydopptaker. Alle må skrive under på en samtykkeerklæring.

Samtale med mor og/eller far

Omtrent to uker etter familierådet ønsker jeg å snakke med deg om hvordan forberedelsene til familierådet var og hvordan kontakten med koordinatoren var. Jeg vil også spørre hvordan du opplevde familierådet.

Samtale med barn (over 7 år)

Dersom du/dere gir tillatelse til det og barnet selv vil, ønsker jeg også å snakke med barnet etter familierådet. Jeg vil snakke med barnet om hvordan forberedelsene var, hva slags informasjon de fikk, om de følte seg ivaretatt og om de opplevde å bli hørt. Du kan få tilgang til spørsmålene jeg bruker i samtalene med barnet ved å ta kontakt med meg.

Samtale med koordinator

Etter familierådet vil jeg snakke med koordinatoren om hvordan de forstår sin egen rolle og om eventuelle utfordringer de møter på i jobben sin. Jeg vil også snakke om hvordan det var å forberede deres familieråd og hvordan de opplevde familierådet fra sitt profesjonelle ståsted.

Samtale med kontaktperson i barnevernet

Jeg vil snakke med kontaktpersonen i barnevernet som er tilknyttet deres familieråd om hvordan de synes det er å bruke familieråd som beslutningsmodell i barnevernet generelt. Jeg vil også spørre om hvorfor de mente at nettopp din familie skulle få tilbud om familieråd og om hvordan forberedelsene var. Jeg vil spørre om hvordan de opplevde familierådet, og hvordan de vurderer handlingsplanen som familierådet kom frem til.

Under alle samtalene vil jeg bruke lydopptaker.

Et formål med prosjektet er å danne et bilde av hvordan din familie blir ivaretatt av barnevernet. I samtalene kan det derfor hende vi kommer inn på temaer som omhandler din eller ditt barns fysiske og psykiske helse, ytelser fra helsetjenester, andre sosiale forhold, etnisk tilhørighet eller kulturelle bakgrunn. Dette gjelder også for observasjon og for samtalene jeg har med barnet og barnevernsarbeideren.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Jeg har taushetsplikt, og det er bare jeg som vil ha tilgang til lydopptakene med intervjuene. Under prosjektperioden lagres og behandles data på en forskningsplattform (TSD) som oppfyller lovens strenge krav til behandling og lagring av forskningsdata. Navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med en kode (koblingsnøkkel) som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data. Lydopptakene blir tatt opp på en app på telefonen som sender lydopptakene kryptert til TSD. De kan ikke lyttes til på telefonen før jeg logger inn i TSD på min datamaskin. Når jeg skriver om intervjuene ord for ord (transkriberer) vil intervjuene bli anonymisert, det vil si at ingen navn eller andre opplysninger om enkeltpersoner bli gjenkjent. Ingen vil kunne skjønne at du har deltatt i undersøkelsen. Lydopptakene vil bli slettet når de er transkribert. Kunnskap fra prosjektet vil bli brukt til å skrive artikler, bøker og konferanseinnlegg.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.10.2022. Alle personopplysninger om deg vil da bli slettet. **Anonymiserte** transkripsjoner av samtalene vil bli avlevert og langtidslagret i databasen til Norsk senter for forskningsdata (NSD) og kan gjøres tilgjengelig for gjenbruk til nye undervisnings- og forskningsformål. Datamateriale fra observasjon eller uformelle samtaler vil **ikke** bli avlevert til langtidslagring. Ved prosjektslutt kan det hende jeg spør deg om kontaktinformasjonen din og opplysninger som kopler deg til transkripsjonene lagres for eventuelle oppfølgingsstudier. Da må du i så fall signere på et eget samtykkeskjema og du trenger ikke å bestemme deg for det nå.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller vil trekke deg senere. Det vil heller ikke få noen konsekvenser for den videre oppfølgingen fra barnevernet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til å få innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg og få rettet, slettet eller få en kopi av personopplysninger om deg (dataportabilitet). Du har også rett til å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Høgskolen i Innlandet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Høgskolen i Innlandet ved Lene Nygaard Solli, lene.solli@inn.no, t. 61288326
- NSD – Personvernombudet, personvernombudet@nsd.no, t. 55582117.
- Høgskolens lokale kontaktperson for personvern i forskning: anne.lofthus@inn.no, t. 61288277

Med vennlig hilsen
Prosjektleder
Lene Nygaard Solli

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Barnets beste og brukermedvirkning ved bruk av familieråd i barnevernet*», og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til:

- at prosjektlederen er tilstede på samarbeidsmøtet
- at prosjektlederen er tilstede under familierådet
(de øvrige deltakerne i familierådet får eget skjema de må signere på dersom de samtykker)
- å samtale med prosjektlederen etter familierådet
- at mine barn samtaler med prosjektlederen, dersom de selv vil
- at koordinatoren samtaler med prosjektlederen
- at kontaktpersonen i barnevernet samtaler med prosjektlederen

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, høsten 2022.

Navn: _____ Dato: _____

Signatur: _____

Samtykkeerklæring, deltakere i familieråd

Vil du delta i forskningsprosjektet «Barnets beste og brukarmedvirkning ved bruk av familieråd i barnevernet»?

Formål

Familieråd legger opp til at barn, foreldre og nettverk tar del i beslutninger om barnets situasjon. Formålet med forskningsprosjektet er å finne ut mer om betydningen av koordinatorrollen, hvordan barnet og familien blir forberedt på familieråd og hvordan barnet og familien medvirker.

Prosjektet er en doktorgradsstudie som er en del av forskningsprosjektet «Beslutninger og begrunnelser i barnevernet» ved Høgskolen i Innlandet. Prosjektet er finansiert av Norges Forskningsråd.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får denne informasjonen fordi du deltar i et familieråd med en familie som er med i forskningsprosjektet. Som en del av forskningsprosjektet er jeg interessert i å se nærmere på hvordan forholdene ligger til rette for at barnet, familien og nettverket blir hørt og tar del i beslutningene. Jeg er også interessert i å undersøke hvordan forberedelsene har betydning for familierådet og hvordan koordinatoren jobber. Familien har gitt meg tillatelse til å delta på familierådet.

Hva innebærer deltakelse?

Deltakelse innebærer at jeg som leder forskningsprosjektet er tilstede under familierådet. Ved å være tilstede kan jeg få kunnskap om hvordan forberedelsene har hatt betydning for familierådet. Jeg vil også være opptatt av hvordan koordinatoren jobber, og hvem som kommer til ordet i familierådet. Hvis du synes det er greit ønsker jeg å bruke lydopptaker.

Ved at jeg er tilstede under familierådet og tar notater eller bruker lydopptaker, kan opplysninger om din fysiske og psykiske helse, ytelser fra helsetjenester, andre sosiale forhold, etnisk tilhørighet eller kulturelle bakgrunn bli samlet inn dersom dette er temaer som blir berørt i familierådet.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Jeg har

taushetsplikt, og det er bare jeg som vil ha tilgang til lydopptakene. Under prosjektperioden lagres og behandles lydopptak og notater på en forskningsplattform (TSD) som oppfyller lovens strenge krav til behandling og lagring av forskningsdata.

Lydopptakene blir tatt opp på en app på telefonen som sender lydopptakene kryptert til TSD. De kan ikke lyttes til på telefonen før jeg logger inn i TSD på min datamaskin. Når jeg skriver om lydopptakene ord for ord (transkriberer) vil de bli anonymisert, det vil si at ingen navn eller andre opplysninger om enkeltpersoner blir gjenkjent. Ingen vil kunne skjønne at du har deltatt i prosjektet. Lydopptakene vil bli slettet når de er transkribert. Kunnskap fra prosjektet vil bli brukt til å skrive artikler, bøker og konferanseinnlegg.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.10.2022. Lydopptak og notater fra observasjon vil bli slettet når prosjektet er slutt.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller vil trekke deg senere. Det vil heller ikke få noen konsekvenser for den videre oppfølgingen familien får fra barnevernet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til å få innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg og få rettet, slettet eller få en kopi av personopplysninger om deg (dataportabilitet). Du har også rett til å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Høgskolen i Innlandet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Høgskolen i Innlandet ved Lene Nygaard Solli, lene.solli@inn.no, t. 61288326
- NSD – Personvernombudet, personvernombudet@nsd.no, t. 55582117.

- Høgskolens lokale kontaktperson for personvern i forskning: anne.lofthus@inn.no, t. 61288277

Med vennlig hilsen

Prosjektleder
Lene Nygaard Solli

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Barnets beste og brukermedvirkning ved bruk av familieråd i barnevernet*», og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til:

- at prosjektlederen er tilstede og tar notater under familierådet
- at prosjektlederen kan bruke lydopptaker under familierådet

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, høsten 2022.

Dato: _____

Navn:

Signatur:

Samtykkeerklæring, familierådskoordinator

Vil du delta i forskningsprosjektet «*Barnets beste og brukermedvirkning ved bruk av familieråd i barnevernet*»?

Formål

Familieråd legger opp til at barn, foreldre og nettverk tar del i beslutninger om barnets situasjon. Formålet med forskningsprosjektet er å finne ut mer om betydningen av koordinatorrollen, hvordan barnet og familien blir forberedt på familieråd og hvordan barnet og familien medvirker.

Prosjektet er en doktorgradsstudie som er en del av forskningsprosjektet «Beslutninger og begrunnelser i barnevernet» ved Høgskolen i Innlandet. Prosjektet er finansiert av Norges Forskningsråd.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får denne informasjonen fordi du jobber som familierådskoordinator. Jeg fikk kontaktinformasjonen din i forbindelse med en fagsamling for koordinatører høsten 2018.

Hva innebærer deltakelse?

Samtale om rollen som koordinator

Deltakelse i prosjektet innebærer en samtale med meg som er prosjektansvarlig om dine oppgaver og din rolle som koordinator.

Hvis du jobber med en familie som har sagt ja til å delta i forskningsprosjektet vil deltakelse også kunne innebære:

Observasjon, samarbeidsmøte

Hvis familien samtykker til det ønsker jeg å være tilstede og observere på samarbeidsmøtet. På denne måten kan jeg få kunnskap om forberedelsene og hvordan koordinatoren jobber.

Observasjon, familieråd

Et mål med prosjektet er å undersøke hvordan forholdene ligger til rette for at familien deltar i beslutningene. Derfor vil alle familiene i prosjektet få spørsmål om det er greit at jeg er tilstede og observerer selve familierådet.

Samtale etter familierådet

Hvis foreldrene samtykker til det vil jeg snakke med deg etter familierådet om hvordan det var å forberede familierådet og hvordan du opplevde familierådet fra ditt profesjonelle ståsted.

Under samtalene vil jeg bruke lydopptaker. Det er ønskelig å bruke lydopptaker under observasjonene også. Jeg vil spørre alle som er med om det er greit at jeg er tilstede, og om jeg kan bruke lydopptaker. Alle må skrive under på en samtykkeerklæring.

I etterkant av familierådet vil jeg også snakke med familien og barnevernsarbeideren om hvordan forberedelsene har vært, hvordan samarbeidet med koordinator har vært og hvordan de opplevde familierådet.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Jeg har taushetsplikt, og det er bare jeg som vil ha tilgang til lydopptakene med intervjuene. Under prosjektperioden lagres og behandles data på en forskningsplattform (TSD) som oppfyller lovens strenge krav til behandling og lagring av forskningsdata. Navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med en kode (koblingsnøkkel) som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data. Lydopptakene blir tatt opp på en app på telefonen som sender lydopptakene kryptert til TSD. De kan ikke lyttes til på telefonen før jeg logger inn i TSD på min datamaskin. Når jeg skriver om intervjuene ord for ord (transkriberer) vil intervjuene bli anonymisert, det vil si at ingen navn eller andre opplysninger om enkeltpersoner bli gjenkjent. Ingen vil kunne skjønne at du har deltatt i undersøkelsen. Lydopptakene vil bli slettet når de er transkribert. Kunnskap fra prosjektet vil bli brukt til å skrive artikler, bøker og konferanseinnlegg.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.10.2022. Alle personopplysninger om deg vil da bli slettet. **Anonymiserte** transkripsjoner av samtalene vil bli avlevert og langtidslagret i databasen til Norsk senter for forskningsdata (NSD) og kan gjøres tilgjengelig for gjenbruk til nye undervisnings - og forskningsformål. Datamateriale fra observasjon eller uformelle samtaler vil **ikke** bli avlevert til langtidslagring.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til å få innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg og få rettet, slettet eller få en kopi av personopplysninger om deg (dataportabilitet). Du har også rett til å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Høgskolen i Innlandet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Høgskolen i Innlandet ved Lene Nygaard Solli, lene.solli@inn.no, t. 61288326
- NSD – Personvernombudet, personvernombudet@nsd.no, t. 55582117.
- Høgskolens lokale kontaktperson for personvern i forskning: anne.lofthus@inn.no, t. 61288277

Med vennlig hilsen

Prosjektleder
Lene Nygaard Solli

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Barnets beste og brukervedvirkning ved bruk av familieråd i barnevernet*», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å samtale med prosjektlederen

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, høsten 2022.

Navn: _____ Dato: _____

Signatur: _____

Samtykkeerklæring, ansatte i barnevernet

Vil du delta i forskningsprosjektet «*Barnets beste og brukermedvirkning ved bruk av familieråd i barnevernet*»?

Formål

Familieråd legger opp til at barn, foreldre og nettverk tar del i beslutninger om barnets situasjon. Formålet med forskningsprosjektet er å finne ut mer om betydningen av koordinatorrollen, hvordan barnet og familien blir forberedt på familieråd og hvordan barnet og familien medvirker.

Prosjektet er en doktorgradsstudie som er en del av forskningsprosjektet «Beslutninger og begrunnelser i barnevernet» ved Høgskolen i Innlandet. Prosjektet er finansiert av Norges Forskningsråd.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får denne informasjonen fordi du er i kontakt med en familie som skal ha familieråd og som har sagt ja til å delta i forskningsprosjektet.

Hva innebærer deltakelse?

Observasjon, samarbeidsmøte

Hvis familien samtykker til det ønsker jeg å være tilstede og observere på samarbeidsmøtet. På den måten kan jeg få kunnskap om forberedelsene og hvordan koordinatoren jobber.

Observasjon, familieråd

Et mål med prosjektet er å undersøke hvordan forholdene ligger til rette for at familien deltar i beslutningene. Derfor vil alle familiene i prosjektet få spørsmål om det er greit at jeg er tilstede og observerer selve familierådet.

Samtale etter familierådet

Hvis foreldrene samtykker til det vil jeg snakke med deg etter familierådet. Jeg vil snakke med deg om hvordan du synes det er å bruke familieråd som beslutningsmodell i barnevernet generelt. Jeg vil også spørre om hvorfor du mente at nettopp den aktuelle familien skulle få tilbud om familieråd, og hvordan forberedelsene var. Jeg vil spørre om hvordan du opplevde familierådet fra ditt profesjonelle ståsted, og hvordan du vurderer handlingsplanen som familierådet kom frem til.

Under samtalene vil jeg bruke lydopptaker. Det er ønskelig å bruke lydopptaker under observasjonene også. Jeg vil spørre alle som er med om det er greit at jeg er tilstede, og om jeg kan bruke lydopptaker. Alle må skrive under på en samtykkeerklæring.

Foreldrene er informert om at samtalene med deg kan innebære sensitive opplysninger om foreldrene eller barnets fysiske og psykiske helse, ytelser fra helsetjenester, andre sosiale forhold, etnisk tilhørighet eller kulturelle bakgrunn.

I samtalene med familiene og koordinatoren vil jeg også snakke om hvordan forberedelsene har vært, om samarbeidet med barnevernstjenesten og hvordan de opplevde familierådet.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Jeg har taushetsplikt, og det er bare jeg som vil ha tilgang til lydopptakene med intervjuene. Under prosjektperioden lagres og behandles data på en forskningsplattform (TSD) som oppfyller lovens strenge krav til behandling og lagring av forskningsdata. Navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med en kode (koblingsnøkkel) som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data. Lydopptakene blir tatt opp på en app på telefonen som sender lydopptakene kryptert til TSD. De kan ikke lyttes til på telefonen før jeg logger inn i TSD på min datamaskin. Når jeg skriver om intervjuene ord for ord (transkriberer) vil intervjuene bli anonymisert, det vil si at ingen navn eller andre opplysninger om enkeltpersoner bli gjenkjent. Ingen vil kunne skjønne at du har deltatt i undersøkelsen. Lydopptakene vil bli slettet når de er transkribert. Kunnskap fra prosjektet vil bli brukt til å skrive artikler, bøker og konferanseinnlegg.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.10.2022. Alle personopplysninger om deg vil da bli slettet. **Anonymiserte** transkripsjoner av samtalene vil bli avlevert og langtidslagret i databasen til Norsk senter for forskningsdata (NSD) og kan gjøres tilgjengelig for gjenbruk til nye undervisnings- og forskningsformål. Datamateriale fra observasjon eller uformelle samtaler vil **ikke** bli avlevert til langtidslagring.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til å få innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg og få rettet, slettet eller få en kopi av

personopplysninger om deg (dataportabilitet). Du har også rett til å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra *Høgskolen i Innlandet* har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Høgskolen i Innlandet ved Lene Nygaard Solli, lene.solli@inn.no, t. 61288326
- NSD – Personvernombudet, personvernombudet@nsd.no, t. 55582117.
- Høgskolens lokale kontaktperson for personvern i forskning: anne.lofthus@inn.no, t. 61288277

Med vennlig hilsen

Prosjektleder
Lene Nygaard Solli

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Barnets beste og brukervedvirkning ved bruk av familieråd i barnevernet*», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å samtale med prosjektlederen

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, høsten 2022.

Navn: _____ Dato: _____

Signatur: _____

Samtykkeerklæring, deltakere i samarbeidsmøte

Vil du delta i forskningsprosjektet «*Barnets beste og brukermedvirkning ved bruk av familieråd i barnevernet*»?

Formål

Familieråd legger opp til at barn, foreldre og nettverk tar del i beslutninger om barnets situasjon. Formålet med forskningsprosjektet er å finne ut mer om betydningen av koordinatorrollen, hvordan barnet og familien blir forberedt på familieråd og hvordan barnet og familien medvirker.

Prosjektet er en doktorgradsstudie som er en del av forskningsprosjektet «Beslutninger og begrunnelser i barnevernet» ved Høgskolen i Innlandet. Prosjektet er finansiert av Norges Forskningsråd.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får denne informasjonen fordi du skal delta i et familieråd med en familie som er med i forskningsprosjektet. Som en del av forskningsprosjektet er jeg interessert i å se nærmere på hvordan forholdene ligger til rette for at barnet, familien og nettverket blir hørt og tar del i beslutningene. Jeg er også interessert i å undersøke hvordan forberedelsene har betydning for familierådet og hvordan koordinatoren jobber. Familien har gitt meg tillatelse til å delta på samarbeidsmøtet.

Hva innebærer deltakelse?

Deltakelse innebærer at jeg som leder forskningsprosjektet er tilstede under samarbeidsmøtet. Ved å være tilstede kan jeg få kunnskap om hvordan forberedelsene har hatt betydning for familierådet. Jeg vil også være opptatt av hvordan koordinatoren jobber, og hvem som kommer til ordet. Hvis du synes det er greit ønsker jeg å bruke lydopptaker.

Ved at jeg er tilstede under samarbeidsmøtet og tar notater eller bruker lydopptaker, kan opplysninger om din fysiske og psykiske helse, ytelser fra helsetjenester, andre sosiale forhold, etnisk tilhørighet eller kulturelle bakgrunn bli samlet inn dersom dette er temaer som blir berørt.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Jeg har taushetsplikt, og det er bare jeg som vil ha tilgang til lydopptakene. Under prosjektperioden

lagres og behandles lydopptak og notater på en forskningsplattform (TSD) som oppfyller lovens strenge krav til behandling og lagring av forskningsdata.

Lydopptakene blir tatt opp på en app på telefonen som sender lydopptakene kryptert til TSD. De kan ikke lyttes til på telefonen før jeg logger inn i TSD på min datamaskin. Når jeg skriver om lydopptakene ord for ord (transkriberer) vil de bli anonymisert, det vil si at ingen navn eller andre opplysninger om enkeltpersoner blir gjenkjent. Ingen vil kunne skjønne at du har deltatt i prosjektet. Lydopptakene vil bli slettet når de er transkribert. Kunnskap fra prosjektet vil bli brukt til å skrive artikler, bøker og konferanseinnlegg.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.10.2022. Lydopptak og notater fra observasjon vil bli slettet når prosjektet er slutt.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller vil trekke deg senere. Det vil heller ikke få noen konsekvenser for den videre oppfølgingen familien får fra barnevernet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til å få innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg og få rettet, slettet eller få en kopi av personopplysninger om deg (dataportabilitet). Du har også rett til å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Høgskolen i Innlandet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Høgskolen i Innlandet ved Lene Nygaard Solli, lene.solli@inn.no, t. 61288326
- NSD – Personvernombudet, personvernombudet@nsd.no, t. 55582117.

- Høgskolens lokale kontaktperson for personvern i forskning: anne.lofthus@inn.no, t. 61288277

Med vennlig hilsen

Prosjektleder
Lene Nygaard Solli

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Barnets beste og brukermedvirkning ved bruk av familieråd i barnevernet*», og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til:

- at prosjektlederen er tilstede og tar notater under samarbeidsmøtet
- at prosjektlederen kan bruke lydopptaker under samarbeidsmøtet

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, høsten 2022.

Dato: _____

Navn:

Signatur:

Vedlegg 3: Samtaleguider

Samtaleguide, foreldre

Innledning

Om forskningsprosjektet og min rolle.

Jeg vil lære mer om hvordan det er for barn og voksne å være med på familieråd. Spesielt vil jeg lære om hvordan du har opplevd at du har deltatt i prosessen, fra forberedelsene, selve rådet og oppfølging. Jeg vil vite om du har opplevd at du har blitt hørt og om det er noe som du tenker kunne vært gjort annerledes av de profesjonelle.

Om familien (hvem, ant. barn, alder, yrke), tidligere kontakt/samarbeid med barnevernet

Forberedelsene til familierådet

Hvordan du fikk høre om familieråd?

- Hvor? Hjemme/barnevernet? Lenge siden?
- Hva slags informasjon fikk du? Fra hvem?
- Hva synes du om det?

Til familierådet blir det laget en beskrivelse av hva som er situasjonen deres og noen spørsmål.

- Når skjedde det og hvor var dere?
- Var du med? Var barnet med?
- Var det skrevet på forhånd? Hadde du innspill?

Koordinatoren

Kontakt med koordinatoren.

- Når og hvor møttes dere første gang?
- Hva snakket dere om?
- Hva synes du om at det er en koordinator som hjelper til? Hvorfor?
- Fikk du den informasjonen du trengte?
- Møttes dere flere ganger?
- Snakket koordinatoren med barnet?

Forventninger/bekymringer

Var det noe du var bekymret for før familierådet?

Følte du deg trygg på hva som skulle skje i løpet av familierådet? Hvem som skulle snakke? Hvem som skulle komme? Hvem som skulle styre møtet osv.?

Var det noe du gledet deg til?

Familierådet

Hvem var på familierådet?

- Hvem bestemte det?
- Noen som ikke var der som du mener burde vært der?

Opplevelse av familierådet.

Del 1:

- Var du kjent med den informasjonen som barnevernet leste opp?
- Synes du den gav et riktig bilde av deres situasjon? *Hvorfor/hvorfor ikke?*
- Var det noe informasjon du ønsket at de andre skulle få vite/ikke vite?

Del 2:

- Spørsmål 1:
 - Bakgrunnen for spørsmålet?
 - Hva var viktig for deg?
 - Diskusjon/plan
- Spørsmål 2:
 - Bakgrunnen for spørsmålet?
 - Hva var viktig for deg?
 - Diskusjon/plan
- Spørsmål 3:
 - Bakgrunnen for spørsmålet?
 - Hva var viktig for deg?
 - Diskusjon/plan
- Spørsmål 4:
 - Bakgrunnen for spørsmålet?
 - Hva var viktig for deg?
 - Diskusjon/plan
 -
- Spørsmål 5:
 - Bakgrunnen for spørsmålet?
 - Hva var viktig for deg?
 - Diskusjon/plan

Del 3:

- Hvordan opplevde du siste delen av møtet?
- Barnevernet sin vurdering av planen

Medvirkning

En av grunnene til at det arrangeres familieråd er for at foreldrene, barnet og nettverket skal få mulighet til å si sine meninger om hva de mener er best for barnet. Opplevde du at det var rom for det og at du ble lytte til? I så fall, hva gjorde at du fikk denne opplevelsen? Evt. hva gjorde at du ikke opplevde det slik?

Hadde du noen konkrete forslag til løsninger som du hadde tenkt på på forhånd? Ble disse evt. tatt med i handlingsplanen?

Koordinatoren

Hvordan synes du koordinatoren løste oppgavene sine? Hva var bra eller dårlig? Er det noe han/hun kunne gjort annerledes?

Barnets/familiens situasjon

Forandringer med barnet eller i familien siden familierådet?

Hvordan du tror familierådet vil påvirke barnet og familien i tiden fremover?

Avslutning

Om samtalen. Er det noe vi snakket om som du ikke vil at jeg skal bruke? Hvis du kommer på noe senere som du ønsker å snakke med meg om kan du ta kontakt.

Er det avtalt oppfølgende familieråd? Er det greit hvis jeg tar kontakt?

Er det greit at jeg får tilgang til situasjonsbeskrivelse og familiens handlingsplan? Skriftlig samtykke.

Har familien mottatt hjelpetiltak fra barnevernet tidligere? Kan jeg få tillatelse til å innhente informasjon om dette slik at jeg kan sammenlikne disse tiltakene med tiltakene som ble utarbeidet i handlingsplanen. Skriftlig samtykke.

Samtaleguide, familierådscoordinatorer

Første samtale: generelt om familieråd

Innledning

- Om forskningsprosjektet
 - Overordnet: forståelser av barnets beste og brukermedvirkning i familieråd. Fokus på koordinatoren og forberedelsene.
- Om samtalen: din bakgrunn, gå gjennom prosessen, din rolle
- Personvern: ikke avgi personidentifiserende opplysninger om andre

Bakgrunn

- Yrkesbakgrunn/utdanning
- Erfaring som koordinator
- Motivasjon

Om forberedelsene

- Hvilke oppgaver har du i forberedelsene? Beskriv. utfordringer?
- Situasjonsbeskrivelse og spørsmål til familierådet: Opplever du at foreldrene og barnet har vært med? Er de enige i spørsmålene? Hva gjør du hvis ikke? Eksempler!
- Hvordan forbereder du deltakerne på selve familierådet? Foreldrene, barnet, nettverket? Roller, struktur?

Selve familierådet

- Hva er din rolle under familierådet? Del 1, del 2, del 3
- Hva mener du er viktig for å ivareta barnet i familierådet? Være tilstede, pauser? Eksempler!
- Barnets og familiens medvirkning: På hvilken måte har de innflytelse på beslutningene? Hva skiller familieråd fra andre måter å jobbe på i barnevernet?

Oppsummering, om koordinatorrollen

- Hvordan opplever du det å være en 'nøytral' part? utfordringer? Har du opplevd at du må gå «ut av rollen»?
- Viktigste oppgaven til koordinatoren? Overfor familien? Barnet? Barnevernet?
- Viktige egenskaper som koordinator? Hvorfor?

Forskningsprosjektet

- Hva mener du det er viktig å få svar på i et forskningsprosjekt om familieråd?

Avslutning

- Om oppbevaring og anonymisering av intervjuene.
- Om samtalen. Er det noe vi snakket om som du ikke vil at jeg skal bruke? Hvis du kommer på noe senere som du ønsker å snakke med meg om kan du ta kontakt.

Rekruttering

- Informere om prosjektet når barnevernstjenesten ringer
- To alternativer
 - Via barnevernstjenesten før samarbeidsmøtet
 - Via koordinator på samarbeidsmøtet

Andre samtale: etter observasjon av familieråd

Forberedelsene til det forestående familierådet

Samarbeidsmøtet

- Hvor?
- Hvem var med?
- Var situasjonsbeskrivelse og spørsmål klare?
- Hvem var med å lage de? Opplevde du at de var enige?

Forberedelsene

- Var du hjemme hos familien?
- Hvem bestemte hvem som skulle inviteres?
- Hvordan kontaktet du de?
- Hva informerte du om?
- Noen utfordringer underveis?

Hvordan forberedte du foreldre og barn på det som skulle skje i familierådet (struktur/ulike roller)? Er ditt inntrykk at familien var godt nok forberedt? Evt. hva kunne vært bedre i forberedelsene?

Familierådet

Kan du beskrive hvordan du opplevde familierådet fra ditt ståsted som koordinator?

Hva skjedde under familierådet? (hvis jeg ikke var tilstede)

- Hendelser fra observasjon:

Hvordan synes du barnet ble ivaretatt?

Koordinatorrollen

Tanker om hvordan din rolle og arbeidet du har gjort med denne familien hadde betydning for

- Barnet
- Familiens medvirkning

Er det noe du ønsker at du gjorde annerledes?

Avslutning

Om oppbevaring og anonymisering av intervjuene.

Om samtalen. Er det noe vi snakket om som du ikke vil at jeg skal bruke? Hvis du kommer på noe senere som du ønsker å snakke med meg om kan du ta kontakt.

Kontakt ved evt. oppfølgende familieråd.

Samtaleguide, ansatte i barnevernet

Innledning

Om forskningsprosjektet

Bakgrunn

Rolle/arbeidsoppgaver i barnevernet.

Hvorfor ville du bli barnevernspedagog? Hva liker du med jobben? Utdfordrende?

Tidligere erfaring med familieråd? Ca. hvor mange?

Familieråd, generelt

Hvordan synes du det er å bruke familieråd som beslutningsmodell i barnevernet?

- Hva kan familieråd bidra med? Eksempel
- Hva kan være utfordrende? Eksempel

Er det noen saker du mener passer bedre til familieråd enn andre? Hvorfor?

Bruker dere noen form for manual?

Forberedelsene til det forestående familierådet

Hvor lenge har du kjent familien?

Hvorfor fikk denne familien tilbud om familieråd?

- Andre hjelpetiltak familien har hatt (dersom samtykke)?

Hvordan var prosessen fra du foreslo familieråd til familien aksepterte tilbudet? Hva slags informasjon fikk de?

Kan du beskrive prosessen med å utvikle situasjonsbeskrivelse og spørsmål til familierådet?

- Hvor var dere? Når?
- Hvem var tilstede?
- Var dere enige?

Hva legger du vekt på når du skriver en situasjonsbeskrivelse til familieråd?

Hva mente du var viktig å få frem i dette familierådet?

- Hvorfor?
- Hva slags fagkunnskap bygger vurderingene på?

Koordinatoren

Hva synes du er viktig for at koordinatoren skal gjøre en god jobb i forberedelsene?

Kan du fortelle litt om kontakten du har hatt med koordinatoren i det forestående familierådet?

- Hvor mye kontakt hadde dere?
- Hva snakket dere om når?

(Er det noen koordinatorene som passer bedre til visse type saker?)

Forventninger/bekymringer

Forventninger til familierådet? Hva håpet du familierådet kunne bidra til?

Var det noe du var bekymret for?

Familierådet

Hvordan opplevde du familierådet fra ditt ståsted som saksbehandler?

- Hendelser fra observasjon:

Var ditt inntrykk at familien var godt nok forberedt? (struktur/ulike roller)? Evt. hva kunne vært bedre i forberedelsene?

Fikk du noe kunnskap om barnet/familien/nettverket som er viktig for deg som saksbehandler i denne saken?

Medvirkning

Hvordan vil du vurdere

- *barnets* mulighet til å medvirke i dette familierådet? Lå forholdene til rette? På hvilken måte/hvorfor ikke?
- *foreldrenes* mulighet til å medvirke?
- *nettverkets* mulighet til å medvirke?
- barnevernets innflytelse over beslutningene i handlingsplanen?

Handlingsplanen

Hva mener du familierådet bidro til?

Hvordan vil familierådet følges opp?

Er det noe du mener er viktig for at handlingsplanen skal bli fulgt opp?

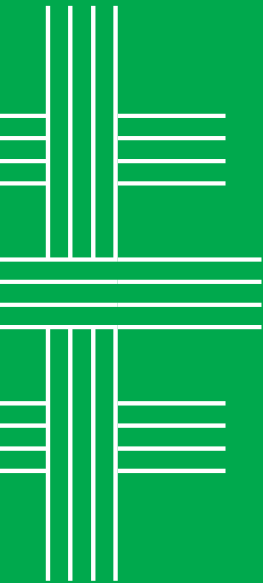
Skal det arrangeres oppfølgende familieråd for å vurdere tiltakene i handlingsplanen?

Avslutning

Om oppbevaring og anonymisering av intervjuene.

Om samtalen. Er det noe vi snakket om som du ikke vil at jeg skal bruke? Hvis du kommer på noe senere som du ønsker å snakke med meg om kan du ta kontakt.

Kontakt ved oppfølgende familieråd.

Høgskolen
i Innlandet

I løpet av de siste tiårene har barnevernets rutiner og praksiser endret seg i retning av å løfte frem brukernes stemmer. *Familieråd* er et eksempel på et tiltak som er ment å imøtekomme denne utviklingen. I familieråd samles barnets slekt og nettverk for å finne løsninger.

Avhandlingen bygger på observasjon av tre ulike familieråd, samt intervjuer med mødre, koordinatore og ansatte i barnevernet. Inspirert av Michel Foucaults perspektiv på makt tolkes samhandlingen i familierådene i lys av et perspektiv på makt som ser forbi undertrykking og kontroll. Oppmerksomheten rettes mot det produktive – hvilken retning familierådene tok, hva som ble muliggjort.

Analysen viser at maktrelasjonen mellom de ansatte og familiene trer frem som ustabil. Deltakernes viljesuttrykk, deres posisjon som autonome, og det sårbare ved situasjonen trer frem som motstandspunkter som gjør arbeidet krevende for de ansatte. Motstandspunktene blir imidlertid håndtert med det som tolkes som kreative makt-teknikker. De ansattes vennlige være- og talemåter skaper smidig samhandling og skyver alvor og makt ut av situasjonen. Familierådsmodellens prosedyrer skaper trygghet, tilslutning, at deltakerne holder seg til saken, og leder seg selv mot de målene som er satt.

Handlingene fremstår som ønskelige fordi de bidrar til å skape en retning som er forenelig med mål i den barnevernfaglige konteksten. Samtidig er handlingene vanskelig å gjenkjenne som makt. Det gir grunn til å problematisere handlingene, og stille dem åpent til diskusjon. Avhandlingens tolkninger reiser blant annet spørsmål om det er behov for et mer nyansert språk når det gjelder hvordan maktforhold omtales i familierådsmodellen.